

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANA BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE HRİSTİYAN KÜLTÜR MİRASININ
HARİTALANDIRILMASI

AHMET MECİD VERGÜL

TURİZM İŞLETMECİLİĞİ

DOÇ. DR. CANAN TANRISEVER

OCAK - 2024
KASTAMONU

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

A. Mecid VERGÜL

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****TÜRKİYE’DE HRİSTİYAN KÜLTÜR MİRASININ
HARİTALANDIRILMASI****AHMET MECİD VERGÜL****KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANA BİLİM DALI****DANIŞMAN:DOÇ. DR. CANAN TANRISEVER**

Anadolu coğrafyası Hristiyanlık tarihinin erken dönemlerinden itibaren önemli bir merkez olmuştur. Hristiyanlık; Roma, Doğu Roma ve Osmanlı İmparatorlukları dönemlerinde Anadolu coğrafyasında gelişim göstermiştir. Bu sebeple Türkiye’nin inanç turizmi değerlerine bakıldığında Hristiyanlık dini önemli bir yer tutmaktadır. Konuyla ilgili literatür incelendiğinde Türkiye’de Hristiyanlık kültür mirasını kapsamlı bir şekilde ele alan çalışmaların az sayıda olduğu görülmüştür. Ancak yalnızca büyük yerleşim alanlarında değil, Anadolu’nun her tarafında Hristiyanlığa ait kültürel miras unsurlarını tespit etmek mümkündür. Bu kapsamda Türkiye’de Hristiyanlığın kültürel miras unsurlarının ortaya çıkarılması ve haritalandırılması amaçlanmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Resmi kaynaklar ve bilimsel yayınlar karşılaştırmalı şekilde taranarak her şehirde, ilçede, kırsal alanlarda ve yerleşim alanlarının dışında kalan yerlerde bulunan kilise, şapel ve manastırlar tespit edilmiş ve Türkiye Hristiyanlık Yapıları Tablosu oluşturulmuştur. Bu yapıların isimleri, konumları, mevcut kullanım durumu (kilise, cami, kültür merkezi vb.), koruma programlarına dahil olup olmadıkları tablo üzerinde gösterilmiştir. Bu veriler kullanılarak yoğunluk haritaları oluşturulmuştur. Sonuç olarak ülke genelinde 622 farklı konumda yapı ve yapı topluluğuna ulaşılmıştır. Bu veriler görselleştirilerek Türkiye Haritası ile birlikte 7 bölge için yoğunluk haritaları oluşturulmuştur. Faal olarak hizmet veren dini yapıların sayısı 200’e yakındır. Bunların 170’den fazlası kilise olarak hizmet vermekte iken, geriye kalan yapılar patrikhane, manastır, ayazma ve şapeldir. Ülke genelindeki yapıların yaklaşık olarak %16’sı müze olarak kullanılmakta veya öğrenim yerleri ve arkeolojik kazı alanları içerisinde yer almaktadır. Camiye dönüştürülen yapıların oranı yaklaşık %9’dur. Az sayıdaki yapının ise kültür merkezi, sanat galerisi, sahne, kitaplık veya kütüphane olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu yapıların sayısı toplamda 20’dir. 200’e yakın yapının terk edildiği, tahribata uğradığı veya harabe halinde bulunduğu tespit edilmiştir.

ANAHTAR KELİMELEER:İnanç Turizmi, Hristiyanlık, Kiliseler, Dini Yapılar, Kültürel Miras

Ocak 2024, 241 Sayfa

ABSTRACT**MSC THESIS****MAPPING THE CHRISTIAN CULTURAL HERITAGE IN TÜRKİYE****AHMET MECİD VERGÜL****KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE
DEPARTMENT OF TOURISM MANAGEMENT****SUPERVISOR:ASSOCIATE PROFESSOR CANAN TANRISEVER**

Anatolia has been an important center since the early periods of Christian history. Christianity developed in Anatolia during the Roman, Eastern Roman and Ottoman Empires. For this reason, Christianity has an important place in Türkiye's faith tourism values. When the literature on the subject is examined, it is seen that there are few studies that comprehensively address the Christian cultural heritage in Türkiye. However, it is possible to identify cultural heritage elements of Christianity not only in large settlements but also throughout Anatolia. In this context, it is aimed to reveal and map the elements of the cultural heritage of Christianity in Türkiye. Document analysis method, one of the qualitative research methods, was used in the study. By comparatively scanning official sources and scientific publications, churches, chapels and monasteries in every city, district, rural areas and places outside the settlements were identified and a Table of Christian Buildings in Türkiye was created. The names, locations, current usage status (church, mosque, cultural center, etc.) and whether they are included in conservation programs are shown on the table. Density maps were created using this data. As a result, 622 buildings/building communities in 622 different locations were reached across the country. These data were visualized and density maps were created for 7 regions together with the Türkiye Map. The number of active religious buildings is close to 200. More than 170 of these are churches, while the remaining structures are patriarchates, monasteries, ayazma and chapels. Approximately 16% of the buildings across the country are used as museums or are located in ruins and archaeological excavation sites. Approximately 9% of buildings have been converted into mosques. A small number of buildings are used as cultural centers, art galleries, stages, libraries or libraries. The total number of these buildings is 20. Nearly 200 buildings were found to be abandoned, damaged or in ruins.

KEYWORDS:Faith Tourism, Christianity, Churches, Religious Structures, Cultural Heritage

January 2024, 241 Page

TEŞEKKÜR

Tez çalışmasının yazım sürecinde ve tamamlanmasında bana herkesten daha fazla destek olan ve ömrümün sonuna dek öğrencisi olmaktan mutluluk duyacağım danışman hocam Doç. Dr. Canan TANRISEVER'e teşekkürü borç bilirim. Üzerimdeki emeklerinden dolayı hocama teşekkür ederim.

Bugüne kadar maddi manevi her anlamda yanımda olan, iyi bir geleceğimiz olması için her türlü fedakarlığı yapan canım aileme, anneme, babama ve çok sevgili kardeşlerime bu süreç boyunca yanımda oldukları için minnettarım.

Ahmet Mecid VERGÜL

Kastamonu, 2024

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
TEZ ONAYI	ii
TAAHHÜTNAME	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİLLER VE GÖRSELLER DİZİNİ.....	viii
TABLolar DİZİNİ	ix
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	x
1. GİRİŞ.....	11
2. KÜLTÜREL MİRAS	13
2.1 Somut Kültürel Miras	14
2.2 Somut Olmayan Kültürel Miras	15
2.3 UNESCO Kapsamında Dünyada Somut Kültürel Miras.....	16
2.4 UNESCO Kapsamında Dünyada Somut Olmayan Kültürel Miras.....	17
2.5 Türkiye’de Somut Kültürel Miras	18
2.6 Türkiye’de Somut Olmayan Kültürel Miras.....	20
3. İNANÇ TURİZMİ.....	23
3.1 İnanç ve Din Kavramları	23
3.2 Turizm Kavramı	24
3.3 Dünyada İnanç Turizmi.....	26
3.4 Türkiye’de İnanç Turizmi.....	27
3.5 Hristiyanlık İncisi	28
3.6 Hristiyanlık İncisinde Mezhepsel Farklılıklar	29
3.7 Hristiyanlık Dini Ritüel ve Uygulamaları	31
3.8 Hristiyanlık İncisinde Hac Rotaları	34
3.9 Literatür Taraması	35
4. YÖNTEM.....	38
4.1 Araştırmanın Amacı	38
4.2 Araştırmanın Önemi	38
4.3 Araştırma Problemi	39
4.4 Araştırmanın Sınırlılıkları	40
4.5 Araştırma Deseni	40
4.6 Veri Toplama Yöntemi.....	41
5. BULGULAR	43
5.1 Türkiye’de Hristiyanlığın Kültürel Mirası	43
5.2 Türkiye’nin Somut Hristiyan Kültür Mirasının Haritalandırılması.....	44
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	61
KAYNAKLAR.....	67
EK A Etik Kurul Formu	78
EK B Literatür Tablosu	79
EK C Türkiye Hristiyanlık Yapıları Tablosu	97
EK C.1 Listeye Dahil Edilmeyen Yapılar	241

ŞEKİLLER VE GÖRSELLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 1 Hristiyanlıkta Mezhepler /Temel Akımlar Şeması	30
Şekil 2 İnanç Turizmi Açısından Anadolu Hristiyanlık Yapıları Yoğunluk Haritası	45
Şekil 3 İnanç Turizmi Açısından Marmara Bölgesi Hristiyanlık Yapıları Yoğunluk Haritası	47
Şekil 4 İnanç Turizmi Açısından Ege Bölgesi Hristiyanlık Yapıları Yoğunluk Haritası	49
Şekil 5 İnanç Turizmi Açısından Akdeniz Bölgesi Hristiyanlık Yapıları Yoğunluk Haritası	51
Şekil 6 İnanç Turizmi Açısından İç Anadolu Bölgesi Hristiyanlık Yapıları Yoğunluk Haritası	53
Şekil 7 İnanç Turizmi Açısından Karadeniz Bölgesi Hristiyanlık Yapıları Yoğunluk Haritası	55
Şekil 8 İnanç Turizmi Açısından Doğu Anadolu Bölgesi Hristiyanlık Yapıları Yoğunluk Haritası	57
Şekil 9 İnanç Turizmi Açısından Güneydoğu Anadolu Bölgesi Hristiyanlık Yapıları Yoğunluk Haritası	59

TABLÖLAR DİZİNİ**Sayfa**

Tablo 1 Dünya Mirası Listesinde Türkiye	18
Tablo 2 Türkiye Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi	20
Tablo 3 Dünyadan İnanç Turizmi Merkezlerine Örnekler.....	26
Tablo 4 Hristiyanlık'ta Popüler Hac Merkezleri	34
Tablo 5 Literatür Tablosu.....	79
Tablo 6 Türkiye Hristiyanlık Yapıları Tablosu.....	97

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar

AIENT	: Association of Scientific Experts in Tourism
ICOMOS	: International Council on Monuments and Sites
IUCN	: International Union for the Conservation of Nature
St.	: Saint
SOKÜM	: Somut Olmayan Kültürel Miras
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation

1. GİRİŞ

Türkiye coğrafyasında inanç turizmi geniş bir alana yayılmış durumdadır ve Anadolu'nun tamamında uygulanabilecek bir potansiyele sahiptir. İnanç turizmi açısından Türkiye'de bulunan somut ve somut olmayan kültürel unsurlar, semavi din mensuplarının tamamına hitap etmektedir. Mezopotamya'da doğan tek tanrılı dinlerin ortaya çıktığı ve kurumsallaştığı dönemlerde önemli olayların sahne aldığı bir konumda olması modern Türkiye'yi inanç turizmi alanında önemli kılmaktadır. Yalnızca Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet açısından değil, paganizm ve animizm gibi birçok farklı inanışa ait unsurlar müzelerde, antik kentlerde, ören yerlerinde görülebilmekte ve yüzey araştırmalarında ortaya çıkarılabilmektedir. Anadolu'daki Hristiyanlığa ait dini yapılar yalnızca arkeoloji ve sanat tarihi açısından değil, dinler tarihi ve teoloji çalışmaları açısından da önemlidir.

Hristiyanlık açısından Anadolu'nun özelliklerine bakıldığında, “yeni” dinin doğuşu, gelişimi ve mezheplerin ortaya çıkışına varıncaya dek birçok önemli olayın gerçekleştiği yer Anadolu'dur (Oyhan ve Etingü, 1999). Kutsal Kitap'ta (Yeni Ahit) ismi zikredilen yedi kiliselerin Anadolu'da bulunuyor olması, Hristiyanlığın erken dönemlerinde havarilerin, aziz ve azizelerin Anadolu'da yaptıkları faaliyetler (Erçolak vd., 2019; Erçolak, 2021), “Hristiyan” ifadesinin ilk defa dile getirildiği yerin Antakya'da bulunan St. Pierre Kilisesi olması, Hristiyanlık teolojisinin oluşumunda önemli fikirleri ve eserleri ortaya koyan ve Kapadokya, Antakya gibi Hristiyanlık teolojisinde önemli ekolleri temsil eden kilise babalarının Anadolu'da yaşamış olması, Hristiyanlık tarihindeki pek çok önemli konsülün Anadolu'da yapılmış olması (Dvornik, 2019), Süryani, Ermeni, ve Rum Patrikhanelerinin Anadolu'da kurulması ve modern Türkiye'de bu patrikhanelerin faal durumda olması gibi birçok tarihsel, toplumsal, siyasi ve dini gelişme Anadolu'yu Hristiyanlığa yönelik inanç turizmi açısından bir cazibe merkezi haline getirmektedir.

Halihazırda dünyanın her yerinden Hristiyan gruplar Anadolu'da yer alan inanç merkezlerini farklı amaçlarla ziyaret etmektedir. Antakya St. Pierre Kilisesi ve Selçuk Meryemana Kilisesi (İzmir) Hristiyan gruplar tarafından hacı olmak için ziyaret

edilmektedir. Yeni Ahit'te kendilerine mektup yazılan yedi kilise birbirlerine komşu olan İzmir, Manisa ve Denizli illerinde bulunmaktadır ve Hristiyan gruplar her yıl bu bölgeyi ziyaret ve ibadet amacıyla gezmektedir. İstanbul'da bulunan Ayasofya (cami-müze), Fener Rum Patrikhanesi, Ermeni Patrikhanesi gibi ibadethane ve yapılar da dünyanın her yerinden ziyaretçileri kendilerine çekmektedir. Kapadokya'da bulunan Göreme Açık Hava Müzesi (manastır yerleşkesi), Trabzon'da bulunan Sümela Manastırı (müze), Van Gölü üzerinde bulunan Akdamar Adası Ermeni Kilisesi (müze), Mardin'de bulunan Deyrulzafaran Manastırı, Antalya'da bulunan St. Nikolaos Kilisesi (müze) yerli ve yabancı ziyaretçileri çeken turistik yapılar arasındadır.

Görüldüğü üzere Hristiyanlık yapıları ile ilgili turistik mekanlara ülkenin her tarafından örnek vermek mümkündür. Ancak ülkenin her tarafına yayılmış olan o kadar fazla sayıda yapı var ki birçok kilise, manastır ve şapelin varlığı dahi bilinmemektedir. Konuyu inanç turizmi açısından ele alan bu tez çalışması kapsamında; "Anadolu'da bulunan Hristiyanlığa ait kültürel miras unsurları nelerdir?" sorusuna yanıt aranarak ülkedeki yapıların tamamının ilk defa tek bir kaynaktan toplanması amaçlanmaktadır.

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde az sayıda şehirde ve bölgede bulunan az sayıda yapı hakkında bilimsel çalışma yapıldığı görülmektedir. Ülke çapında yürütülen bu çalışmada, inanç turizmi kapsamında değerlendirilebilecek Hristiyanlık ibadet yapıları hakkında temel bir envanter oluşturulması ve haritalandırılması amaçlanmaktadır. Çalışma; Hristiyanlığa ait inanç turizmi kapsamında değerlendirilen dini yapılar için toplu bir kaynak oluşturması adına literatüre ve pratiğe katkı sağlayacaktır.

Çalışmanın giriş bölümünü takip eden Kültürel Miras bölümü ile İnanç Turizmi bölümlerinde bu başlıklarla ilgili kavramlar açıklanmıştır. Sonraki bölümde literatür taraması, araştırmanın problemi, amacı, önemi, sınırlılıklar, veri toplama yöntemi ve verilerin analizi alt başlıklarına yer verilmiştir. Beşinci bölümde bulgulara yer verilmiş, son bölümde ise sonuç ve öneriler sunulmuştur.

2. KÜLTÜREL MİRAS

Kültürel miras, kültürün içinden doğan ve korunması gerekli olanı ifade ettiği için kültür kavramının ne olduğunu açıklamak gerekir. Ancak kültür kavramı, üzerinde fikir birliğine varmakta zorluk çekilen kavramlardan biridir. Kroeber ve Kluckhohn (1952) kültür kavramına ait tanımlamaları bir araya getirdikleri çalışmada 150 farklı tanımları derlemişlerdir. Bu tanımlamaları farklı yaklaşımlara göre kategorize ederek sunmuşlardır. Bahsedilen tanımlar; tarihsel, betimleyici, psikolojik, yapısal, normatif, genetik ve son olarak tamamlanmamış tanımlar olarak sınıflandırılmıştır.

Antropolojinin önemli temsilcilerinden biri olan ve bu alanın öncülerinden biri olarak kabul edilen Tylor'ın (1889) yaptığı tanımda kültür ve medeniyet kavramları birlikte kullanılmıştır. Ona göre kültür veya medeniyet; bilgiyi, inancı, sanatı, hukuku, ahlakı, gelenekleri ve topluluğun bir üyesi olan insan tarafından elde edilen yetenek ve davranışları içine alan girift bir yapıdır. Bu tanımlama kültürün ne olduğunu ortaya koyması ve kültürün unsurlarını kapsamlı bir şekilde açıklaması sebebiyle önemlidir. İlerleyen yıllarda yapılan tanımlarda da Tylor'un tanımlamasıyla benzerlikler görülmektedir. Yine bir antropolog ve dilbilimci olan Franz Boas'a (1930) göre kültür, bir topluluğun toplumsal alışkanlıklarının bütün görünümünü, içinde yaşadığı grubun alışkanlıkları tarafından etkilenen ferdin reaksiyonlarını ve bu alışkanlıkların oluşturduğu beşeri etkinliklerin ürünlerini içermektedir.

Bir başka antropolog Margaret Mead'ın (1937) yaptığı kültür tanımı ise bizim biraz sonra üzerinde duracağımız kültürel miras kavramını da çağrıştırmaları açısından önemlidir. Mead'ın tanımında kültür, insan ırkı tarafından geliştirilen ve her nesil tarafından art arda öğrenilen tüm geleneksel davranışların karmaşık bütünü anlamına gelir. Burada tanımı yaparken kesinlikten uzak kalmayı tercih ederek kültürün belirli bir toplumun veya toplumlar grubunun veya belirli bir ırkın veya belirli bir bölgenin veya belirli bir zamanın özellikleri olan geleneksel davranış biçimleri anlamına gelebileceğini ifade etmektedir. Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük'te de benzer tanımlar kullanıldığı görülmektedir. İlk anlam olarak "tarihi ve sosyal gelişim süreci içinde oluşturulan tüm maddi ve manevi değerler ile bu değerleri yaratmada,

kedilerinden sonraki kuşaklara iletmede kullanılan, bireyin doğal ve sosyal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü veya hars veya ekin” şeklinde bir tanım kullanılmıştır. İkinci bir anlam olarak da “bir topluluğa özgü fikir ve sanat eserlerinin tümü” olarak tanımlanmıştır (“TDK Güncel Türkçe Sözlük”, 2022).

Tylor’dan itibaren yapılan bilimsel tanımlamalarda tam olarak bir fikir birliğine varılamamış olsa bile ortak noktalar kendini göstermektedir. Kültür birey ve toplumun yaşam deneyimlerinden ortaya çıkan karmaşık bir yapıdır. Deneyimler ise içinde bulunulan zaman ve değişkenlik gösteren yaşam şartları tarafından etkilenmektedir. Her kuşak içine doğduğu toplumun deneyimlerini öğrenmekte, kendi zamanı ve koşulları ölçüsünde bu deneyimleri devam ettirmekte ve gerektiğinde güncellemektedir.

2.1 Somut Kültürel Miras

Kültürel mirasın veya diğer bir ifadeyle “kültürel varlıkların” korunmasına ilişkin çabalar 1907 yılında düzenlenen Lahey Konferansı’nda alınan kararlarda görülmektedir. Uluslararası savaş kurallarının düzenlendiği konferansta kabul edilen 27. madde açıkça kültürel miraslar ile ilgilidir. Buna göre savaş esnasında din, sanat, bilim veya hayır işlerine tahsis edilmiş binaların ve tarihi anıtların korunması için gerekli tüm tedbirlerin alınması kararlaştırılmıştır. Öyle ki kuşatma altındaki devletin madde 27 kapsamındaki yapıları görünür şekilde işaretlemesinin o devletin bir görevi olduğu ifade edilmiştir. Böylece korunması gerekli binaların kuşatma yapan devlet tarafından zarar görmesinin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Ayrıca 56. maddede korunması gerekli yapılar hakkında; ilgili yapıların devlet malı olsalar dahi özel mülk muamelesi görmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu yapılara kasten zarar vermek, el koymak ve tahrip etmek açıkça yasaklanmıştır (“Lahey Sözleşmesi”, 1907).

İkinci dünya savaşına denk gelen dönemde de kültürel mirasın korunmasına yönelik önemli bir konferans yapılmıştır. 1942 yılında yapılan konferansta, ikinci dünya savaşı sona erdikten sonra uluslararası bir eğitim ve kültür kurumunun kurulması gerekliliği dile getirilmiştir. Üç yıl sonra düzenlenen birleşmiş milletler konferansında ise otuz yedi ülkenin katılımı ile UNESCO (United Nations Educational, Scientific and

Cultural Organization/Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu) kurulmuştur (UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, 2022).

UNESCO'nun kurulmasıyla birlikte kültürel mirası koruma çalışmalarının perçinlendiğini söylemek mümkündür. Ancak Lahey Sözleşmesi'nde görüldüğü gibi kültürel miras tanımları ilk dönemlerde daha çok tarihi ve mimari yapılar özelinde algılanmıştır. 1972 tarihinde Paris'te yapılan konferans sonucunda imzalanan sözleşmede ise doğal alanların da insanlığın ortak mirası olarak kabul edildiği görülmektedir (Blake, 2000). Buna göre kültürel miraslar: anıtlar, yapı toplulukları ve sitler olmak üzere üç ana başlıkta toplanmıştır. Doğal miraslar ise: estetik açıdan, bilimsel açıdan, muhafaza açısından istisnai özelliklere sahip olan fiziksel ve biyolojik oluşumlar, bu oluşumların var olduğu alanlar, nesli tükenme tehdidi altındaki hayvan ve bitki türlerinin yetiştiği alanlar, istisnai değeri olan doğal sitler ve alanlar doğal miras olarak kabul edilmiştir ("UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme", 1972).

2.2 Somut Olmayan Kültürel Miras

1972 Paris Sözleşmesi'nde tarifi yapılan kültürel miraslar doğal ve kültürel yapıları, oluşumları ifade etmektedir. Ancak gelenek ve göreneklerin korunmasına yönelik herhangi bir ifade bulunmamaktadır. Diğer yandan bir grubun veya bir coğrafyaya has gelenek ve göreneklerin insanlığın ortak mirası olup olmadığı bile kavramsal olarak tartışılmıştır (Blake, 2000). Dolayısıyla bu tarihten itibaren somut kültürel varlıkların dışında kalan, diğer bir ifadeyle tarihi, mimari yapıların, doğal oluşumların dışında kalan kültürel mirasların tanımı ve korunmasıyla ilgili tartışmalar ortaya çıkmıştır. Konunun uluslararası anlamda nasıl ifade edileceği konusunda çeşitli öneriler sunulmuştur. Üzerinde en çok durulan önerilerden birisi "folklor" kelimesi olmuştur. Ancak bu kelimenin birçok dilde birbiriyle bağdaşmayan anlamlara sahip olduğu görülmüş ve bu terminolojik ifadeden vazgeçilmiştir (Oğuz, 2013).

Kültürel miras konusunda somut yapıların dışındaki miras alanının ne olduğu ve bunun nasıl ifade edileceği ile ilgili arayışlar 2003 yılında çözüme kavuşmuştur. Paris'te düzenlenen 32. UNESCO Genel Konferansı'nda Somut Olmayan Kültürel Mirasın

Korunması Sözleşmesi taraf devletlerce kabul edilmiştir. Sözleşme metninde dikkat çeken ifadelerden birisi “...yerel toplulukların, bazı durumlarda da bireylerin somut olmayan kültürel mirasın korunmasında, yeniden oluşturulması konusunda oynadıkları rolün kültürel çeşitliliği ve insan yaratıcılığını zenginleştirdikleri...” ifadesidir. Bu ifade yerel toplumların kültürel üretimlerinin insanlığın ortak mirası olup olmadığı ile ilgili probleme de çözüm olması sebebiyle önemlidir. Bu sözleşmeye göre somut olmayan kültürel miraslar “sözlü gelenekler ve anlatımlar”, “gösteri sanatları”, “toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler”, “doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar” ve “el sanatları geleneği” olarak sınıflandırılmıştır (“Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi”, 2003).

2.3 UNESCO Kapsamında Dünyada Somut Kültürel Miras

Somut kültürel miras çalışmaları UNESCO Dünya Mirası Listesi kapsamında ön plana çıkmaktadır. Listede yer alan miraslar 1972 UNESCO Konferansı’ndan sonra sözleşmeye taraf olan devletlerin aday göstermeleri ile oluşturulmaya başlanmıştır. Listeye dahil edilecek miras alanları doğal miraslar, kültürel miraslar veya karma miras alanları olarak üç farklı alanda listeye dahil edilebilmektedir (Titchen, 1996).

Bir unsurun listeye dahil olabilmesi için aday olan unsurun adaylık dosyası UNESCO tarafına iletilmektedir. Bundan sonra alt komisyonlar olan Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) ve Uluslararası Doğayı ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği (IUCN) bünyesindeki uzmanlar adaylık dosyasını değerlendirmektedir. Bu sürecin sonunda Dünya Mirası Komitesi tarafından uygun görülmesi halinde aday unsur “Dünya Mirası” ünvanını elde etmektedir (“Dünya Mirası Listesi - K.T.B.”, 2022).

2021 yılı itibarıyla Dünya Miras Listesi’nde toplamda 1154 miras alanı yer almaktadır. Bu alanların 897’sini “kültürel alanlar” oluştururken, 218 alan “doğal miras alanı” ve yalnızca 39 miras alanı “karma miras alanı” olarak işaretlenmiştir. Bununla birlikte bir de adaylık süreci tamamlanmamış alanlar için Dünya Mirası Geçici Listesi yayınlanmaktadır. Bu liste üye devletlerin oluşturduğu bir envanter listesidir. Bu geçici listede de toplamda 1720 miras alanı yer almaktadır. Devletler adaylarını geçici

liste üzerinden belirlemektedir (“UNESCO Türkiye Milli Komisyonu - Dünya Mirası Listesi”, 2023).

Dünya Mirası Listesi’ndeki bölgeler yalnızca kıtaların doğal sınırlarına göre ayrılmamıştır. Belli karakteristik özelliklere sahip bölgeler kıtaların içerisinde ayrıca belirtildiği gibi farklı bölgeler bir arada sınıflandırılabilir. 2022 yılı itibarıyla mevcut coğrafi sınıflandırmada ülkeler “Avrupa ve Kuzey Amerika”, “Asya ve Pasifik”, “Latin Amerika ve Karayipler”, “Arap Ülkeleri” ve “Afrika” olarak belirtilmektedir. Sözleşmeye taraf olan 192 ülkeden toplamda 1154 mirasın kayıtlı olduğu listedeki bölgesel dağılımlara bakıldığında miras alanlarının yarıya yakını 545 unsurla “Avrupa ve Kuzey Amerika” bölgesindedir. “Asya ve Pasifik” bölgesinin 277, “Latin Amerika ve Karayipler” bölgesinin 146, “Afrika” bölgesinin 98 ve son olarak “Arap Ülkelerinin” 88 miras alanı listelenmektedir. 27 ülkenin ise Dünya Mirası Listesinde herhangi bir unsuru bulunmamaktadır. Önemli olan bir diğer konu da koruma altındaki alanlar arasında yıkılma, yok olma tehdidi altında olduğu bilinen miras alanlarının da ayrıca belirtilmesidir. 2021 yılında yayınlanan son listede 36’sı kültürel miras alanı ve 16’sı doğal miras alanı olmak üzere toplamda 52 farklı miras alanının tehlike altında olduğu belirtilmektedir (“UNESCO World Heritage Center - World Heritage List Statistics”, 2022).

2.4 UNESCO Kapsamında Dünyada Somut Olmayan Kültürel Miras

2003 yılında imzalanan Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi sonrasında somut kültürel varlıkların dışında kalan ancak kültürel miras kavramının kapsamına dahil olan anlatı geleneklerinin ve anlatımların, sahne sanatlarının, toplumsal uygulamaların, ritüeller ve şöenlerin, doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamaların ve son olarak el sanatları geleneklerinin korunması çalışmaları başlamıştır. 2008 yılından beri SOKÜM (Somut olmayan Kültürel Miras) Listesi UNESCO tarafından yayınlanmaktadır. SOKÜM unsurlarının koruma altına alınması için Hükümetler Arası Komite her yıl toplanarak listeye kabul edilmeye uygun olan unsurlara karar vermektedir. SOKÜM kapsamında 2022 yılı itibarıyla 140 ülkeden 677 unsur listeye dahil edilmiştir. Ancak somut olmayan miraslarda bölgesel veya kıtasal bir ayırım yapılmamaktadır. Bunun sebebi aynı kültürel miras unsurunun birden fazla

ülkeyi ve bölgeyi kapsayabiliyor olmasıdır. Ancak yine de her ülkenin kendi unsurları için ayrı ayrı listelemeler yapılmaktadır (“UNESCO Lists of Intangible Cultural Heritage”, 2022).

2.5 Türkiye’de Somut Kültürel Miras

Türkiye 1983 yılından beri UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme’nin tarafıdır. Bu kapsamda Dünya Mirası Geçici Listesi’ne kabul edilmiş olan 21 miras yer almaktadır. Bunlar aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 1 Dünya Mirası Listesinde Türkiye

No:	Miras Adı	Kabul Edildiği Yıl
1.	Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası (Sivas)	1985
2.	İstanbul'un Tarihi Alanları (İstanbul)	1985
3.	Göreme Millî Parkı ve Kapadokya (Nevşehir) (Karma Miras Alanı)	1985
4.	Hattuşa: Hitit Başkenti (Çorum)	1986
5.	Nemrut Dağı (Adıyaman)	1987
6.	Hieropolis-Pamukkale (Denizli) (Karma Miras Alanı)	1988
7.	Xanthos-Letoon (Antalya-Muğla)	1988
8.	Safranbolu Şehri (Karabük)	1994
9.	Truva Arkeolojik Alanı (Çanakkale)	1998
10.	Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi (Edirne)	2011
11.	Çatalhöyük Neolitik Alanı (Konya)	2012
12.	Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu (Bursa)	2014
13.	Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı (İzmir)	2014

14.	Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzağı (Diyarbakır)	2015
15.	Efes (İzmir)	2015
16.	Ani Arkeolojik Alanı (Kars)	2016
17.	Aphrodisias (Aydın)	2017
18.	Göbekli Tepe (Şanlıurfa)	2018
19.	Arslantepe Höyüğü (Malatya)	2021
20.	Gordion (Ankara)	2023
21.	Anadolu'nun Ortaçağ Dönemi Ahşap Hipostil Camiileri (Konya-Eşrefoğlu Camii, Kastamonu-Mahmut Bey Camii, Eskişehir- Sivrihisar Camii, Afyon-Afyon Ulu Camii, Ankara-Arslanhane Camii)	2023

Kaynak: (Pulhan, 2006; “UNESCO Türkiye Milli Komisyonu - Dünya Mirası Listesi”, 2023)

Türkiye’den listeye dahil edilen miras alanları arasında doğal miras alanı bulunmamaktadır. 2 unsur karma miras alanıdır. Bunlar 1985 yılında listeye dahil edilen Göreme Millî Parkı ve Kapadokya (Nevşehir) miras alanı ile 1988 yılında dahil edilen Hieropolis-Pamukkale (Denizli) karma miras alanlarıdır. Listedeki diğer miras alanlarının tamamı kültürel miras alanlarıdır.

UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Mirası Geçici Listesi’nde Türkiye’nin 84 unsuru yer almaktadır. Bunların 77’si kültürel miraslar, 4 tanesi karma (doğal ve kültürel) miraslar ve 3 tanesi doğal miraslardır (Pulhan, 2009; “UNESCO Türkiye Milli Komisyonu - Dünya Mirası Listesi”, 2023). Bu unsurlar Dünya Mirası Listesi için aday adayları olan listedir ve aynı zamanda bir adaylık envanteridir. Dünya Mirası Merkezi’ne adaylığı sunulacak olan unsurlar bu liste üzerinden seçilmektedir. Adaylık dosyası hazır olan unsurlar için Türkiye UNESCO Milli Komisyonu tarafından adaylık başvurusu yapılmaktadır (“UNESCO World Heritage Center - Tentative List”, 2022).

2.6 Türkiye’de Somut Olmayan Kültürel Miras

Türkiye’nin Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM) çalışmalarında hızlı bir yükseliş sergilediği görülmektedir. Dünya Mirası Listesi’ne 1985’ten 2022 yılına kadar 19 miras alanı kabul edilmişken, Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi’ne 2008’den 2022 Aralık ayına dek 25 unsurun listeye dahil edildiği görülmektedir.

Tablo 2 Türkiye Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi

No:	Miras Adı	Kabul Edildiği Yıl
1.	Meddahlık Geleneği	2008
2.	Mevlevi Sema Törenleri	2008
3.	Âşıklık Geleneği	2009
4.	Karagöz	2009
5.	Nevruz (Azerbaycan, Hindistan, İran, Kırgızistan, Özbekistan ve Pakistan ile ortak dosya)	2009
6.	Geleneksel Sohbet Toplantıları (Yaren, Barana, Sıra Geceleri ve diğer,)	2010
7.	Alevi-Bektaşî Ritüeli Semah	2010
8.	Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali	2010
9.	Geleneksel Tören Keşkeği	2011
10.	Mesir Macunu Festivali	2012
11.	Türk Kahvesi ve Geleneği	2013
12.	Ebru: Türk Kâğıt Süsleme Sanatı	2014
13.	İnce Ekmek Yapımı ve Paylaşımı Geleneği: Lavaş, Katırma, Jupka, Yufka (Azerbaycan, İran, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye ile ortak dosya)	2016
14.	Geleneksel Çini Sanatı	2016

15.	Bahar Bayramı Hıdırellez (Makedonya ile ortak dosya)	2017
16.	Islık Dili	2017
17.	Dede Korkut-Korkut Ata Mirası: Kültürü, Efsaneleri ve Müziği (Azerbaycan ve Kazakistan ile Ortak Dosya)	2018
18.	Geleneksel Türk Okçuluğu	2019
19.	Minyatür Sanatı (Azerbaycan, İran ve Özbekistan ile Ortak Dosya)	2020
20.	Geleneksel zekâ ve strateji oyunu: Togyzqumalaq, Toguz Korgool, Mangala / Göçürme (Kazakistan ve Kırgızistan ile Ortak Dosya)	2020
21.	Hüsn-i Hat, Türkiye’de İslam Sanatında Geleneksel Güzel Yazı	2021
22.	İpek Böcekçiliği ve Dokuma için İpeğin Geleneksel Üretimi (Afganistan, Azerbaycan, İran, Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Türkiye Ortak Dosya)	2022
23.	Nasreddin Hoca/Molla Nesreddin/Molla Ependi/Apendi/Afendi Fıkra Anlatma Geleneği (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Türkiye Ortak Dosya)	2022
24.	Çay Kültürü: Kimlik, Misafirperverlik ve Sosyal Etkileşim Sembolü (Azerbaycan ve Türkiye Ortak Dosya)	2022
25.	Geleneksel Ahlat Taş İşçiliği	2022

Kaynak: (“UNESCO Lists of Intangible Cultural Heritage”, 2022)

Dünya Mirası Listesi’ndeki alanlarda genellikle tek ülkenin sınırları içinde kalan alanlarda miras unsurları yer alırken somut olmayan kültürel miras unsurlarında sık sık birden fazla ülkenin ortak adaylığı görülebilmektedir. Türkiye’nin SOKÜM unsurları arasında 2 tanesi UNESCO Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi kapsamında bir alt listede yer almaktadır. Bu unsurlar 2017

yılında listeye dahil olan “Islık Dili” ve 2022 yılında listeye dahil olan “Geleneksel Ahlat Taş İşçiliği” unsurlarıdır (“UNESCO Türkiye Milli Komisyonu SOKÜM Listesi”, 2022).

3. İNANÇ TURİZMİ

3.1 İnanç ve Din Kavramları

Beşeri tarih açısından inancın ne olduğu ve insanların inanç ve bir yaratıcı hakkında düşünmeye ve fikir geliştirmeye nasıl başladıkları konusunda biyolojik ve nörolojik yapılarının etkili olduğu aktarılmaktadır. Biyolojik olarak insan türlerinin sınıflandırılmasına bakıldığında “homo sapiens sapiens” modern insanı belirtmek için kullanılan ifadedir. Yaklaşık olarak 100 bin yıldır bizden bir önceki tür olan homo sapiens’in, son 40 bin yıldır ise homo sapiens sapiens türünün var olduğu bilinmektedir. Homo sapiens’ten önceki hominidlerin (insan türlerinin), nörolojik yapıları gereği kapsamlı şekilde bir yaratıcı hakkında düşünce geliştirmeye elverişli olmadıkları belirtilmektedir. Homo sapiens ile başlayan (son 100 bin yıldır) ve homo sapiens sapiens ile belirgin olan özellik ise insanoğlunun kendisi hakkında bir fikre ve bilgiye sahip olduğunu düşündüğü bir yaratıcının (veya yaratıcılar) var olduğuna dair düşünebiliyor olmalarıdır (Torrey, 2019). Daha basit bir ifadeyle inançtan bahsedebilmek için kendisi hakkında ve bir yaratıcının varlığı hakkında düşünebilecek yetiye sahip bilinçli bir varlığın olması gerekmektedir.

Dini anlamda inanç “Tanrı’ya, bir dine inanma, akide, iman” gibi anlamlara gelmektedir. Dini anlamına ek olarak “bir düşünceye çok sağlam bir biçimde, içten, gönülden bağlı bulunma, güvenle doğru sayma, inanma” anlamlarına gelmektedir (“Oxford Languages”, 2022). Yeryüzünün her tarafında toplumlar yaşadıkları coğrafya, kültürel farklılıklar, dil farklılıkları, felsefi bakış açıları vb. sebeplerle kendilerine has dini yapılar oluşturmuşlardır.

Bilim insanları toplumların oluşturduğu birbirinden farklı binlerce inanç sistemini sınıflandırmalar yaparak anlamlandırmaya çalışmışlardır. Bunun sonucunda dinler tarihi terminolojisiyle dinler birçok farklı bakımdan tasnif edilmiştir. Tanrıların sayısı bakımından şu şekilde sınıflandırılmaktadır:

- Politeizm: Birçok farklı tanrı, tanrıçanın olduğu inanç sistemi.
- Henoteizm: Birçok tanrı arasından üç tanesinin ön plana çıktığı inanç sistemi.

- Dualizm: İki büyük tanrının ön planda olduğu inanç sistemi.
- Monoteizm: Tek bir tanrının olduğu inanç sistemi.

Bunun dışında farklı yaklaşımlarla yapılan sınıflandırmalar şu şekildedir:

- Hak dinler/batıl dinler,
- İlkel dinler/gelişmiş dinler,
- Panteist dinler/deist dinler,
- Evrensel dinler/milli dinler,
- Agnostik dinler/gnostik dinler.

Bu sınıflandırmalar genel geçer bir sınıflandırma değildir. Çünkü dinler hangi yaklaşımla ele alınırsa alınsınlar, sisteme uymayan dinler, inanç yapıları bulunmaktadır (Gündüz, 2007). Hatta din tanımını yapmanın bile mutlaka aşırı uçlarda yer alan başka dinleri kapsayamayacağı göz önünde bulundurulduğu için genel geçer bir din tanımı yapmanın zor olduğu savunulmaktadır (Çevik, 2006).

Sınıflandırmada çeşitlilik olduğu için araştırmacılar kendi bilimsel yaklaşımlarına göre yukarıda belirtilen sınıflandırma yöntemlerini kullanmak durumundadırlar. Örneğin Hristiyanlık dininin bir çalışmada “semavi din” olarak sınıflandırıldığı görülürken, başka bir çalışmada evrensel bir din olarak ele alındığı görülebilir.

3.2 Turizm Kavramı

Turizm kelimesinin kökeni ya da etimolojisi üzerine yazılan bir makalede kelimenin ilk defa 1811 yılında Oxford İngilizce Sözlük’te yer aldığı ifade edilmektedir. Bu ve diğer sözlüklerdeki anlamlandırmaya göre kelime Yunanca’da bir daireyi tanımlamak için kullanılan bir araç anlamına gelmektedir. Bu etimolojik tanımlamaya göre turizm, turistlerin başlangıç noktalarına, evlerine döndükleri dairesel bir güzergahı içermektedir (Leiper, 1983). 1980’lerde AİEST (Uluslararası Bilimsel Turizm Uzmanlar Birliği) turizm terimini şu şekilde tanımlamıştır: “İnsanların sürekli oturdukları, çalıştıkları ve olağan ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışına seyahat etmeleri ve seyahat ettikleri yerlerdeki, sıklıklı turizm işletmeleri tarafından sağlanan ürün ve hizmetleri talep ederek, geçici konaklamalarından doğan olaylar ve ilişkiler

bütünüdür” (Kozak, 2012). Burkart ve Medlik (Burkart ve Medlik, 1981) tarafından yapılan başka bir turizm tanımında da benzer şekilde “ziyaret edilen yerden kazanç sağlanan bir mesleğin sürdürülmesi dışında herhangi bir nedenle normal ikamet yeri dışına yapılan geçici ziyaretlerden (veya evden uzakta yapılan konaklamalardan) kaynaklanan olaylardır” tanımlaması yapılmıştır.

AIEST’in turizm kavramına yönelik tanımlamasındaki temel ifadelerden birisinin turistlerin “*geçici süreyle*” bulundukları yeri terk etmeleri göz önünde bulundurulursa, Leiper’ın 1811 yılındaki Oxford Sözlüğünü referans gösterdiği etimolojik köken ile terimin güncel anlamının örtüştüğü görülmektedir.

Turizm sözcüğü Güncel Türkçe Sözlük’te (2022) ise iki şekilde ifade edilmektedir: İlk anlamı “dinlenme, eğlenme, görme, tanıma vb. amaçlarla yapılan gezi” iken ikinci anlamı “bir ülkeye veya bir bölgeye turist çekmek için alınan ekonomik, kültürel, teknik önlemlerin, yapılan çalışmaların tümü” olarak karşılık bulmuştur.

Modern turizm hareketlerinin ortaya çıkmasında “The Grand Tour (Büyük Tur)” düşüncesinin etkili olduğu görülmektedir. 18. yüzyılda ivme kazanan “Büyük Tur’a çıkma” fikri ilk başta çoğunlukla soylu İngilizler tarafından benimsenmiştir. Avrupa’daki önemli yerleri görmenin eğitimin, kişisel gelişimin bir parçası olduğu düşünülmüştür. Burada tabii ki bir kitle turizmi söz konusu değildir. Ancak Avrupa’nın daha çok kuzeyinde yaşayan yüzlerce insanın bireysel seyahatler gerçekleştirerek Avrupa’nın güneyine, Alpler’e, Roma’ya, Paris’e, Venedik’e yoğun olarak ziyaretler gerçekleştirmeleri söz konusudur (Zuelow, 2015).

Kitle turizmi açısından mihenk taşı olan paket tur kavramını oluşturan ilk kişi Thomas Cook olmuştur. Cook paket tur tasarımını 1841 yılında tanıttığı zaman demiryolları şirketleri halihazırda yolcu taşımacılığı yapmaktaydılar. Ancak Cook’u farklı kılan şey bütün “turu” planlaması olmuştur. Bu kapsamda gerçek bir turistik ürün olarak ulaşım, konaklama ve gezilmek istenen destinasyondaki etkinlikleri içeren bir paket tur tasarlamıştır. İlerleyen dönemlerde de Cook’un paket tur kavramı dünya çapında takip edilmeye ve uygulanmaya başlamıştır (Lickorish ve Jenkins, 2007).

3.3 Dünyada İnanç Turizmi

Dünyada inanç turizmine yönelik olarak her bölgede önemli destinasyonlar bulunmaktadır. Amerika, Avrupa, Orta Doğu ve Anadolu coğrafyasında tek tanrılı dinlere ait destinasyonlar ağırlıklı iken, Asya’da Hinduizm başta olmak üzere Budizm, Taoizm gibi inanç merkezleri ağırlıklı olarak ziyaretçi çekmektedir. Aşağıda en çok ziyaretçi çeken inanç turizmi merkezlerine ait örnekler tablo olarak gösterilmektedir.

Tablo 3 Dünyadan İnanç Turizmi Merkezlerine Örnekler

No	Merkezin Adı	Bulunduğu Ülke	Yıllık Ziyaretçi Sayısı
1.	Meiji Shrine ve Sensoji Tapınağı	Tokyo, Japonya	30 milyon
2.	Kashi Vishwanath Tapınağı	Varanasi, Hindistan	21.9 milyon
3.	Basilica of Our Lady of Guadalupe,	Meksika Şehri, Meksika	20 milyon
4.	Notre Dame Katedrali	Paris, Fransa	13.6 milyon
5.	St. Peter's Bazilikası	Vatikan	7 milyon
6.	Cologne Katedrali	Cologne, Almanya	6 milyon
7.	St. Mark's Bazilikası	Venedik, İtalya	5-6 milyon
8.	St. Patrick's Katedrali	New York, ABD	5.5 milyon
9.	Ağlama Duvarı	Kudüs	5 milyon
10.	Sultanahmet Camii	İstanbul, Türkiye	5 milyon
11.	Po Lin Manastırı ve Tian Tan Buddha	Hong Kong	3.42 milyon
12.	Mescid-i Haram	Mekke, Suudi Arabistan	2.9 milyon
13.	Sagrada Familia Bazilikası	Barselona, İspanya	2.3 milyon
14.	St. Paul's Katedrali	Londra, İngiltere	1.8 milyon
15.	Jokhang Tapınağı	Lhasa, Tibet	700 bin

Kaynak: (Orcutt, 2012) kaynağından yazar tarafından uyarlanmıştır.

3.4 Türkiye’de İnanç Turizmi

Türkiye’de inanç turizmine yönelik çekicilikler Hristiyanlık ve İslamiyet ağırlıklı olsa da Yahudilik’e ait önemli merkezler de bulunmaktadır. Bahsedilen üç din açısından önemli bir coğrafya olmasında farklı sebepler bulunmaktadır. Hristiyanlık açısından bakıldığında erken Hristiyanlık döneminde Anadolu önemli bir gelişim alanı olmuş (Eliade, 2003), sonrasında ise Doğu Roma’nın resmi dini olması sebebiyle geniş alanlara daha hızlı bir şekilde yayılmıştır (Oyhon ve Etingü, 1999). Buna ek olarak 11. yüzyıldan itibaren Türklerin Anadolu’yu yerleşmesiyle birlikte İslamiyet ve Hristiyanlık birlikte var olmuşlardır. Sayı olarak daha az olsa da Yahudi toplumu da diğer iki kültürle birlikte varlığını sürdürmüştür. Bunun sonucunda Anadolu’da inanç turizmi anlamında birçok eser ortaya çıkmıştır ve birçok eser halen ayakta ve/veya varlığını sürdürmektedir.

2012 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın yayınladığı raporda inanç turizmi açısından Hristiyanlık ile ilgili aşağıdaki 9 merkez ön plana çıkarılmıştır (KTB Yatırım İşletmeler Genel Müdürlüğü, 2013).

- Hatay-Merkez: St.Pierre Anıt Müzesi
- İçel-Tarsus: St.Paul Anıt Müzesi
- İzmir-Selçuk: Meryem Ana Evi
- Antalya-Demre: St. Nicola Kilisesi
- Bursa-İznik: Ayasofya Cami
- Manisa-Sard: Sard Sinagogu
- Manisa-Alaşehir: Alaşehir Kilisesi
- Manisa-Akhisar: Akhisar Kilisesi
- Isparta-Yalvaç: Pisidia Antik Kenti
- Nevşehir-Derinkuyu: Ortodoks Kilisesi
- Denizli-Pamukkale: Laodikya Antik Kenti

3.5 Hristiyanlık İnancı

2023 yılında yayınlanan bir rapora göre güncel mensubunun 2.6 milyar civarında olduğu belirtilmektedir. 2050 yılına kadar da 3.3 milyara ulaşacağı tahmin edilmektedir. Bu istatistiğe göre Hristiyanlık günümüzde en çok mensubu olan dinler arasında başı çekmektedir. (Gordon Conwell, 2023). Bu din üç ana mezhep ile onların dışında kalan daha küçük mezheplerden ve çeşitli akımlardan oluşmaktadır. Bahsedilen üç mezhep Katolik, Ortodoks ve Protestanlık mezhepleridir. Temelde İsa Mesih anlayışı etrafında şekillenmiş olan bir dindir. Bu anlayışa göre İsa hem tanrı hem de tanrının oğludur. Tanrı, oğlunu insanlığın kurtarıcısı olarak, insanlığı günahattan kurtarsın diye göndermiştir. İsa Mesih belli bir plan içinde, insanlığı kurtarışının sembolü olarak çarmıha gerilmiş ve sonrasında Baba'nın yanındaki yerini almıştır. Bu inanış Hristiyanlığın kutsal kitabı Yeni Ahit'ten kaynaklanmaktadır (K. Demirci, 1998).

İsa Mesih ifadesindeki Mesih adlandırması ile Hristiyan kelimesi etimolojik olarak aynı kökten gelmektedir. İngilizce “Christ” kelimesi; İbranice'deki “maşiah” kelimesinin, Yunanca “christos” ve Latince “christus” kelimelerinin karşılığıdır. “Meshedilen”, “meshedilmiş”, “kutsanmış, yağlanmış” anlamlarına gelmektedir. Dolayısıyla Hristiyan kelimesi “İsa dinine mensup” anlamına gelmektedir (Yemenlioğlu, 2020; EtimolojiTürkçe, 2023; Etymonline, 2023).

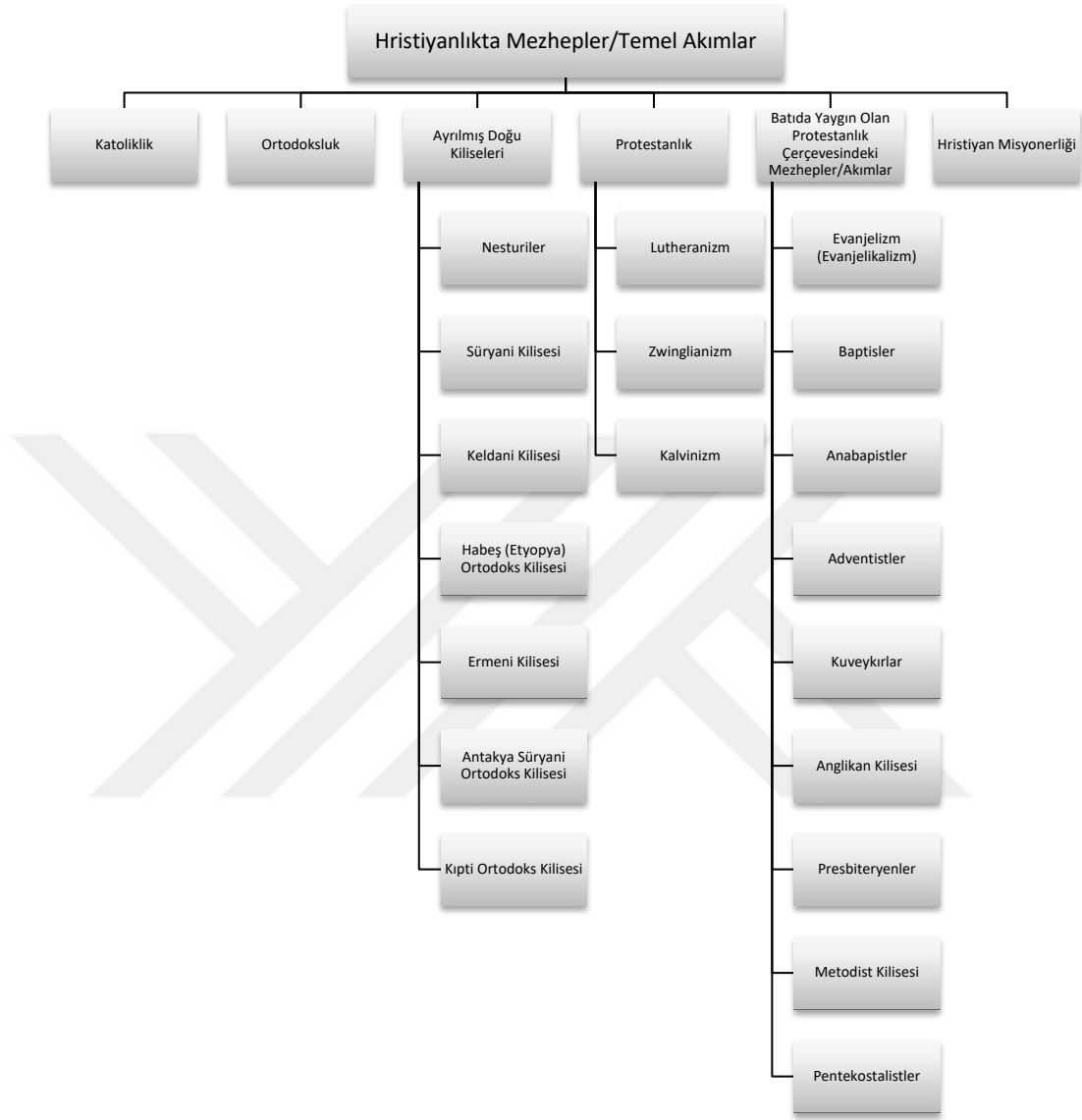
Hristiyanlığın ana metinleri Kitab-ı Mukaddes isimli kitapta toplanmıştır. Fakat Kitab-ı Mukaddes içerisinde birçok farklı kitabı barındırmaktadır. Hristiyanlar, Yahudiler tarafından kabul edilen kutsal metinleri, kitapları Eski Ahit adı altında Kitab-ı Mukaddes içerisine dahil etmektedirler. Dolayısıyla İsa peygambere kadar olan süreçteki kitaplar “Eski Ahit”, İsa peygamberden sonraki süreçte yazıya geçirilen metinler “Yeni Ahit” olarak adlandırılmaktadır. Eski Ahit içerisinde Tevrat ve Zebur da bulunmaktadır ve toplamda 39 kitaptan oluşmaktadır. Yeni Ahit ise 27 kitaptan oluşmaktadır. İlk 4 kitabına “İncil” denilmektedir. Diğer bölümler Elçilerin İşleri, Pavlus'un (St. Paul) Mektupları, Diğer Mektuplar ve son bölüm Peygamberlik Kitabı-Vahiy olarak adlandırılmaktadır (Kitab-ı Mukaddes Şirketi, 2015).

3.6 Hristiyanlık İnancında Mezhepsel Farklılıklar

İsa'nın çarmıha gerilmesinden sonraki süreçte havariler konsillerde toplanarak üzerinde tartışılan konuları çözüme kavuşturmaya çalışmışlardır. İlk konsilin amacı İsa'nın doğası üzerindeki tartışmaları sona erdirmek olmuştur. 325 yılında yapılan İznik Konsili'nde İsa'nın tanrısallığının yönünün olduğu görüşü, İsa'nın yaratılan olduğu görüşüne ağır basmıştır (Dvornik, 2019; Yemenlioğlu, 2020).

325 yılındaki İznik Konsili de dahil olmak üzere Genel Konsiller olarak ifade edilen 7 konsil bulunmaktadır. Türkçe literatürde bu konsillere “Genel Konsiller, Ekümenik Konsiller ya da Evrensel Konsiller” isimlendirmeleri yapılmaktadır. Bu sınıflandırılmasının sebebi bahsedilen konsillerin kararlarının Katolik ve Ortodoks Kiliseleri tarafından benimsenmeleridir (Dvornik, 2019). İlk iki konsil olan 325 İznik Konsili ve 381 İstanbul Konsilinin kararları ise Ayrılmış Doğu Kiliseleri (Süryani, Ermeni, Kipti, Habeş) de dahil olmak üzere bütün Hristiyan dünyası tarafından kabul görmektedir (Aydın, 2021; Gündüz, 2022).

Hristiyanlık açısından mezhepleşmenin temelinde üç önemli kırılma noktasından bahsedilmektedir. İlki V. yüzyılda Doğu Hristiyanları olarak adlandırılan grupların ortaya çıkmasıdır (Atiya, 2005; Dvornik, 2019; Gündüz, 2022). İkinci kırılma 1054 yılında Katolik ve Ortodoks kiliseleri birbirlerini aforoz etmişler ve derin bir mezhepsel ayrılık ortaya çıkmıştır. Böylece batıda “evrensel” anlamına gelen “Katolik Kilisesi”, doğuda ise Doğu Roma'nın temsil ettiği “Ortodoks Kilisesi” egemen olmaya başlamıştır (Yemenlioğlu, 2020). Üçüncü kırılma ise Protestan kiliseleri ile olmuştur. XVI. yüzyılda reform yanlıları Katolik Kilisesinden ayrılarak Protestan Kilisesi'ni kurmuşlardır (Gündüz, 2022). Bu konuyla ilgili olarak mezhepleri ve temel akımları gösteren bir şema oluşturulmuş ve aşağıda gösterilmiştir.

Şekil 1 Hristiyanlıkta Mezhepler /Temel Akımlar Şeması

Kaynak: (Gündüz, 2007) Kaynağından yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.7 Hristiyanlık Dini Ritüel ve Uygulamaları

İnanç esasları konusunda mezhepler arasında farklılık bulunmakla birlikte genel olarak kabul gören unsurlar bulunmaktadır. İnanç esaslarının mezhepler arasında farklılık göstermesinin temel sebebi bu bilgilerin Yeni Ahit'te doğrudan doğruya yer almamasıdır. Bu durumda inanç esaslarını tanımlama görevi konsillere düşmüştür. IV. ve V. yüzyıllarda gerçekleştirilen konsillerde alınan kararlar zaman içerisinde genel kabul gören inanç esaslarının oluşmasında etkili olmuştur (Yemenlioğlu, 2020). Konsil kararlarının yanı sıra Pavlus'un farklı bölgelerdeki topluluklara yazdığı ve sonrasında Yeni Ahit metinleri içine dahil edilen mektuplarda da inanç esaslarına vurgu yapılmıştır. İnanç esaslarını ifade etmek için "kredo" terimi kullanılmaktadır (Gündüz, 2022). Buna göre Teslis inancının da temelini oluşturan on iki maddeli inanç esasları şunlardır (Yemenlioğlu, 2020):

1. Ben Tanrı'ya, Kudretli Baba'ya,
2. Ve O'nun biricik oğlu Rab İsa'ya,
3. Bakire Meryem'den ve Kutsal Ruh'tan doğmuş olduğuna,
4. Pilatus zamanında çarmıha gerildiğine, öldüğüne ve gömüldüğüne,
5. Üçüncü gün ölümler arasından dirildiğine,
6. Göklere yükseldiğine,
7. Baba'nın sağında oturduğuna,
8. Oradan ölümleri ve dirileri yargılamak üzere ineceğine,
9. Ve Kutsal Ruh'a
10. Kutsal Kilise'ye
11. Günahların bağışlanacağına,
12. Ölümlerin dirileceğine, sonsuz hayata inanırım.

Hristiyanlıktaki ibadet ve ritüelleri oluşturan anlayışın yukarıdaki on iki inanç esası üzerine geliştiği söylenebilir. İbadetleri 3 ana bölümde göstermek mümkündür. 1- Sakramentler, 2- Günlük ve Yıllık İbadetler, 3- Dini Bir Obje Olarak Haç. Sakrament terimi sembolik davranışlar ve işaretler için kullanılan bir terimdir. XII. yüzyıldan

itibaren daha önce sayısı 30 civarında olan sakramentlerden 7 tanesi ön plana çıkarılarak uygulanmaya devam edilmiştir. Bunlar Vaftiz, Evharist (Komünyon), Konfirmasyon, Tövbe, Nikah, Rahip Takdisi, Son Yağlama (Hasta yağlama) şeklindedir. Bu sakramentler içinde vaftiz ve evharist bütün Hristiyanlarca en çok önem atfedilen, kabul edilen ve uygulanan sakramentlerdir (Eliade, 2003; Gündüz, 2022).

- Hristiyanlık'ta vaftiz bir çeşit dine giriş, inisiyasyon törenidir. Birçok mezhebe göre kişinin hayatında bir defa vaftiz olması gerekmektedir. Bir rahip tarafından icra edilen ayinde bebek tamamen suya batırılıp çıkarılır. Böylece asli günahattan kurtulma olayı sembolik olarak gerçekleştirilmiş olur (Yemenlioğlu, 2020; Aydın, 2021; Gündüz, 2022).
- Evharist (Komünyon) (Ekmek Şarap Ayini) ayininde amaç İsa Mesih ile sembolik olarak birleşmektir. Son akşam yemeğindeki “ekmek benim bedenim, şarap benim kanımdır” sözüne referans yapılan bu ayinde ekmek ve şarap tüketilmektedir (Yemenlioğlu, 2020; Aydın, 2021; Ş. Gündüz, 2022).
- Konfirmasyon (Güçlendirme) ayini vaftiz olduktan sonra yapılan, özel bir yağ ile kişinin alnının ve çeşitli uzuvlarının yağlanması, mesh edilmesi ile gerçekleştirilen bir törendir. Burada amaç vaftiz ile alınan nurun tamamlanmasıdır. Vaftizden hemen sonra veya ilerleyen yaşlarda yapılmaktadır (Yemenlioğlu, 2020; Gündüz, 2022).
- Günah İtirafı (Tövbe) kişinin kurtuluşu için yapması gereken bir ayindir. Çünkü Hristiyanlıkta kişiler doğuştan günahkardır. Bu sebeple yılda bir defa bu ayinin gerçekleştirilmesi gerektiğine dair görüş hakimdir. Kişi bir rahip huzurunda günahlarından tövbe etmelidir. Rahip tövbe eden kişiyi Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına bağışlar ve ona nasihatte bulunur (Gündüz, 2022).
- Evlilik / Nikah Hristiyanlık'ta bir sakrament olarak görülmektedir. Kutsal bir eylem olan evlilik yalnızca iki kişinin evlenmesi değil, Adem ile Havva'nın Tanrı tarafından kutsanması geleneğinin yaşatılmasıdır. Bu sebeple evlilik

töreni rahip gözetiminde ve genellikle kadının bağlı olduğu kilisede yapılmaktadır (Aydın, 2021; Yemenlioğlu, 2020; Gündüz, 2022).

- Rahip Takdisi töreni kilise hiyerarşisi içerisinde önemli olan bir törendir. Ruhban sınıfı içerisinde yer alacak olan din adamları, üst mertebedeki din adamları tarafından ayin yapılarak kutsanmakta ve atanmaktadırlar. Bu ayin sonunda rahipliğe atanan kişi kendisini Tanrı'ya ve cemaate adanmış olur. Hristiyanlıkta kilise ruhbanlığı dışında manastır ruhbanlığı da bulunmaktadır. Burada yaşayan din adamları dünya işleri ile bağlantılarını keserek kendilerini Tanrı'ya adamaktadırlar (Yemenlioğlu, 2020; Gündüz, 2022).
- Son Yağlama / Hasta Yağlama ayini ölüm döşeğindeki hastalara uygulanan bir takdis törenidir. Uygulanışı mezheplere göre farklılık göstermektedir. Bir rahip veya cemaatin bir üyesi tarafından hasta olan kişi yağlanır ve takdis edilir. Bu ayin sayesinde hastanın kilisenin bir üyesi olduğu vurgulanmakta, günahların affedilmesine, hastanın şifa bulmasına ve rahatlamasına katkı sağlanmaya çalışılmaktadır (Yemenlioğlu, 2020; Gündüz, 2022).

Günlük ve Yıllık İbadetler kiliselerce belirlenen önemli günleri işaret eden takvimlere göre planlanmaktadır. Topluca yapılan ibadetlerde özel olarak okunan ilahiler ve dualar ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte rahipler tarafından verilen vaazlar da toplu ibadetler içinde önemli bir yer tutmaktadır. Kiliselerin yapısına göre ibadet esnasında ayakta durulur, oturulur veya diz çökülür. Bireysel yapılan ibadetlerde ise dua edilmektedir. Bireysel ibadet esnasında parmaklar kenetlenmekte ve boyun eğilmektedir. Hristiyanlıkta Süryani Kilisesi dışında secde edilen bir ibadet şekli yoktur. Günlük ibadetler genellikle sabah ve akşam olarak iki vakitte yapılmaktadır. Ancak Süryaniler'de öğlen ibadeti de bulunmaktadır (Gündüz, 2022).

Hristiyanlıktaki diğer bir ibadet oruç tutmaktır. Ancak oruç konusu farklı mezheplerce farklı şekilde yorumlanmıştır. Genel anlamda asıl orucun günahlardan uzak durmak olduğuna vurgu yapılmaktadır. Yılın belli dönemlerinde ya tamamen ya da belli başlı yiyeceklerden uzak durulmaktadır. Hristiyanlıkta cenaze törenleri de dini bir tören olarak düzenlenmektedir. Bu doğrultuda cenaze merasimi evde, kilisede ve mezarlıkta

olmak üzere üç aşamadan oluşmaktadır. Cenaze, vedalaşma maksadıyla gömülme işlemi gerçekleşmeden önce sergilenir ve kilisede evharist ayini yapılır. Hristiyanlık'ta yıllık ibadetler arasında birçok bayram bulunmaktadır. Bu bayramlar İsa Mesih ile, kutsal ruh ya da Meryem ile veya çeşitli azizler ile ilişkili olabilmektedir. Bunlar arasında ön plana çıkan bazı bayramlar şu şekildedir (Gündüz, 2022):

- İsa Mesih'in dirilişi anısına kutlanan Easter (Paskalya),
- İsa Mesih'in doğumu sebebiyle kutlanan Kristmas,
- İsa Mesih'in vaftiz oluşu sebebiyle kutlanan Epifani Bayramı
- Paskalya'dan elli gün sonra kutlanan, kutsal ruhun havarilere inişi anısına kutlanan Pentekost Bayramı

3.8 Hristiyanlık İnancında Hac Rotaları

Birçok dinde olduğu gibi Hristiyanlık'ta da hac ibadeti önem taşımaktadır. Hristiyanlığın erken dönemlerinden beri manastırlarda yaşayan azizler, keşişler ziyaret edilmektedir. Hristiyanlık'ta yalnızca yaşamını yitirmiş olan azizler ve şehitler değil, hayatta olan keşişler de ziyaret edilmektedir. Hac vazifesi yapılırken keşişlerden öğüt almak, onlar tarafından kutsanmak ziyaretin amaçlarından birisidir. Hac vazifesi sırasında günahların affedilmesi ve imanın kuvvetlendirilmesi de amaçlanmaktadır (Aydın, 2021). Bu kapsamda önemli hac merkezleri aşağıda tablo halinde sunulmuştur:

Tablo 4 Hristiyanlık'ta Popüler Hac Merkezleri

Hac Merkezinin Adı	Bulunduğu Ülke
Petrus ve Paulus Bazilikaları	Roma, İtalya
San Francesco d'Assisi Bazilikası	Assisi, İtalya
Santiago Compostela	İspanya
Canterbury Katedrali	İngiltere
Bakire Guadalupe Bazilikası	Meksika

Sanctuary of Our Lady of Fátima	Portekiz
Lourdes	Fransa
Medjugorie	Bosna Hersek
Müjde Kilisesi	Nasıra
Kenan Bölgesi	İsrail
Ürdün Nehri	Ürdün
Tabor Dağı	İsrail
Kefernahum	İsrail
Doğuş Kilisesi	Beytüllahim, Filistin
Zeytindağı	Kudüs
Getsemani Bahçesi	Kudüs
Via Dolorosa / Çile Yolu	Kudüs

Kaynak: Hristiyanlık (Aydın, 2021) isimli kitaptan uyarlanmıştır.

3.9 Literatür Taraması

İnanç turizmi açısından Türkiye’de Hristiyanlık konusunu ele alan çalışmalar tarandığında milenyum ile birlikte çalışmaların ağırlık kazanmaya başladığı görülmektedir. O dönemde konuyla ilgili yayınların az olması sebebiyle yapıların tanıtılmasına ve pazarlanmasına yönelik çalışmaların ön planda olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında Hristiyanlığa yönelik inanç turizmi potansiyeli, çekiciliklerin coğrafi dağılımı, mimari ve kültürel mirasın korunmasının önemi ve sürdürülebilirliğin sağlanması, inanç turizmi çekiciliklerine yönelik pazarlama, ziyaretçilerin ve yerel halkın inanç turizmine yönelik algıları sıklıkla çalışılan konular arasındadır.

Çalışmaların büyük bir bölümü özel bir yapı hakkında veya bir şehir veya bir bölge üzerinedir. Yoğun olarak çalışılan bölgeler ve şehirler konu hakkında bilinirliği fazla olan yapılar veya rotalar üzerinedir. Kapadokya Bölgesi, Doğu Karadeniz Bölgesi,

Marmara Bölgesi’nde İstanbul ve Bursa, Ege Bölgesi’nde İzmir, Manisa ve Denizli, Akdeniz Bölgesi’nde Antalya, Isparta ve Mersin, Güneydoğu Anadolu’da Diyarbakır, Hatay ve Mardin, Doğu Anadolu’da ise Erzurum ve Van şehirleri daha yoğun şekilde çalışılan bölgeler ve şehirlerdir. Ülke çapında konuyu değerlendiren çalışmaların sayısı daha azdır. Yapıların sayısının fazla olması ve coğrafi dağılımı göz önünde bulundurulduğunda bu durum gayet doğaldır.

Yukarıda bahsedilen literatürdeki çalışmalara örnekler aşağıda sunulmaktadır. Konuyla ilgili yerli ve yabancı makale, kitap, tez ve bildiri yayınlarını içeren daha detaylı bir literatür tablosu ise “EK B Literatür Tablosu” bölümünde sunulmuştur.

Oğuz (1999), Türkiye’de bulunan erken döneme ait Hristiyanlık çekim merkezlerini ele almıştır. Yabancı turistler ile yürütülen anket çalışması sonucunda dini gruplara özel tanıtım yapılarak ülkenin inanç turizmi açısından tanınırlığının artırılması gerektiği belirtilmiştir. İlerleyen yıllarda konunun benzer bir yaklaşımla farklı iller ve bölgeler açısından ele alındığı görülmektedir. Örneğin, Usta’nın (2005) çalışmasında İznik inanç turizmi potansiyeli açısından değerlendirilmiştir. Yerel halkın ve yabancı turistlerin İznik ve inanç turizmine bakış açıları ele alınmış, seyahat acentalarının İznik’i tur programlarına dahil edip etmedikleri araştırılmıştır.

İnanç turizmi potansiyelini ele alan ve bu unsurların tanınırlığına katkı sağlamayı amaçlayan araştırmacılar koruma, restorasyon ve sürdürülebilirlik konularında da kayıtsız kalmamışlardır. Korkmaz (2006) çalışmasında Diyarbakır kiliselerinin koruma ve restorasyon çalışmaları sonrasında inanç turizmi açısından değerlendirilebileceğini belirtmiştir. Sargın (2006) ise inanç turizminin, turizmin çeşitlendirilmesi için önemli bir alan olduğunu belirtmiş, Yalvaç ilçesinin Hristiyanlar için önemli bir destinasyon olduğunu ve tanıtım faaliyetlerinin artırılması gerekliliğine vurgu yapmıştır. Kulözü (2009) ve Berk’in çalışmalarında da (2011) St. Paul Yolu ve çevresinin turizm ve rekreasyon potansiyeli incelenmiştir.

Yerel halkın inanç turizmine yönelik bakış açısını ele alan bir çalışma ise Antalya’da yürütülmüştür. Dikici ve Sağır’ın çalışmasında (2012) yerel halkın turistler ile etkileşimi olmasına rağmen ekonomik anlamda yeterli faydanın sağlanamadığı

görülmüştür. Aynı yıl inanç turizmi tabanlı pazarlamanın konu alındığı çalışmada (Güzel, 2012) Türkiye’deki Hristiyanlık ibadethaneleri ve çekim merkezleri taranmış ve turist sayılarının artırılmasına yönelik öneriler sunulmuştur.

2013 yılındaki çalışmalarda Niğde Gümüşler Manastırı (Öcal, 2013), Süryani Kiliseleri (Soydan ve Şarman), Samandağ Vakıflı Köyü (Bozkır, 2013) araştırmacılar tarafından ele alınmıştır. Demircan (2014) Mardin Midyat’taki yapıları, Doğanay ve Doğanay (2016) Gümüşhane’deki Santa Harabeleri’ni, Kalay ve Yıldız (2017) Akdamar Kilisesi’ni, Erçolak vd. (2019) Tarsus’u, Köksen (2020) Alahan Manastırı’nı, Karahalıoğlu ve Açıcı (2021) ise Türkiye’de bulunan Ayasofya yapılarını ele almışlardır. Bu çalışmalarda yapıların korunması ve tanıtım konuları ön plandadır.

4. YÖNTEM

4.1 Araştırmanın Amacı

Mevcut çalışmalar incelendiğinde, inanç turizmi kapsamında Türkiye’de Hristiyanlığa ait kültürel mirasın kapsamlı bir şekilde çıkarıldığı bir envantere rastlanmamıştır. Konuyla ilgili var olan çalışmalarda ülkenin bazı bölgelerine (örneğin Kapadokya Bölgesi, Turabdin Bölgesi), bazı şehirlerine (örneğin İzmir, İstanbul) veya tek bir yapı yahut yapı topluluğuna (İstanbul Ayasofya, Kariye) odaklanılmıştır. Ne var ki bu şekilde incelendiğinde de birçok bölgenin, birçok şehrin ve birçok yapının kültürel miras veya inanç turizmi kapsamında incelenmediği tespit edilmiştir.

Türkiye’nin sahip olduğu inanç turizmi değerlerinin ortaya çıkarılmasına yönelik olarak bu tezin amacı, inanç turizmi kapsamında Türkiye’de bulunan Hristiyan kültürel mirasına ait unsurlarını belirlemek ve haritalandırmaktır. Böylece ilk defa birçok kültürel miras unsuru Anadolu’nun tamamını kapsayacak şekilde bir çalışmada toplanacaktır. Haritalandırma çalışması sayesinde yapıların yoğunluğu olduğu bölgeler gözle görülür hale gelecek, mevcut durum hakkında genel bir değerlendirme yapma imkânı sunulacaktır. Bu tezin, konuyla ilgili sonraki çalışmalar için temel kaynaklardan biri olması öngörülmektedir.

4.2 Araştırmanın Önemi

Türkiye, sahip olduğu tarihi, coğrafi ve kültürel değerlerinin çeşitliliği sayesinde birçok turizm türünde önemli potansiyele sahiptir. İnanç turizmi bu turizm türlerinden biridir. Semavi dinlerin ortaya çıktığı ve gelişim gösterdiği coğrafyalara ev sahipliği yapması, 3 din için de eşsiz sayılabilecek somut ve somut olmayan kültürel miras unsurlarına sahip olması sebebiyle Türkiye, turizmin birçok alanında olduğu gibi, inanç turizmi konusunda da göz ardı edilemez bir destinasyondur.

Hristiyanlığa ait somut ve somut olmayan kültürel miras unsurları ülkenin büyük bir kısmında görülebilmektedir. Ülkede birçok şehirde kilise, şapel ve manastır yapılarına rastlamak günlük hayatın akışı içerisinde şaşılacak bir durum değildir. Kaldı ki

Anadolu’da varlığını sürdüren Hristiyan toplumu somut ve somut olmayan kültürel mirası yaşatmakta ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlamaktadır.

İnanç turizmi açısından Hristiyanlığın somut ve somut olmayan kültürel mirası ile ilgili mevcut çalışmaların az sayıda olması, her bölgeyi, her şehri ve her mezhebi kapsayacak şekilde herhangi bir çalışmanın yapılmamış olması önemli bir eksiklik olarak görülmektedir. Varlığı bilinen birçok yapıyla ilgili bilimsel çalışma yapılmadığı veya inanç turizmine yönelik girişimlerin bulunmadığı tespit edilmiştir. Hangi şehirde kaç tane kilise, şapel, manastır bulunduğu dair envanter çalışmaları da az sayıdadır. Sunulan Türkiye Hristiyanlık Yapıları Tablosu, aynı zamanda kapsamlı bir envanter çalışmasıdır. Anadolu’daki kilise, şapel ve manastırlar ilk defa dönem, tarih, statü, mezhep ayrımı yapılmaksızın tek kaynak içerisinde toplanarak şehir bazında, tablo halinde gösterilmekte ve inanç turizmi açısından incelenmektedir. Yapılan çalışma ile Türkiye’de Hristiyanlığa ait kültürel miras unsurlarının kapsamlı bir şekilde literatüre kazandırılması, konuyla ilgili gelecekte yapılacak akademik çalışmalar için güvenilir bir rehber olması, inanç turizmine yönelik potansiyelin ortaya konulması, turizm sektöründe inanç turizmi alanında faaliyet gösteren paydaşların başvurabileceği bir kaynak olması ve yeni/alternatif destinasyonların tanınması ve oluşmasına katkı sağlaması öngörülmektedir. Bu tez çalışmasının Hristiyanlığın kültürel mirasını kapsamlı bir kaynak olarak ortaya koyması, literatürdeki önemli bir boşluğu doldurması ve uygulamaya yönelik katkılar sunması sebebiyle önemlidir.

4.3 Araştırma Problemi

Hristiyanlık tarihinde Anadolu toprakları önemli gelişmelere ev sahipliği yapan coğrafyalardan biridir. Havarilerin dini yaymak için yaptıkları seyahatlerde Anadolu’yu karış karış dolaşmaları, erken Hristiyanlık dönemine ait birçok kilisenin bulunması, Yeni Ahit’te adı geçen 7 kilisenin tamamının Anadolu’da yer alması, Hristiyanlık tarihi için çok büyük öneme sahip olan birçok konsülün Anadolu’da yapılmış olması gibi birçok gelişme, Anadolu’yu Hristiyanlık açısından vazgeçilmez bir konuma taşımıştır. Bununla birlikte mevcut çalışmalar incelendiğinde az sayıda yapı hakkında çalışmaların yapılmış olduğu ve birçok şehir hakkında çalışmanın yapılmamış olduğu görülmektedir. Bu nedenle konuyla ilgili yapıların ortaya

çıkarılması amacıyla tez çalışması *“Türkiye’de Hristiyanlığa ait kültürel miras unsurları nelerdir?”*, *“Kilise, manastır ve şapellerin mevcut kullanım durumları nedir?”*, *“Kilise, manastır ve şapel yapıları koruma programlarına dahil edilmekte midir?”* soruları üzerine inşa edilmiştir.

4.4 Araştırmanın Sınırlılıkları

Ülkenin tamamını kapsayan bir çalışma olması sebebiyle, ilk etapta zaman problemi ortaya çıkmaktadır. Her şehrin tek tek incelenmesi ve kaynakların taranması uzun zaman almaktadır. Çalışma kapsamında incelenen unsurlar kiliseler, şapeller ve manastırlar olarak belirlenmiştir. Bu sebeple Hristiyanlığa ait mezarlık alanları ve okullar çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

Çalışmanın saha araştırması bölümünde faal olan kilise ve manastırlar ile yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak görüşme yapılması planlanmıştır. Bu kapsamda iletişim bilgileri bulunan kiliseler, manastırlar ve bağlı bulundukları vakıflar ile yüz yüze, e-posta vasıtasıyla veya telefon aracılığıyla iletişime geçilmiştir. Bu kapsamda Fener Rum Patrikhanesi, Rum Vakıfları Derneği, Ermeni Patrikhanesi, Bulgar Ekzarhlığı ve ülke genelinde bulunan çeşitli Süryani Kiliseleri, Ortodoks Kiliseleri, Protestan Kiliseleri ve Katolik Kiliseleri’ne görüşme talebinde bulunulmuştur. Talep iletilirken çalışmanın etik kurul izni ve çalışmanın içeriği ile ilgili olarak şeffaf bir şekilde bilgilendirme yapılmıştır. Buna rağmen bilimsel çalışma için görüşmeyi kabul eden ve randevu veren yalnızca bir kilise olduğu için, çalışmanın bu kısmına yönelik veriler değerlendirmeye tabi tutulmamış ve çalışma içeriğine dahil edilmemiştir.

4.5 Araştırma Deseni

Nitel çalışmalarda araştırma deseni, yapılacak olan çalışmanın yaklaşımını, stratejisini ortaya koymak için kullanılan, problemin çözümüne hangi açıdan veya mantıksal çerçeveden yaklaşıldığını ifade etmek için kullanılan kavramdır. Sosyal bilimlerde birçok farklı yaklaşım bulunmaktadır. Ancak en sık tercih edilen desenler “kültür analizi”, “olgubilim”, “kuram oluşturma”, “durum çalışması” ve “eylem araştırması” desenleridir (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Bu çalışmada Türkiye coğrafyası üzerinde inanç turizmi açısından Hristiyanlık ibadet yapılarının mevcut sayısını ortaya çıkarmak, bu yapıların mevcut kullanım durumlarının ne olduğunu açıklamak, koruma durumlarının ne olduğunu ortaya koymak ve Hristiyanlık yapılarını haritalandırmak amaçlanmıştır. Bu gerekçeler çalışmanın desenini durum çalışması olarak ortaya koymaktadır. Durum çalışmalarında belirli bir durum veya durumlar hakkında gözlemler, mülakatlar, dokümanlar ve raporlar gibi birden çok bilgi kaynağı kullanılarak detaylı ve derinlemesine bir şekilde bilgi toplanmaktadır. Toplanan bilgilerin analiz edilmesi sonrasında bir durum betimlemesi veya durum temaları ortaya çıkarılmaktadır (Creswell, 2013).

4.6 Veri Toplama Yöntemi

Çalışma kapsamında, Türkiye’de Hristiyanlığa ait ibadet yapılarını ortaya çıkarmak, yapılar hakkında derinlemesine bilgi edinmek ve haritalandırmak için doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Patton (2014) durum çalışmalarında ayrıntılı doküman analizi yönteminin tercih edilebileceğini belirtmektedir. Ancak kullanılacak kaynakların titizlikle seçilmesi ve kaynakların geçerliğinin sağlanması için farklı kaynaklardan aynı amaç doğrultusunda veriler elde edilmesi gerektiği belirtilmektedir (Seggie ve Bayyurt, 2017). Diğer yandan dokümanların nitel araştırmalarda kullanılması gereken önemli bilgi kaynakları olduğu belirtilmektedir. (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Çalışmanın amaçları doğrultusunda doğru ve güvenilir bilgilere ulaşabilmek ve sonrasında bu bilgileri titiz bir şekilde sınıflandırabilmek için birçok resmi kaynak taranmıştır. Kaynakların seçiminde tarafsız bir şekilde davranılmış ve ulaşılan kaynaklardan elde edilen bilgiler diğer kaynaklarla karşılaştırılarak bulguların tutarlı olmasına gayret edilmiştir. Bu kapsamda Türkiye’nin her şehrinde, ilçelerinde, kasabalarında, köylerinde, tüm kırsal yerleşimlerinde ve yerleşim alanları dışında kalan bölgelerindeki Hristiyanlık ibadet yapılarına ulaşabilmek için aşağıdaki kaynaklar taranmış ve bulgulara ulaşılmıştır:

1. Patrikhanelerin resmi web sayfaları,
2. Kültür ve Turizm Bakanlığı resmi web sayfaları,

3. Vakıflar Genel Müdürlüğü koruma kurullarının kararları ve raporları,
4. UNESCO resmi web sayfaları,
5. Resmi kültür portalları,
6. Valilik, kaymakamlık ve belediyelerin resmi web sayfaları,
7. Tanıtım ajansları ve kalkınma ajanslarının resmi web sayfaları,
8. Vakıflara ait web sayfaları,
9. Seyahat acentalarının web sayfaları,
10. Haber siteleri ve bilimsel yayınlar,
11. Diğer yardımcı kaynaklar, kaynak olarak kullanılmıştır.

Elde edilen bulgular hakkında detaylı bilgiler de tabloya dâhil edilmiştir. Yapıların mevcut statüleri, işlevleri, UNESCO Dünya Mirası Listesi vb. koruma programlarına dâhil olup olmadıkları, konum bilgileri ile tabloya dâhil edilerek bulguların detaylı ve güvenilir bir şekilde sunulması sağlanmıştır. Kişisel verilerin Korunması Kanunu (KVKK) gereği tablodan iletişim bilgileri çıkarılmıştır.

Haritalandırma: Elde edilen detaylı bulguların harita üzerinde gösterilmesi, bulguların anlaşılmasını kolaylaştıracak ve daha geniş bir ölçekten konuyu değerlendirmeye katkı sağlayacaktır. Yapıların yoğun olduğu şehirler yoğunluk haritası şeklinde gösterilmiştir. Bu amaç doğrultusunda haritalandırma için Microsoft Office Excel yazılımı içerisinde haritalama için olan “Kartogram” özelliği kullanılmıştır.

5. BULGULAR

5.1 Türkiye’de Hristiyanlığın Kültürel Mirası

Tez çalışması kapsamında Türkiye’de bulunan Hristiyan kültür mirasını inanç turizmi açısından bir araya getirmek amaçlanmıştır. Konu inanç turizmi açısından incelendiği için somut miraslar kilise, şapel, manastır olarak sınırlandırılmış ve envanter çalışması gerçekleştirilmiştir. Türkiye’de bulunan her şehir, her ilçe, kırsal yerleşkelerin tamamı, yerleşim alanları dışında kalan alanlar da dahil olmak üzere dokümanlar üzerinden taranmıştır.

Dokümanların incelemesi için kullanılan kaynaklar titizlikle seçilmiştir. Öncelikle resmi kaynaklar ki bunlar Kültür ve Turizm Bakanlığı resmi portalları, valiliklerin, kaymakamlıkların, belediyelerin resmi kaynakları, tanıtım ajansları ve kalkınma ajanslarının resmi kaynakları, UNESCO resmi kaynakları, vakıflara ait web sayfaları, Vakıflar Genel Müdürlüğü koruma kurullarının kararları ve raporları kullanılmıştır.

Bazı unsurlar çeşitli sebeplerle resmi kaynaklarda yer almamaktadır. Bu durumda olan unsurları çalışma dışında bırakmamak için kültür envanteri çalışması yapan sivil toplum kuruluşlarının kaynakları da kullanılmıştır. Ancak bu durumda çalışmanın bilimsel değerini düşürmemek için birden fazla farklı kaynaktan ilgili unsurun yer alıp almadığına bakılmıştır.

Tabloya dahil edilen tüm unsurların birden fazla kaynaktan yer alıp almadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın bu kısmı dokümanlar üzerinden ilerlediği için ve dokümanlarda isim, adres, konum vb. özelliklerin hatalı olabileceği öngörüldüğü için taranan kaynaklar çapraz doğrulama şeklinde taranmıştır. Bazı durumlarda bu şekilde çalışma dışında bırakılan unsurlar olmuştur.

Diğer yandan taramalar sırasında yeniden işlevlendirilen yapılar arasında birçok yapının kilise, şapel, manastır işlevi dışında farklı şekilde işlevlendirildiği görülmüştür. Cami, kültür merkezi, müze gibi farklı şekilde işlevlendirilen ve kaynaklarda adı farklı şekilde geçen, böylece gözden kaçabilecek onlarca farklı

yapının olduğu fark edilmiştir. Bu durumda çalışmada metodolojik olarak büyük bir eksiklik oluşmasını engellemek için resmi portallardaki bütün unsurlar detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu sayede tabloda da görülebileceğı gibi ismi farklı olduğu için liste dışında kalması, gözden kaçması muhtemel olan birçok yapının detaylı tarama neticesinde tabloda yer bulması sağlanmıştır.

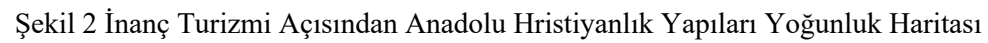
Toparlamak gerekirse her unsur için il, ilçe, köy ve gerekli durumlarda mevki bilgisi, tam adresi, unsurun tam adı ve alternatif isimleri, iletişim bilgileri, yapının mevcut işlevi, koruma ve restorasyon durumu hakkında ulaşılabilen bilgileri, yapının hangi kuruma bağılı olarak hizmet verdiği hakkında bilgiler ayrı ayrı sunulmuştur.

Toplamda 622 farklı konumdaki unsurlar listeye dahil edilmiştir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir husus bulunmaktadır. Aynı yerleşke içinde yer alan yapılar bazı durumlarda tek hücrede verilmiştir. Özellikle manastır yapıları, vadilerde bulunan yapılar, patrikhane yerleşkelerinde yer alan yapılar, aynı yerleşke içinde olmasa bile örneğin aynı köyde bulunan ve ismi bilinmeyen farklı yapılar gerekli durumlarda tek hücrede sunulmuştur. Tek hücrede sunulan farklı yapıların isimleri biliniyorsa bunların tamamı o hücrede belirtilmiştir.

Son olarak farklı şekilde işlevlendirilen ancak inanç turizmi açısından değerlendirilemeyecek durumda olduğu görülen bazı yapılar liste dışında bırakılmıştır. Buna ek olarak günümüzde aktif olarak cemaati olan ancak mekan olarak turistik bir çekiciliğı bulunmayan apartman dairesi, işyeri vb. yerlerin kullanıldığı yapılar da liste dışında bırakılmıştır. Bunların da listesi ve gerekçeleri ayrıca sunulmuştur. EKLER bölümünde Listeye Dahil Edilmeyen Yapılar başlığında bu yapılara dair örnek bir liste görülebilir.

5.2 Türkiye'nin Somut Hristiyan Kültür Mirasının Haritalandırılması

Doküman taraması neticesinde elde edilen bulgulardan hareketle aşağıdaki haritalar oluşturulmuştur ve açıklamalar yapılmıştır.

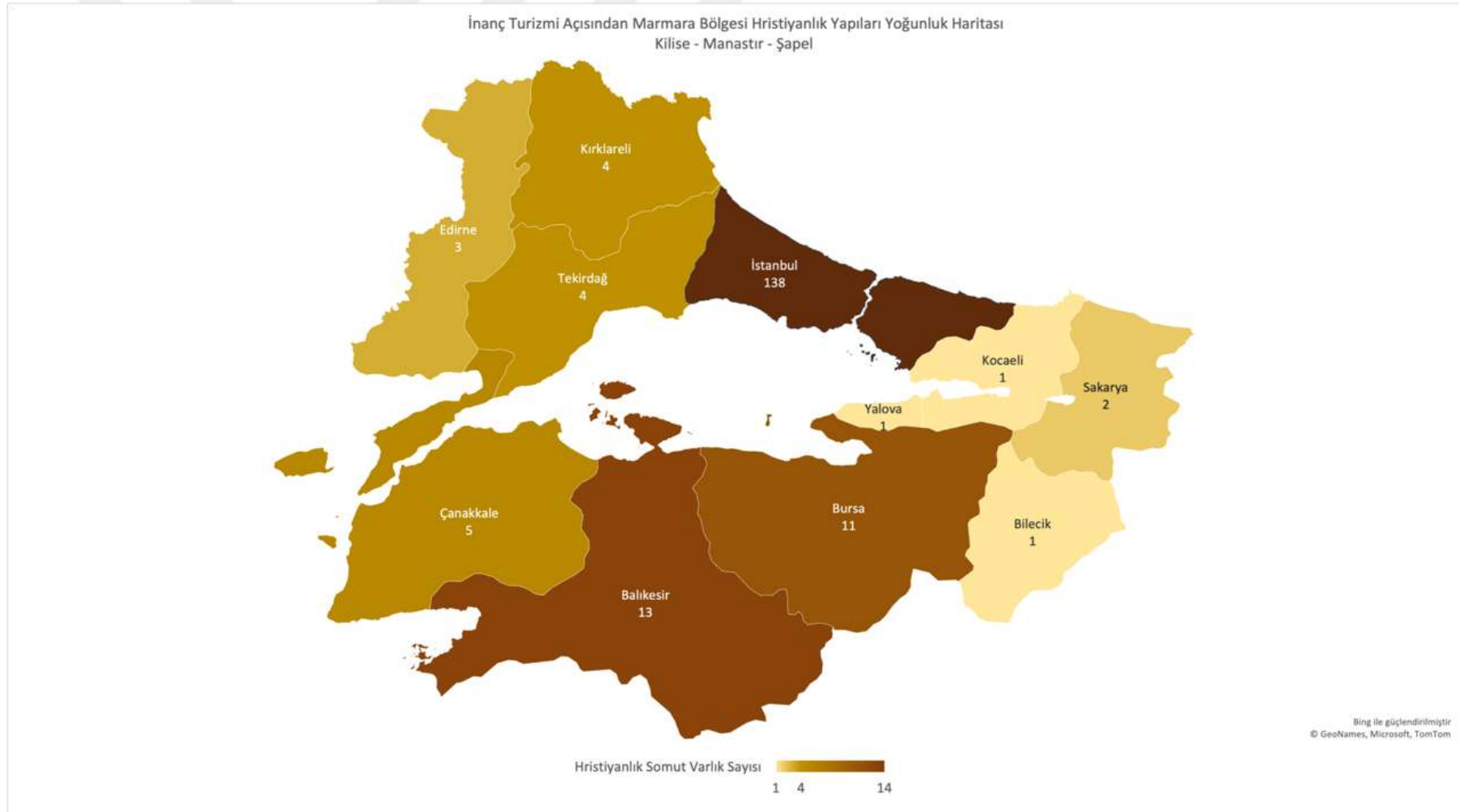

Yoğunluk Haritasına bakıldığında kilise, şapel veya manastır yapılarının ülkenin neredeyse tamamında bulunduğu görülebilmektedir. Tabiri caizse Türkiye'nin kültürel başkenti olan İstanbul'daki yapıların sayısının en çok olması şaşırtıcı değildir. 138 farklı yapı/yapı topluluğunun yer aldığı İstanbul'un başı çektiği görülmektedir. İstanbul'dan sonra en çok unsura sahip şehirler Batman (40 unsur) ile Gümüşhane (37 unsur) olmuştur. En çok unsura sahip diğer şehirler şu şekildedir: İzmir (27) ve Mardin (27), Niğde (18), Hatay (17) ve Şırnak (17), Mersin (16), Artvin (13) ve Balıkesir (13), Antalya (12) ve Trabzon (12), Bursa (11) ve Giresun (11) şeklindedir.

Haritadaki sayılara bakıldığında özellikle Nevşehir, Mardin gibi Hristiyanlık açısından önemli olduğu bilinen bazı illerdeki sayıların düşük olduğu göze çarpmaktadır. Bu noktada genel tablodaki veriler esas alınmalıdır. Çünkü tablo oluşturulurken aynı konumda bulunan yapı toplulukları tek hücrede gösterilmiştir. Örneğin İhlara Vadisi tabloda tek hücrede gösterilmiştir. Ancak İhlara Vadisi içerisinde 100'den fazla kilise bulunmaktadır. Aynı durum vadilerde yer alan unsurlar için, manastırlarda bulunan yapı toplulukları için de geçerlidir. İstanbul'da Fener Rum Patrikhanesi, Ermeni Patrikhanesi gibi yapı toplulukları da benzer özelliklere sahip oldukları için tek hücrede gösterilmiştir.

Diğer yandan Hristiyanlığa yönelik inanç turizmi açısından hiçbir unsurun bulunmadığı beş şehir bulunmaktadır. Bunlar da şu şekildedir: Ağrı, Bayburt, Çorum, Düzce ve Siirt illeridir.

Türkiye haritası üzerinde 81 farklı veriyi yorumlamak kolay olmayabileceği için ilerleyen sayfalarda 7 bölge için ayrı ayrı hazırlanmış olan haritalara yer verilmiştir.

Şekil 3 İnanç Turizmi Açısından Marmara Bölgesi Hristiyanlık Yapıları Yoğunluk Haritası

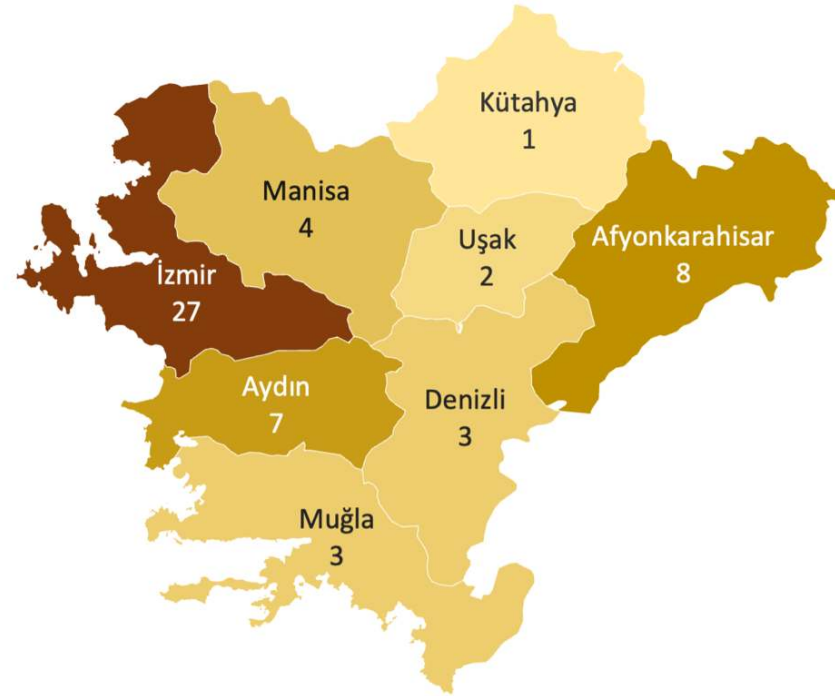
Marmara Bölgesi'nde 183 farklı konumda yapı topluluğu olduğu görülmektedir. Bunun Türkiye'ye oranı %30'dur. Marmara bölgesinin bu açıdan yüksek bir potansiyele sahip olduğu sayısal olarak da görülmektedir. Tabii ki bu bölgede en dikkat çeken şehir İstanbul'dur. 138 farklı noktada yapı / yapı topluluğu bulunan şehir Türkiye'de ilk sırada yer almaktadır. Rum Ortodoks Patrikhanesi, Ermeni Patrikhanesi gibi Hristiyanlık dünyası için çok önemli dini merkezlerin bulunması, birçok farklı mezhebe ait bilinirliği yüksek olan St. Antuan Kilisesi (Katolik), Demir Kilise (St. Stefan, Bulgar Kilisesi) gibi kiliselerin, katedrallerin bulunması, Kariye ve Ayasofya gibi dünyaca ünlü sembolik yapıların bulunması İstanbul'u inanç turizmi açısından rekabet etmesi zor bir noktaya taşımaktadır.

Bölgedeki diğer şehirlere baktığımız zaman Balıkesir'in 13, Bursa'nın 11 unsura sahip olduğu görülmektedir. Çanakkale 5, Tekirdağ ve Kırklareli 4'er unsura sahipken, Edirne 3, Sakarya 2 unsura sahiptir. Bilecik, Kocaeli ve Yalova illerinde ise 1'er unsur yer almaktadır.

Balıkesir'de Cunda Taksiyarhis Kilisesi veya Aya Nikola Kilisesi (Rahmi M. Koç Müzesi) ile Agios Yaninis Kilisesi (Sevim ve Necdet Kent Kitaplığı) turistik açıdan dikkat çeken yapılardır.

Bursa ilinde İznik Ayasofya'sı en çok bilinen yapı olarak öne çıkarken, Çanakkale Bozcaada'da Meryem Ana Kilisesi turistik açıdan popüler bir mekandır. Gökçeada'da yer alan 12 kilisenin 11'inin koruma altında olması da önemlidir.

İnanç Turizmi Açısından Ege Bölgesi Hristiyanlık Yapıları Yoğunluk Haritası
Kilise - Manastır - Şapel

Bing ile güçlendirilmiştir
© GeoNames, Microsoft, TomTom

Hristiyanlık Somut Varlık Sayısı

1 8 27

Şekil 4 İnanç Turizmi Açısından Ege Bölgesi Hristiyanlık Yapıları Yoğunluk Haritası

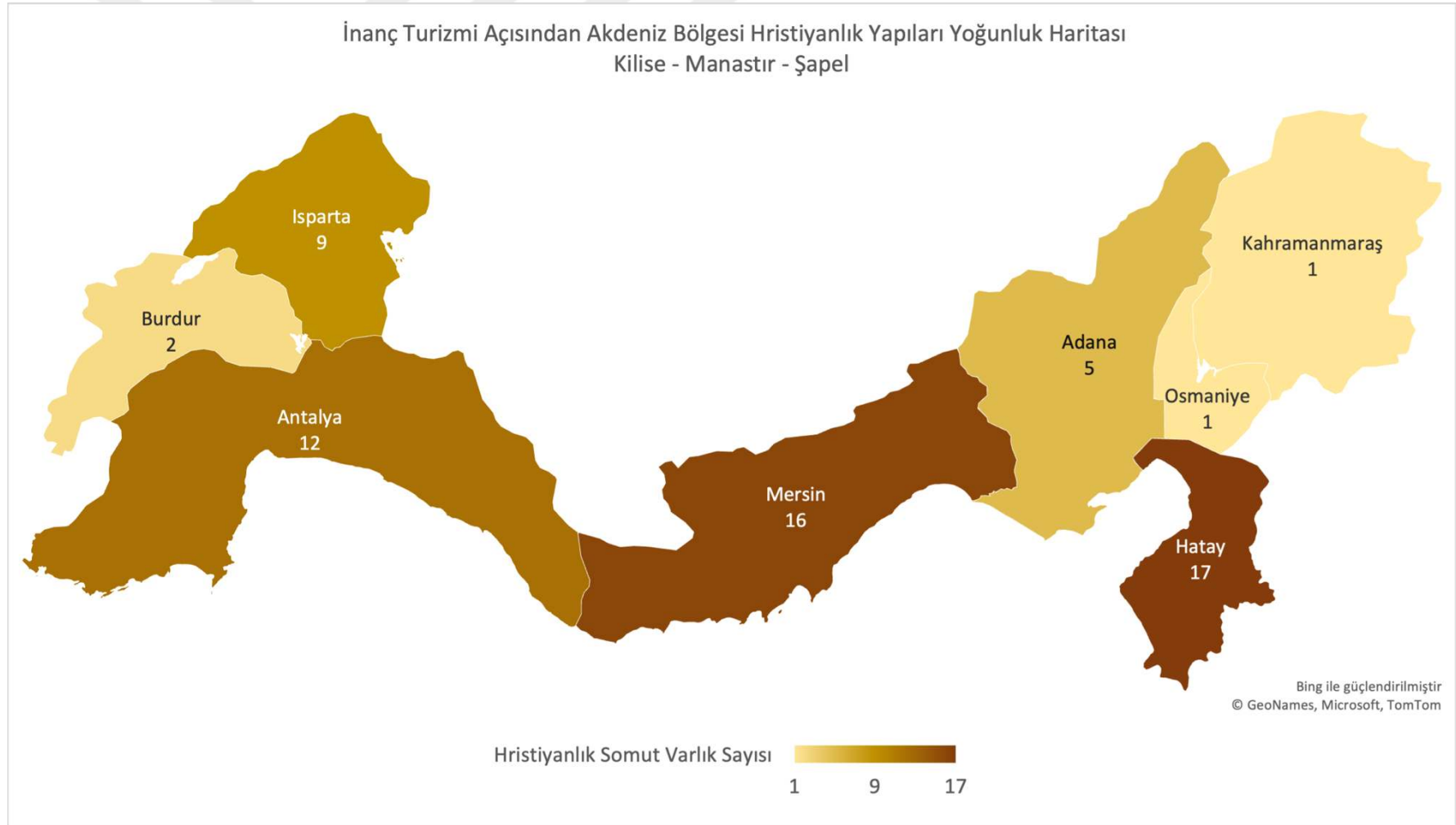
Ege Bölgesi inanç turizmi açısından önemli değerlere sahip bölgelerden biridir. 7 Kiliselerin bu bölgede olması başlı başına bir çekicilik unsurudur. Bu kiliselerden Efes (Selçuk ilçesi), Symirna (Bayraklı ilçesi) ve Pergamon (Bergama ilçesi) İzmir ilinde bulunurken; Thyatira (Akhisar), Sardes (Salihli) ve Philadelphia (Alaşehir) Manisa ilinde bulunmaktadır. Laodikeia Kilisesi (Pamukkale ilçesi) ise Denizli ilinde yer almaktadır. Bu açıdan Ege Bölgesi başlı başına bir inanç turizmi destinasyonudur.

7 Kiliseler dışında Selçuk'ta yer alan Meryem Ana Evi, yine Selçuk'ta bulunan St. John Bazilikası, Muğla'nın Fethiye ilçesinde bulunan Letoon Örenyeri'ndeki Kilise ve Manastır, Pamukkale Örenyeri içinde bulunan Aziz Philippus Martyriumu bilinirliği yüksek olan merkezlerdir.

Bu bölgede 27 unsurla İzmir başı çekmektedir. Birçok farklı Ortodoks Kilisesi, Katolik Kilisesi, Protestan Kilisesi gibi farklı mezheplere ait kiliselerin bulunması şehri inanç turizmi açısından bir cazibe merkezi haline getirmektedir. Bu yapılar yalnızca şehir merkezinde değil, farklı ilçelere yayılmış durumdadır.

Afyonkarahisar 8 unsurla haritada yer almaktadır. Ancak 8 unsurun 7'si terk edilmiş durumda iken Amorium antik kenti içindeki kilise ve vaftizhane arkeolojik kazı alanı içerisinde yer almaktadır.

Ege Bölgesi'nde toplamda 55 unsur bulunmaktadır. Bu sayının Türkiye genelindeki unsurların sayısına oranı %8.87'dir.

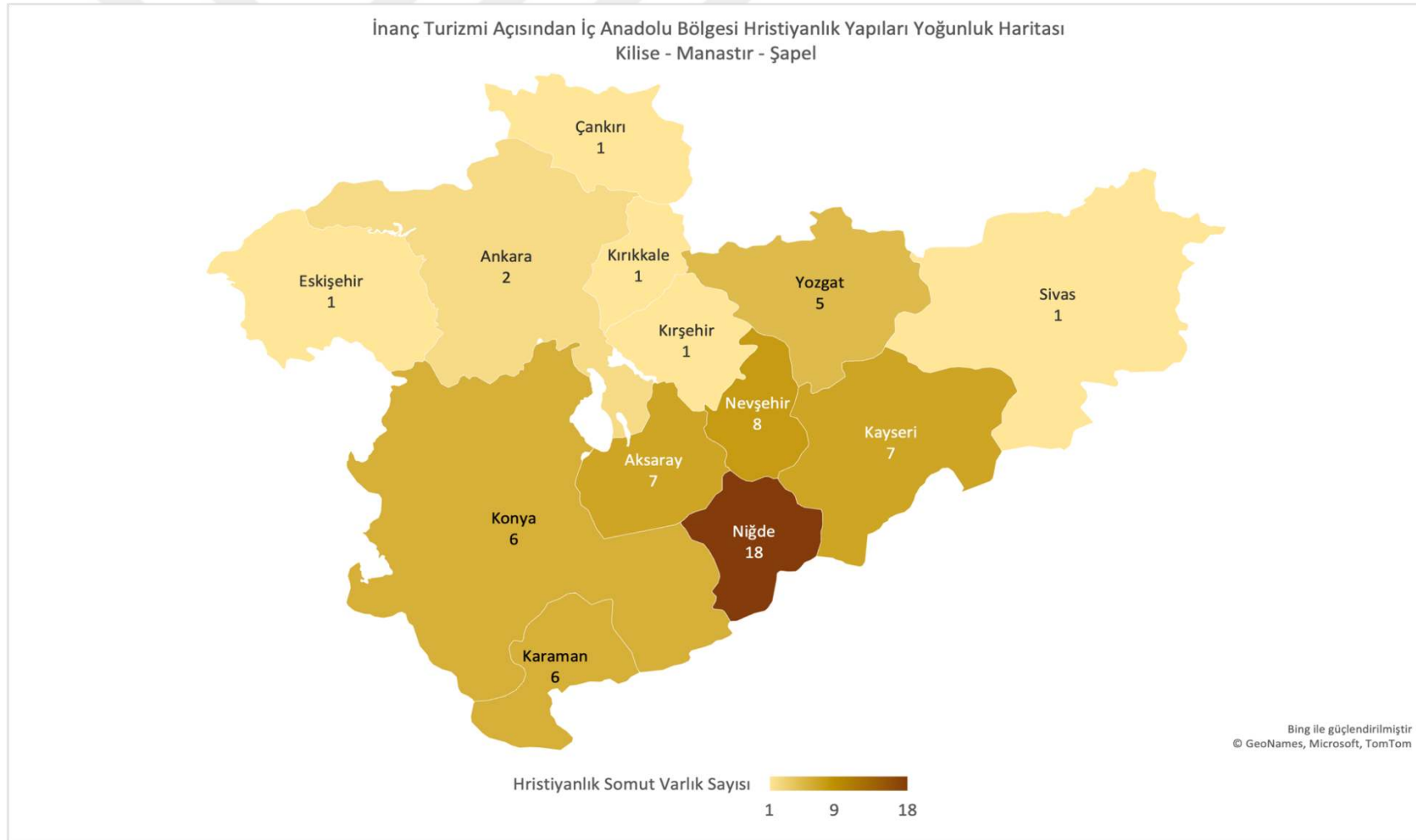

Şekil 5 İnanç Turizmi Açısından Akdeniz Bölgesi Hristiyanlık Yapıları Yoğunluk Haritası

Akdeniz bölgesi 63 farklı noktada yapı veya yapı topluluğuna sahip olan bölgelerden birisidir. Bu sayının Türkiye'ye oranı yaklaşık olarak %10'dur. Hatay 17 unsurla başı çekmesine rağmen, Mersin, Antalya ve Isparta'da ciddi sayıda merkez bulunmaktadır.

Antakya'da bulunan St. Pierre Kilisesi, Samandağ Vakıflı Köyü'nde bulunan Surp Asdvadzadzin Ermeni Kilisesi, Antalya Demre'de bulunan St. Nicholas Kilisesi, yine Antalya'da Muratpaşa ilçesinde bulunan Aya Yorgi (Agios Georgios) Kilisesi (Suna - İnan Kıraç Müzesi), Isparta'nın Yalvaç ilçesinde bulunan Pisidia antik kenti içindeki St. Paul Bazilikası ile Men Kutsal Alanı içerisindeki Bizans Kilisesi dikkat çeken unsurlar arasındadır.

Mersin'in Mut ilçesinde bulunan Alahan Manastırı, Mersin'in bir başka ilçesi Silifke'de yer alan Cennet Cehennem obrukları içerisindeki Meryem Ana Kilisesi, Tarsus ilçesinde bulunan Eshab-ı Kehf Mağarası, yine Mersin'in Tarsus ilçesinde bulunan St. Paul Kilisesi (St. Paul Anıt Müzesi) ve St. Paul Kuyusu Mersin ilini bu alanda öne çıkaran merkezlerdir.

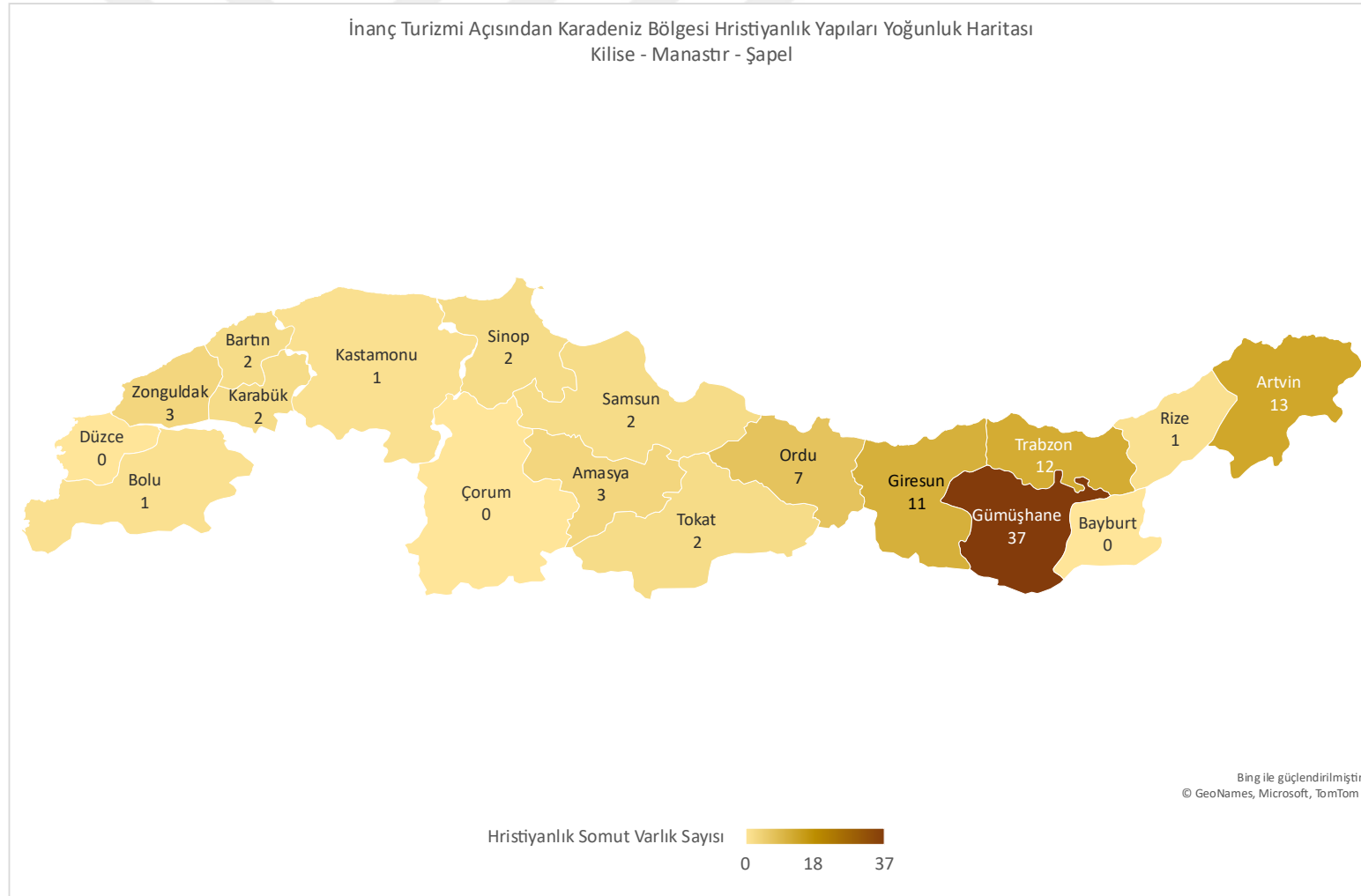

Şekil 6 İnanç Turizmi Açısından İç Anadolu Bölgesi Hristiyanlık Yapıları Yoğunluk Haritası

İç Anadolu Bölgesi'nde 64 farklı konumda inanç turizmine yönelik Hristiyanlık yapıları veya yapı toplulukları bulunmaktadır. Akdeniz Bölgesi'nde olduğu gibi İç Anadolu'da yer alan unsur sayısının toplam sayıya oranı yaklaşık olarak %10'dur.

Bu bölgede Niğde ili 18 unsur ile en çok unsura sahip şehir olarak görülmektedir. Gümüşler Manastırı en bilinir olan merkez olarak ön plandadır. Nevşehir, Kayseri, Aksaray'ı içeren bölgede ise çok sayıda vadi yer almaktadır. Aynı vadilerdeki birbirine yakın yapı toplulukları birlikte gösterildiği için bazı şehirlerdeki sayılar olması gerekenden az sayıda görünebilir. Örneğin Aksaray'ın Güzelyurt ilçesine bağlı bulunan İhlara Vadisi'nde 105 adet kilise yer almaktadır. Bu kiliseler aynı hat üzerinde yer aldığı için ve birbirine çok yakın bir konumda bulunduğu için tabloda 1 hücre içerisinde gösterilmiştir. Aynı şekilde Kayseri Koramaz Vadisi'nde 42 adet kaya kilisesi bulunmaktadır. Bu vadideki kiliseler de topluca 1 hücrede gösterilmiştir. Yine Kayseri'de Yeşilhisar ilçesinde iki farklı vadide yapılar bulunmaktadır. Aynı yöntemle Yeşilhisar Erdemli Vadisi'nde bulunan kilise, şapel ve manastırlar 1 hücrede, Soğanlı Vadisi'nde bulunan kiliseler de 1 hücrede temsil edilerek tabloya eklenmiştir.

Yozgat'ın Sarıkaya ilçesinde Terzili mahallesi içerisindeki kilise ise bir cami lojmanının bahçesinde bulunmaktadır. Kilisenin bakımı camide görevli olan din görevlisi tarafından sağlanmaktadır.

Şekil 7 İnanç Turizmi Açısından Karadeniz Bölgesi Hristiyanlık Yapıları Yoğunluk Haritası

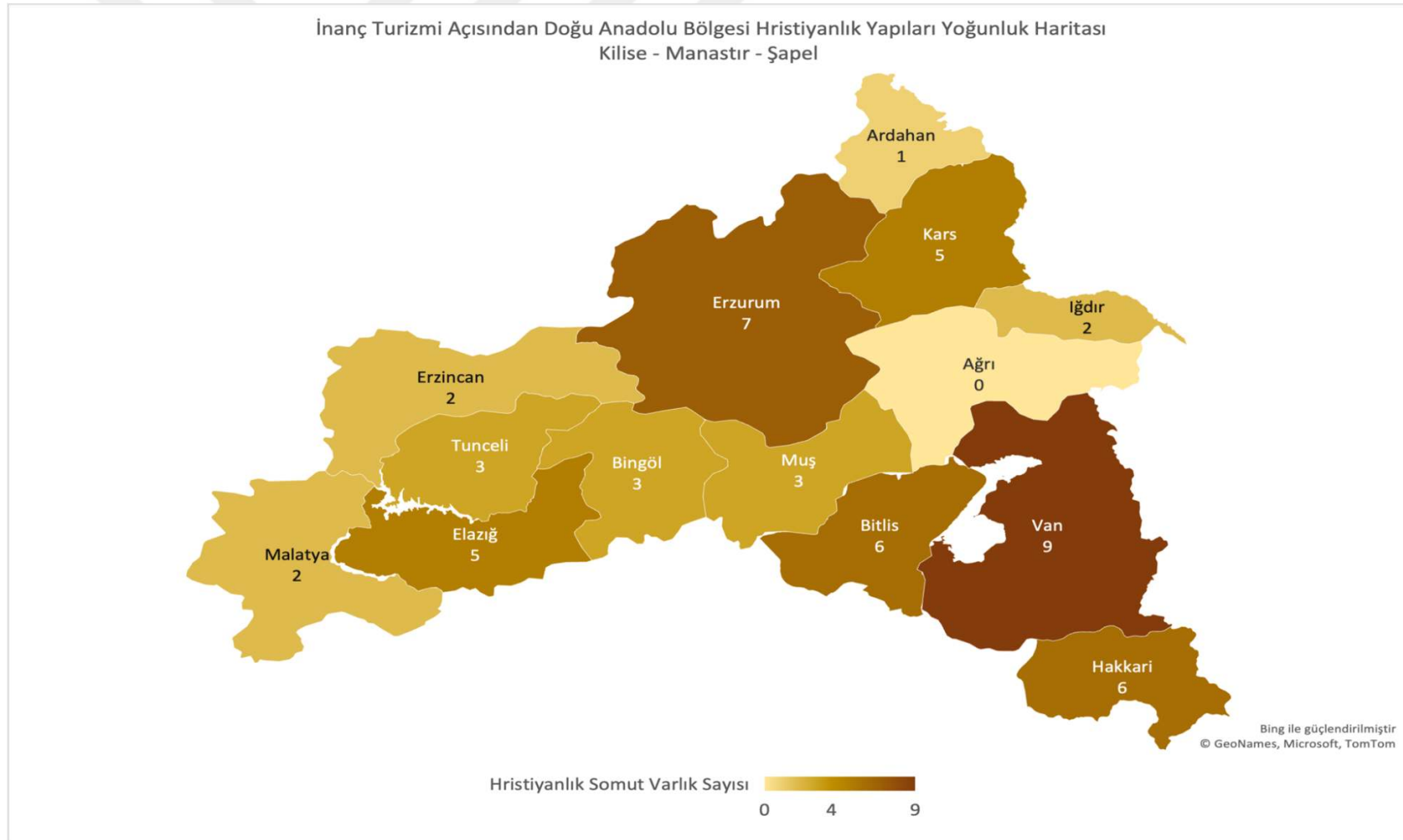
Karadeniz Bölgesi'nde bulunan 18 ilde toplamda 97 konumda yapı / yapı topluluğu tespit edilmiştir. Bu yapıların çok büyük bir kısmının birbirine komşu olan Gümüşhane (37), Trabzon (12) ve Giresun (11) illerinde olduğu görülmektedir. Artvin'i (13) de bu gruba dahil edersek 97 yapı / yapı topluluğunun 73'ünün 4 şehirde toplandığı görülmektedir.

Bu bölgede bilinirliği yüksek olan yapılar açısından bakıldığında Trabzon'da Sümela Manastırı, Ayasofya (cami), Vezalon (Vazelon) (Yahya) Manastırı bulunmaktadır.

Gümüşhane Karadeniz Bölgesi'nde en fazla sayıda yapı / yapı topluluğuna sahip olan il olmasına rağmen, hatta yapıların çok büyük bir kısmı tescilli yapılar olmasına rağmen bu yapıların büyük bir kısmı terk edilmiş ve tahribata uğramış yapılardır. İldeki bilinirliği yüksek olan konumlardan birisi Santa Harabeleridir. Harabeler 7 mahalleye yayılmış durumdadır ve her mahallede en az bir adet kilise bulunmaktadır. Artvin'de bulunan yapıların da büyük bir kısmı terkedilmiş durumdadır.

Giresun'da ise Aziz Nikola Kilisesi (Giresun Müzesi) ile Katolik Kilisesi (Çocuk Kütüphanesi) günümüzde farklı amaçlarla kullanılan yapılardır. Bartın'da bulunan Fatih Camii (Kilise) günümüzde cami olarak kullanılmaktadır. Sinop'ta bulunan Balatlar Kilisesi (Sinope Koimesis Kilisesi) arkeolojik kazı alanı içerisinde ve arkeolojik kazılar devam etmektedir.

Ordu ilinde Yason Burnu'nda bir kilise bulunmaktadır. 3 yapı ise kültür merkezi olarak faaliyet göstermektedir.

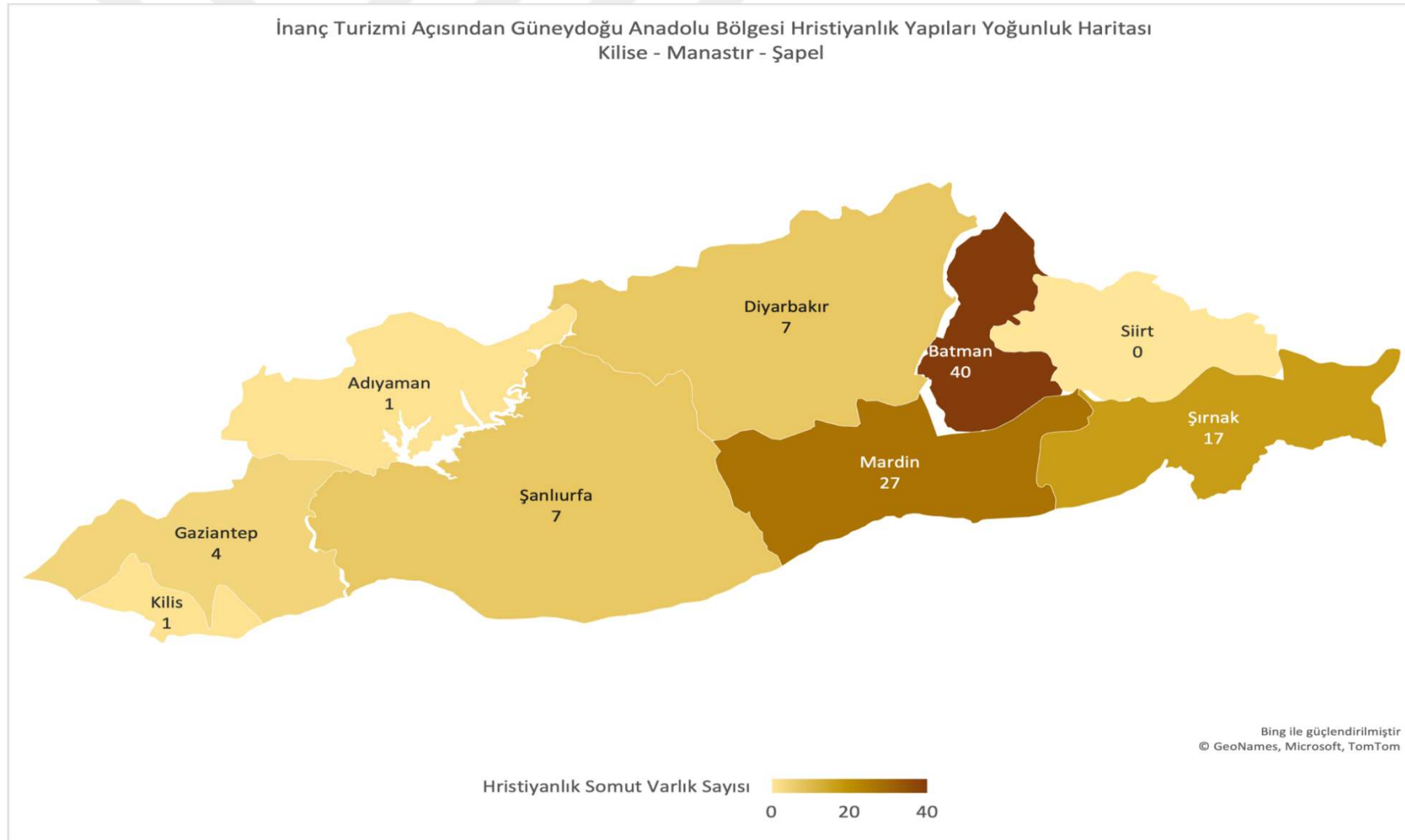
Şekil 8 İnanç Turizmi Açısından Doğu Anadolu Bölgesi Hristiyanlık Yapıları Yoğunluk Haritası

Doğu Anadolu Bölgesi'nde toplamda 54 yapı / yapı topluluğu yer almaktadır. Yapıların illere göre dağılımı diğer bölgelere göre nispeten daha dengelidir. En çok yapı / yapı topluluğuna sahip olan il Van'dır. Daha sonra Erzurum (7), Bitlis (6) ve Hakkâri (6), daha sonra ise Elâzığ (5) ve Kars (5) illeri gelmektedir.

Van'da yer alan kiliselerin büyük bir kısmı terkedilmiş olsa da Akdamar Kilisesi şüphesiz bölgedeki en dikkat çeken yapılardan birisidir. Akdamar Adası üzerinde yer alan Kilise müze olarak hizmet vermektedir.

Kars'ta bulunan Ani Harabeleri içerisinde Gagik Aziz Prkieth (Keçeli Kilisesi), Abughamrents (Poladoğlu) Kilisesi, Tigran Honents Kilisesi, Genç Kızlar Kilisesi, Rahibeler Manastırı, Kaya Kilisesi, Büyük Katedral (Fethiye Camii) yapıları bulunmaktadır. Kars Merkez ilçesinde ise Fethiye Camii (kilise) ile Havariler Kilisesi (Kümbet Camii) bilinirliği yüksek olan yapılar arasındadır.

Ardahan, Bingöl, Bitlis, Elâzığ, Erzincan ve Hakkari, Iğdır ve Muş'ta bulunan yapıların büyük bir kısmı terk edilmiş durumdadır. Erzurum'da ise terk edilen yapılar haricinde Haho kilisesi (Meryem Ana Kilisesi) (Taş Camii), Fetih Camii (Demirciler Kilisesi) camii olarak kullanılmaktadır. Malatya'da bulunan Venk Manastırı / Şapeli'nde restorasyon çalışmaları sürerken, Taşhoron Kilisesi (Üç Horan Kilisesi) kültür ve sanat merkezi olarak kullanılmaktadır.

Şekil 9 İnanç Turizmi Açısından Güneydoğu Anadolu Bölgesi Hristiyanlık Yapıları Yoğunluk Haritası

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan 9 ilde 104 yapı / yapı topluluğu yer almaktadır. Bu bölgede Süryani vatandaşların nüfusunun yoğun olması ve bölgenin turistik açıdan ilgi çekici olması sebebiyle kilise, manastır, şapel yapılarının yoğun olduğu ve ayakta kaldığı görülmektedir. Batman bu bölgede 40 farklı konumdaki yapı / yapı topluluğu sayısı ile ilk sırada yer alırken, Mardin (27) ikinci sırada, Şırnak (17) ise üçüncü sıradadır. Sonrasında ise Diyarbakır (7) ve Şanlıurfa (7) illeri yer almaktadır.

Batman'da yer alan yapıların çok büyük bir kısmı terk edilmiş ve tahribata uğramıştır. Ancak ilde ilgi çekici yapılar bulunmaktadır. Mereto Dağı'nda bulunan Mereto Kilisesi (Surp Asvadazin Meryem Ana Kilisesi) bölgedeki dikkat çekici unsurlardan biridir. Çünkü dağın zirvesinde bulunan bu kilise hem Hristiyanlar hem de Müslümanlar tarafından ziyaret edilmektedir. Yine Batman'da bulunan Topluca Mezra Kilisesi ise Müslüman yerel halk tarafından yaklaşık olarak 100 yıl boyunca ayakta tutulmuş ve kendi çabaları ile restore edilmiştir. Yenipınar Köyü'nde bulunan Yenipınar Köyü Kilisesi ise bir höyüğün üzerinde yer almaktadır.

Şanlıurfa Ulu Camii (Kızıl Kilise) dikkat çeken yapılardan biridir. Çünkü inanişe göre, İsa peygamberin Kral Abgar'a yolladığı mendil bu caminin avlusundaki kuyuya bırakılmıştır. Bu sebeple kuyudaki suyun şifalı olduğuna inanılmaktadır.

Diyarbakır St. George Kilisesi ilde bulunan ilgi çekici yapılardan biridir. Günümüzde sanat galerisi olarak kullanılmaktadır. İlde bulunan diğer yapılar da sağlam durumdadır. Farklı mezheplere ait kiliseler güncel olarak hizmet vermekte ve ziyaretçi çekmektedir.

Şırnak'ta bulunan yapıların yalnızca 4 tanesi kilise olarak hizmet vermeye devam etmektedir. Geriye kalanlar terkedilmiş veya akıbetleri konusunda güvenilir bilgiye ulaşılamamış yapılardır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

İnanç turizmi açısından Türkiye’de Hristiyanlığın önemli bir yere sahip olmasında kültürel miras unsurlarının çok geniş bir alanda var olmasının ve unsurların sayısal anlamda azımsanmayacak derecede fazla olmasının etkisi vardır. Çeşitli toplumsal, siyasi ve dini olaylar bu unsurların coğrafi dağılımını ve sayısal anlamda fazla oluşunu açıklamaktadır. Hristiyanlığın erken dönemlerinden itibaren Anadolu coğrafyasında dini yaymak için faaliyetlerde bulunan havariler, azizler/azizeler bu unsurların artırılmasında önemli rol oynamıştır. Bu süreçte birçok farklı topluluk etrafında Hristiyanlık yayılım göstermiştir. Ancak Hristiyanlığın yasaklı olduğu IV. yüzyıla kadar insanlar ibadetlerini gizli bir şekilde toplumdan uzak kalarak gerçekleştirmişlerdir. Bu dönemden günümüze kalan yapıların dağlarda, vadilerde, mağaralarda olduğu dikkat çekmektedir.

Doğu Roma Devletinin Hristiyanlığı serbest bırakması ve sonrasında resmi din olarak kabul etmesi sonrasında Anadolu’nun her tarafında Hristiyanlığa ait yapıların sayısı artmaya başlamıştır. Selçuklu ve Osmanlı döneminde de Hristiyanlara hoşgörü politikası izlendiği için, Hristiyanlığa ait dini yapıların önemli bir kısmı ayakta kalmış ve günümüze kadar gelmiştir.

Bu kapsamda tez çalışması Türkiye’de Hristiyanlık yapılarının neler olduğunu, bu yapıların mevcut kullanım durumlarını, koruma programlarına dahil olup olmadıklarını ortaya koymayı ve Hristiyanlık dini yapılarını bu çalışma kapsamında bir araya getirmeyi amaçlamaktadır. Bu envanter; kilise, manastır, ayazma ve şapelleri kapsamaktadır. Envanterde “yapı ve yapı topluluğunun ismi”, “bulunduğu il/ilçe/köy bilgisi”, “yapı topluluğunun bağlı olduğu kurum”, “koruma programının bilgisi” tablo olarak sunulmuştur.

Resmi kaynaklar, bilimsel çalışmalar, haber siteleri karşılaştırmalı bir şekilde taranarak 622 farklı konumda yapı/yapı topluluğuna ulaşılmıştır. Daha sonra bu veriler tablo haline getirilmiştir. Böylece ilk defa bir çalışmada Hristiyanlığa ait inanç turizmi yapıları hakkında detaylı bilgilere bir kaynak üzerinden ulaşmak mümkün olacaktır.

Çalışmanın diğer amacı ise bu yapıların haritalandırılmasıdır. Bu kapsamda tablodan elde edilen bilgiler Microsoft Excel programında “Kartogram” özelliği kullanılarak görselleştirilmiştir. Böylece Türkiye haritası üzerinde her şehirde kaç tane yapı/yapı topluluğu olduğu görülebilmektedir. Buna ek olarak 7 bölge için ayrı haritalama yapılmış ve tez içerisinde bu haritalar da sunulmuştur. Bu kapsamda Marmara Bölgesi, Ege Bölgesi, Akdeniz Bölgesi, İç Anadolu Bölgesi, Karadeniz Bölgesi, Doğu Anadolu Bölgesi ve son olarak Güneydoğu Anadolu Bölgesi yoğunluk haritaları oluşturulmuş ve hangi şehirde kaç unsurun bulunduğu gösterilmiştir.

Türkiye Hristiyanlık Yapıları Tablosu’nda bulunan 622 farklı yapı – yapı topluluğu içerisinde faal olarak hizmet veren dini yapıların sayısı 200’e yakındır. Bunların 170’ten fazlası kilise olarak hizmet vermekte iken, geriye kalan yapılar patrikhane, manastır, ayazma ve şapeldir. Yapıların mevcut statüleri cemaatin yapıyı terk etmesi, yapıların yeniden işlevlendirilmesi, restorasyon süreçleri gibi sebeplerle sık sık değişebildiği için net sayılar verilmesi yerine yüzdesel ifadeler ve yaklaşık sayılar belirtilmiştir.

Terk edilmiş olan, tahribata uğrayan, harabe şeklinde olan veya kullanılmıyor olan yapıların sayısı 200’dür. Bu şekilde olan yapıların dağılımına bakıldığında Afyonkarahisar, Artvin, Bingöl, Bitlis, Elâzığ, Gümüşhane, Hakkâri, Iğdır, Isparta, Kırklareli, Muş, Şırnak, Tekirdağ, Trabzon, Tunceli ve Van illeri ön plana çıkmaktadır. Kaderine terk edilen yapıların daha çok ülkenin doğusunda bulunan iller olduğu görülmektedir.

Ülke genelindeki yapıların yaklaşık olarak %16’sı müze olarak kullanılmakta veya ören yerleri ve arkeolojik kazı alanları içerisinde yer almaktadır. Yapıların bir kısmı ise camiye dönüştürülmüştür. Bu yapıların bazıları hem cami hem kilise, bazıları ise hem cami hem müze olarak hizmet vermektedir. Sonuç olarak camiye dönüştürülen yapıların oranı yaklaşık olarak %9’dur. Az sayıdaki yapının ise kültür merkezi, sanat galerisi, sahne, kitaplık veya kütüphane olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu yapıların sayısı toplamda 20’dir. 14 yapının depo, konut, özel mülk veya şahıs kullanımında olduğu tespit edilmiştir.

Türkiye haritasının tamamına bakıldığında yalnızca 5 şehirde kilise, şapel, manastır veya ayazma yapısı bulunmadığı ortaya çıkmıştır. Bu şehirler Ağrı, Bayburt, Çorum, Düzce ve Siirt illeridir. Geriye kalan 76 şehirde en az bir unsur bulunmaktadır. Bu durum ülkenin sahip olduğu inanç turizmne yönelik Hristiyanlık mirasının ne kadar geniş bir coğrafyaya dağıldığını göstermesi açısından önemlidir.

Yapıların coğrafi dağılımı göz önünde bulundurulduğunda dağların zirvelerinde ve eteklerinde, mağaralarda, kırsal alanlarda, tarihi kalelerde ve arkeolojik sit alanlarında birçok yapının bulunduğu tespit edilmiştir. Özellikle erken dönemde Hristiyanların baskı altında yaşamak zorunda kalmış olmaları, cemaatlerin toplumdaki uzak kalmalarına sebep olmuş ve erken dönemde inşa edilen yapıların yerleşim yerlerinden uzakta olmaları sonucunu doğurmuştur. Bu yapıların inanç turizmi ile birlikte kültür turizmi, kırsal turizm, doğa turizmi gibi farklı turizm türleri için de çekicilik oluşturdıkları görülmektedir.

Ziyarete açık olan kilise, manastır ve patrikhaneler yalnızca Hristiyanlar tarafından değil Müslüman ziyaretçiler tarafından da ziyaret edilmektedir. Her ne kadar dini yapılara yönelik ziyaretçi istatistikleri, ziyaretçi profili ve ziyaret esnasında yapılan ibadetler hakkında detaylı raporlar bulunmuyor olsa da seyahat acentalarının tur programları ve çevrimiçi ortamda yapılan ziyaretçi yorumları, Hristiyanlığa ait dini yapıların hem yabancı hem de yerli turistler tarafından ziyaret edildiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Faal olarak hizmet veren yaklaşık 200 yapının belli bir bölümü yılda bir veya birkaç gün, belli bir bölümü haftada bir veya birkaç gün, belli bir bölümü ise her gün ibadete açıktır. Faal olarak hizmet veren yaklaşık 200 yapının içerisinde 70'ten fazlası hem ziyarete hem ibadete açık yapılardır. Hem ziyarete hem ibadete açık olan, yerli ve yabancı seyahat acentalarının tur programlarında yer alan yapıların sayısı yaklaşık olarak 15'tir. Biblical tour yapan seyahat acentaları hem ziyarete hem ibadete açık olan yapılar içerisinde yalnızca İstanbul'dan Sveti Stefan (Demir Kilise), Fener Rum Patrikhanesi, İzmir - Konak'tan Saint Polycarpe Kilisesi ve İzmir - Selçuk'tan Meryem Ana Evi'ni tur programlarına dahil etmektedirler. Birçok şehirde özellikle Katolik

Kiliseleri'nin dış dünyaya kapılarını kapattıkları ve hatta farklı mezheplerdeki Hristiyanlara bile ibadet için binayı açmadıkları durumlar görülmüştür.

Yerli seyahat acentaları ise sıklıkla Bozcaada'daki Meryem Ana Kilisesi'ni, Elazığ - Harput'taki Meryem Ana Kilisesi'ni (Kızıl Kilise), Hatay'daki Antakya Katolik Kilisesi'ni, İzmir - Selçuk'taki Meryem Ana Evi'ni, Mardin'deki Deyrulzafaran Manastırı'nı, Mardin Protestan Kilisesi'ni, Mardin'deki Mor Behram Kilisesi'ni, Mardin – Midyat'taki Mor Gabriel Manastırı'nı tur programlarına dahil etmektedirler.

Biblical Tour tematik adıyla bilinen, yabancı Hristiyan gruplara yönelik faaliyet gösteren seyahat acentalarının tur programları birbirine benzerdir ve alternatif dini yapılara yer verilmemektedir. Bazı programlarda ülkenin simgesel yapıları dahi tur programlarının dışında bırakılmıştır. Kısıtlı bir süre içerisinde yoğun olarak ibadet etme amacıyla tur programlarının hazırlanıyor olması, alternatif yapılara yer verilmeyen kalıplaşmış tur programlarının ortaya çıkmasına sebep olmuş olabilir.

Yerli turistlere yönelik faaliyet gösteren seyahat acentaları ise kültür turizmi ve inanç turizmi unsurlarını harmanlamaktadırlar. Ülkedeki birçok farklı yapı Anadolu'nun farklı illerinde faaliyet gösteren yerel seyahat acentaları tarafından tur programlarına dahil edilmektedir. Örnek olarak Adıyaman'da bulunan Mor Petrus ve Mor Paulus Kilisesi (St. Paul Kilisesi) (Süryani Kilisesi), Bozcaada'da bulunan Meryem Ana Kilisesi, Elâzığ'ın Harput ilçesinde bulunan Meryem Ana Kilisesi (Kızıl Kilise, Süryani Kilisesi ve Yakubi Kilisesi), İzmir'in Selçuk ilçesinde bulunan Meryem Ana Evi, Mardin'de bulunan Deyrulzafaran Manastırı yerli acentaların programlarında yer alan ibadete açık yapılardır.

Bilinirliği fazla olan yapılar bireysel ziyaretçiler tarafından da ziyaret edilmektedir. Çevrimiçi ortamda incelenen yorumlarda bu yapıları ziyaret eden birçok Müslüman ziyaretçinin ayinlere katıldıkları tespit edilmiştir. Fener Rum Patrikhanesi, Ermeni Patrikhanesi, Sveti Stefan Kilisesi (Demir Kilise), St. Antuan Kilisesi, Deyrulzafaran Manastırı gibi yapılar yoğun bir şekilde ziyaretçi çekmektedirler.

İnanç turizmi özelliği yanında farklı turizm türleri ile birlikte değerlendirilebilecek birçok yapı bulunmaktadır. Dağcıların zirve tırmanışı rotası üzerinde bulunan ve

dağcılar tarafından ziyaret edilen Hasan Dağı'ndaki Süt Kilisesi (Aksaray), ormanların içerisinde bulunan ve film setlerini andıran Barhal (Altıparmak) Kilisesi (Artvin - Yusufeli), Yukarı Yapıcı Köyü Kirazlı Manastırı (Balıkesir - Erdek), kırsal alanda bulunan ve ilginç dikilitaşların bulunduğu Abrenk Kilisesi ve Dikili Taşlar, sıra dışı mimarisiyle ilgi uyandıran Erzurum'daki Oltu Rus Kilisesi, Haho Kilisesi, Öşvank Kilisesi, Niğde'de bulunan Gümüşler Manastırı, dağların içerisinde terk edilmiş 7 mahallede bulunan Santa Harabeleri (Gümüşhane), Mor Evgin Manastırı (Mardin - Nusaybin), bir caminin lojmanının bahçesinde bulunan ve imam tarafından bakımı üstlenilen kilise (Yozgat – Sarıkaya) ilginç özelliklere sahip olan ve kültür turizmi, kırsal turizm, doğa turizmi gibi turizm türleri açısından da ilgi çekici olan yapılardır.

Rum Ortodoks kiliseleri ve Ermeni Patrikhanesi kendilerine ait faal kiliselerinin bilgilerini kamuya açık bir şekilde resmi web sayfalarında paylaşmaktadırlar. Kendilerine bağlı kiliselerin hangileri olduğu açık bir şekilde görülebilmektedir. Süryani kiliselerinde ise genel bir yapılanma yerine kiliselerin ve manastırların kendi web sayfalarının olduğu görülmüştür. Cemaat sayısı olarak diğer mezheplere göre daha büyük bir yapılanmaya sahip olan bu mezheplerin yapılanma olarak da daha organize hareket ettikleri görülmektedir. Bu sayede mevcut yapıların korunmasında da daha avantajlı oldukları ortaya çıkmaktadır.

Hristiyanlığa yönelik kültürel miras unsurlarını konu edinen ve inanç turizmi konusunda yerel halkın ve turistlerin bakış açılarını inceleyen birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalarda hem yerel halkın hem de turistlerin büyük bir kısmının inanç turizmi konusunda olumlu bir görüşe sahip oldukları önceki çalışmalarda araştırmacılar tarafından ortaya çıkarılmıştır. Birçok ilde yerel yönetimlerin turizm faaliyetlerini geliştirebilmek adına Hristiyanlık yapılarının restorasyonuna kaynak ayırdıkları görülmüştür. Ancak bazı yerlerde restorasyon faaliyetleri yerel halk arasında huzursuzluğa sebep olmuştur. Yerel yönetimlerin restorasyon çalışmalarının amacını yerel halka daha açık bir şekilde anlatmalarının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Yapıların yoğun olduğu ve birbirine yakın olduğu bazı yerlerde isim ve adreslerin doğru bir şekilde kayıt altına alınmadığı görülmüştür. Yapıların isim karmaşasının

giderilmesi için çalışma yapılması gerekmektedir. Ören yerlerinde yer alan birçok dini yapının izine ulaşabilmek için kazı raporları incelenmiştir. Ören yerlerinin ve açık hava müzelerinin sahip olduğu inanç turizmi unsurları daha açık bir şekilde kataloglanmalıdır. Ziyarete açık olan yapıların konumlarının, iletişim bilgilerinin, tabelalandırmalarının net olarak belirlenmesi daha sağlıklı bir ziyaretçi deneyimi sağlayacaktır.

Benzer bir çalışmanın turistler üzerinden yapılması önerilmektedir. Böylece bu tezin sonuçlarının sınanması ve elde edilen bulguların doğruluğunun test edilmesi sağlanacaktır. Benzer bir konu somut olmayan kültürel miras üzerinden incelenebilir.

Ziyaretçi kabul eden ancak bilinirliği az olan yapıların turistlere ve paydaşlara tanıtımı yapılarak yeni turizm rotaları oluşturulabilir, seyahat acentalarının programlarına dahil edilebilir. Bu durum ziyaretçilerin ülkede daha uzun süre kalmalarını ve/veya tekrar ziyaret etmelerini sağlayabilir.

İnanç turizmi kapsamında Hristiyanlık üzerine çalışılan bu tez çalışması İslamiyet, Yahudilik gibi tek tanrılı dinler açısından ve Zerdüştlük gibi dualist (iki tanrının ön planda olduğu dini yapı), henoteist (üç tanrının ön planda olduğu dini yapı) ve politeist (çok tanrılı dini yapı) dinler açısından çalışılabilir. Bu alanlarda yapılacak kapsamlı çalışmalar, Türkiye'nin inanç turizmi potansiyeline vurgu yapacaktır ve bu alana yönelik tanıtımların çeşitlendirilmesi açısından önemlidir.

KAYNAKLAR

- Atiya, A. S. (2005). *Doğu Hristiyanlığı Tarihi* (Nurettin Hiçyılmaz, Çev.). Doz Yayınları.
- Aydın, A.ve Şahin, Ö. (2018). Tarihi Yapıların Yeniden İşlevlendirilmesi: Isparta Aya İshotya (Yorgi) Kilisesi'nin Gül Müzesi'ne Dönüşümü. *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi* (17), 63-75.
- Aydın, M. (2021). *Hristiyanlık*. Ketebe Yayınları.
- Balık, M. (2015). *Sürdürülebilir Turizm Kalkınması Kapsamında Kültürel Mirasın Korunması Açısından Kentsel Yenilemenin Yeri ve Önemi: Fener Balat Örneği* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baranaydın, D., Baranaydın, F. (2019). Apokaliptik Kiliseler. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(17), 213-228.
- Baştemur, C. (2009). *Likya Yolu ve Çevresinin Turizm ve Rekreasyon Potansiyelinin Araştırılması* Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Berk, F. M. (2011). İnanç ve Doğa Turizminin Kesiştiği Nokta: Aziz Paul Yolu. *Journal of Current Researches on Social Sciences*, 4(1), 11-28.
- Bideci, M. (2014). *Hac Turizmine Katılan Alman ve Rus Turistlerin Motivasyonları: Myra Üzerine Bir Araştırma* [Yüksek Lisans Tezi]. Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Blake, J. (2000). On Defining the Cultural Heritage. *International and Comparative Law Quarterly*, 49(1), 61-85. <https://doi.org/10.1017/S002058930006396X>
- Boas, F. (1930). Anthropology. *Encyclopedia Of The Social Sciences Vol-i-ii* (1937. bs, C. 1-2, s. 79). The Macmillan Company. <http://archive.org/details/dli.ernet.14949>
- Bozkir, M. E. (2013). *Samandağ Vakıflı köyünün dünü bugünü* (Yüksek Lisans Tezi). Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Burkart, A. J. ve Medlik, S. (1981). *Tourism: Past, present and future*. William Heinemann Ltd.
- Creswell, J. W. (2013). Nitel araştırma yöntemleri. *Qualitative research methods*. M. Bütün & SB Demir, Trans.(Eds.). İstanbul: Siyasal Kitapevi.

- Çam, O.ve Çelik, C. (2021). İnanç Turizmi Etkinlikleri Kapsamında Bir Değerlendirme: Cadılar Bayramı. *Tourism and Recreation*, 3(2), 118-131.
- Çevik, M. (2006). *David Hume ve Din Felsefesi*. Dergah Yayınları.
- Demircan, Ş. (2014). *İnanç Turizminin Yerel Kalkınmadaki Önemi: Midyat Örneği* [Yüksek Lisans Tezi]. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demirci, G. (2019). *Kültürel Mirasın Aktarılmasında ve Korunmasında Yerel Toplumun Etkisi: Bergama Örneği* [Yüksek Lisans Tezi]. Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demirci, K. (1998). *TDV İslam Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Dikici, E., Sağır, A. (2012). Antalya’da İnanç Turizminin Sosyolojik Çözümlemesi: Demre-Myra Örneği. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, (1), 35-43.
- Doğanay, S., Doğanay, G. (2016). Doğu Karadeniz’in Kültürel Miras Kaynaklarına Yeni Bir Örnek: Santa. *TÜCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu (13-14 Ekim 2016)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 487, 498.
- Dünya Miras Listesi—Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2022). <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44423/dunya-miras-listesi.html> Erişim Tarihi: 07 Aralık 2022
- Dvornik, F. (2019). *Konsiller Tarihi, İznik’ten II. Vatikan’a* (Mehmet Aydın, Çev.). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Eliade, M. (2003). *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi / Cilt II Gotama Budha’dan Hristiyanlığın Doğuşuna* (A. Berktaş, Çev.) Kabalcı Yayınevi. İpa İstanbul Kitaplığı.
- Ercanlı, Ç. (2019). Kültürel ve Yerel Miras Olarak Dini Yapıların Korunmasının Kent Turizmine Katkısı Üzerine Bir Araştırma: İzmir Örneği. *İçinde VIII. Ulusal IV. Uluslararası Doğu Akdeniz Turizm Sempozyum (Kırsal Turizm) Bildiriler Kitabı* (289-303). Mersin Üniversitesi.
- Erçolak, G. (2021). *Anadolu’da Görülen Aziz/Azizeler ve Rehber Anlatımındaki Yerleri* [Yüksek Lisans Tezi]. Kastamonu Üniversitesi.
- Erçolak, G., Tanrısever, C., ve Pamukçu, H. (2019). İnanç Turizmi Kapsamında Aziz Paulus’un Önemi ve Tarsus Turizmine Etkisi. *VIII. Ulusal IV. Uluslararası Doğu Akdeniz Turizm Sempozyumu*, 521-532.
- Eren, M.ve Kaçar, F. (2017). Sürdürülebilir İnanç Turizmi Kapsamında Türkiye’de İnanç Turizmi ve Semavi Dinler Arası Seyahat. *International West Asia*

ihicongress of Tourism (IWACT'17) the Book of Full-Text, 281.

Ertürk, S., Kaderli, L. (2020). Göreme, Saklı Kilise, Manastır Yemekhanelerinin Değerlendirilmesi. *Social Science Development Journal*, 5(21), 40-66.

EtimolojiTürkçe. (2023). Hristiyan Kelime Kökeni, Kelimesinin Anlamı— Etimoloji. <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/Hristiyan> Erişim Tarihi: 02 Ocak 2024

Etymonline. (2023). Messiah | Etymology of Messiah by etymonline. <https://www.etymonline.com/word/Messiah> Erişim Tarihi: 02 Ocak 2024.

Eykay, İ., Dalgın, T., ve Çeken, H. (2015). İnanç Turizmi Potansiyeli Açısından Antakya'nın Değerlendirilmesi. *Journal of Life Economics*, 2(2), 59-74.

Gallagher Ph D, A. (2016). Mary's House in Ephesus, Turkey: Interfaith Pilgrimage in the Age of Mass Tourism. *Vincentian Heritage Journal*, 33(2), 2.

Gordon Conwell. (2023). *Status of Global Christianity, 2023, in the Context of 1900–2050* (s. 1). <https://www.gordonconwell.edu/wp-content/uploads/sites/13/2023/01/Status-of-Global-Christianity-2023.pdf> Erişim Tarihi: 30.12.2023.

Günel, V., Alaeddinoğlu, F., ve Şahinalp, M. S. (2009). Türkiye'ye Yönelik Kültürel Turizm Turları ve Başlıca Güzergâhlar. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 8(1).

Gündüz, Ş. (Ed.). (2007). *Yaşayan dünya dinleri*. Diyanet İşleri Başkanlığı.

Gündüz, Ş. (2022). *Hristiyanlık*. İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Gündüz, Y. (2016). *Kültürel Miras Açısından İnanç Turizmi: Türkiye Örneği* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güngör, Y. (2014). *Osmanlı Döneminde "Nicomedia" İzmit'te Farklı Dinlerin Birlikte Hoşgörü İçinde Yaşam Kesitine Bir Örnek: Pantaleimon Manastırı*. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi.

Güngör, Y. (2018). Kültürel Eksende Aya Yorgi (st. George) Kültü ve İnanç Turizmi Açısından Nikomedia (İzmit) İçin Önemi. *Uluslararası Turizm Ekonomi ve İşletme Bilimleri Dergisi*, 2(1), 72-81.

Güzel, F. Ö. (2012). Türkiye'deki Hristiyan Pazarı Değerlerinin Analizi ve İnanç Tabanlı Pazarlama Kapsamında Bu Değerlerin İlgili Pazarlara İletilmesi. *Mediterranean Journal of Humanities*, 2(2), 133-141.

Hançer, E. (2018). Gemerek İlçesi Çepni Beldesi'nde Kültürel Bir Miras: Surp

- Sarkis Ermeni Apostolik Kilisesi. *Sanat Tarihi Yıllığı*, (27), 139-181.
- Haspolat, Y. K. (2013). Diyarbakır'da Gayrimüslimler ve Yaşam. İçinde *Diyarbakır Sosyokültürel Tarihi 3* (175-207). Uzman Matbaa.
- Iliev, D. (2020). The Evolution of Religious Tourism: Concept, Segmentation and Development of New Identities. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 45, 131-140.
- Işık, G.ve Güneş, M. (2015). Çok Kültürlülüğün Mirasını Geleceğe Taşımak: Mardin Örneği. TÜCAUM VIII. Coğrafya Sempozyumu. 449-462.
- İlada, T. (2021). *İnanç Turizmi Yönünden İzmir'deki Kiliseler ve Sinagoglar* [Yüksek Lisans Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaçar, F.ve Türker, N. (2020). Ayasofya Bağlamında İnanç Turizmi Ziyaretçilerinin Seyahat Motivasyonları ile Dini Mekân Algıları Üzerine Bir Araştırma. *Journal of Tourism and Management*, 1(1), 40-63.
- Kalay, H. A.ve Yıldız, S. (2017). Aziz yuhanna'nın vahiy kitabı çerçevesinde yedi kiliseler ve bu kiliselerin türkiye inanç turizmindeki yeri. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 121-136.
- Kalaycı, İ. (2018). "Bir İktisatçı Gözüyle Aziz Aberkios". *Ayrıntı (Göller Bölgesi Ekonomi ve Kültür Dergisi)*, 6(64).
- Karahaliloğlu, A.ve Açıcı, F. K. (2021). Türkiye'de Bulunan Ayasofya Yapılarının Benzerlik Ve Farklılıklarının Değerlendirilmesi. *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi*, 7(2), 1-24.
- Karahan, F., Akpınar, E.ve Karaman, M. (2008). Mimari Mirasımızı Nasıl Korumalıyız? Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nden Bir Örnek: Öşvank Kilisesi. *Sanat Dergisi*, (13), 27-33.
- Keser-Kayaalp, E. (2016). Geçmiş ve Şimdi Arasında: Harput'taki Meryem Ana Kilisesi'nin Kültürel ve Fiziksel Biyografisi. *Sanat Tarihi Dergisi*, 25(2), 193-212.
- Kitab-ı Mukaddes Şirketi. (2015). Kitab-ı Mukaddes (Tevrat Zebur İncil Lacivert). <https://www.kitabimukaddes.com/kutsal-kitap/kitab-ı-mukaddes-tr/> Erişim Tarihi: 02 Ocak 2024
- Korkmaz, N. G. (2006). *Diyarbakır Kiliseleri Kapsamında" Surp Sargis Kilisesi" Koruma ve Restorasyon Önerisi* [Yüksek Lisans Tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Kozak, M. A. (Ed.). (2012). *Genel Turizm Bilgisi*. Anadolu Üniversitesi.

- Kökşen, B. (2020). Alahan Manastırı'nın İnanç Turizmi Açısından Değerlendirilmesi. *Turizm Ekonomi ve İşletme Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 74-84.
- Kroeber, A. L. ve Kluckhohn, C. (1952). Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions. *Papers. Peabody Museum of Archaeology ve Ethnology, Harvard University*, 47, 223.
- KTB Yatırım İşletmeler Genel Müdürlüğü. (2013). İnanç Turizmi. <https://web.archive.org/web/20130808135630/http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/TR,10173/inanc-turizmi.html> Erişim Tarihi: 04 Aralık 2023
- Kulözü, N. (2009). *St Paul Yolu (Perge-Antalya/Yalvaç Pısıdia Antiocheia) ve Yakın Çevresinin Turizm Ve Rekreasyon Kullanımına Yönelik Peyzaj Potansiyelinin Saptanması Üzerine Bir Araştırma* [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Kunt, S. (2018). Seyahat Acentelerinin Bakış Açısıyla Bir Niş Pazarın Profili: Somut Kültürel Miras Yaklaşımı Ile Yedi Kiliseler. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 15(1), 6-22.
- Kunt, S. (2019). *Somut Kültürel Miras Destinasyon Pazarlamasında Yaratıcı Telkin'in Aşılama Teorisi Yardımıyla Ölçümü: Yedi Kiliseler Üzerine Bir Uygulama* [Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kunt, S. ve Güngör, A. İ. (2017). Aziz Yuhanna'nın Vahiy Kitabı Çerçevesinde Yedi Kiliseler Ve Bu Kiliselerin Türkiye İnanç Turizmindeki Yeri. *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, (1), 71-92.
- Kunt, S. ve Meydan-Uygur, S. (2018). A New Route in Religious Tourism in Turkey: Seven Churches. *Cultural Management and Governance for European Pilgrimage Routes, Religious Tourism and Thermal Tourism*, 75.
- Kurar, İ., Akbaba, A., ve İnal, M. E. (2015). A Qualitative Study on Situation Analysis of Faith Tourism: The Case of Tarsus. *Turizm Akademik Dergisi*, 2(1), 61-76.
- Küçük, M. A. (2014). Türkiye'nin Dünya Miras Listesindeki Hristiyan Dinî Mekânları. *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 9(17), 21-52.
- Küçük, M. A. (2017). Mitolojiden İkonografiye Türkiye'nin Turistik Dinî Mekânları: "Mağaralar". *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, (2), 16-57.
- Küçük, M. A. (2019). Türkiye'nin Turistik Dini Mekânlarına Bir Örnek: "Süryani Dinî Merkezleri". *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (33), 476-520.

- Lahey Sözleşmesi: Laws of War : Laws and Customs of War on Land (Hague IV); October 18, 1907. (1907).
https://avalon.law.yale.edu/20th_century/hague04.asp Erişim Tarihi: 06 Aralık 2022
- Lau, M. (2010). *Creating Convergence in Cultural Heritage Management and Sustainable Tourism Development: Case Study of Bergama, Turkey* [Doktora Tezi]. Koç Üniversitesi.
- Leiper, N. (1983). An etymology of “tourism”. *Annals of Tourism Research*, 10(2), 277-280. [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(83\)90033-6](https://doi.org/10.1016/0160-7383(83)90033-6)
- Lickorish, J. L.ve Jenkins, L. C. (2007). *An Introduction to Tourism*. Routledge.
- Malazizi, N.ve Birsell, H. (2020). Çok Kültürlülük Çerçevesinde İzmir’de Bir İnanç Turizmi Değeri: Aziz Polikarpus (st. Polycarpe). *Bellek Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 23-35.
- Matsoukas, I. (2017). *Cultural and Religious Tourism in the Southern Shores of the Black Sea: Izmir Case Study* [Yüksek Lisans Tezi]. International Hellenic University, School of Humanities.
- Mead, M. (1937). *Cooperation and Competition Among Primitive Peoples*. McGraw-Hill Book Company, Inc, USA
- Negiz, N. (2017). Kent–Turizm–Kalkınma İlişkisine Arkeoloji Ekseninden Bakmak: Yalvaç Pisidia Antiokheiası Üzerinden Bir İnceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(1), 153-164.
- Oğuz, M. N. (1999). *Türkiye Sınırları İçinde Bulunan Erken Dönem Hristiyanlık’a Ait Çekim Merkezlerinin Ekonomik Faktör Olarak Kullanılması* (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi.
- Oğuz, M. Ö. (2013). Terim Olarak Somut Olmayan Kültürel Miras. *Millî Folklor*, 25(100), 5-13.
- Okuyucu, A. (2020). İnanç Turizmi Açısından Türkiye’de Dini Çekiciliklerin Dağılışı. *Turkish Studies-Social*, 15(5), 2611-2628.
- Okuyucu, A.ve Somuncu, M. (2013). Türkiye’de İnanç Turizmi: Bugünkü Durum, Sorunlar ve Gelecek. *International Conference on Religious Tourism and Tolerance*, 9(12), 627-643.
- Orcutt, A. (2012). World’s Most-Visited Sacred Sites.
<https://www.travelandleisure.com/attractions/worlds-most-visited-sacred-sites>
 Erişim Tarihi: 29 Kasım 2023
- Oxford Languages and Google—Turkish | Oxford Languages. (2022).

<https://languages.oup.com/google-dictionary-tr/> Erişim Tarihi: 11 Aralık 2022

- Oyhan, E.ve Etingü, B. (1999). *Churches in Istanbul*. Yapı Kredi Publications.
- Öcal, T. (2013). Niğde Gümüşler Manastırı ve Turizm Potansiyeli. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(2), 31-49.
- Över, D. (2016). Cultural Tourism and Complex Histories: The Armenian Akhtamar Church, the Turkish State and National Identity. *Qualitative Sociology*, 39(2), 173-194.
- Özbey, V. (2021). Sümela Manastırı Kültürel Mirası için Tanımlanması Gereken Miras Alanı ve Tampon Bölgesine Yönelik Öneriler. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (45), 295-312.
- Özcan, C. (2019). *Interpretation and Presentation of the Byzantine Cultural Heritage at Sultanahmet in İstanbul* [Yüksek Lisans Tezi]. Middle East Technical University.
- Özkaynak, M.ve Ulusoy, M. (2018). Kültür Turizmi Bağlamında Kültürel Mirasın İncelenmesi: Sille Örneği. *Uluslararası Turizm ve Mimarlık Konferansı Bildiriler Kitabı*. Karabük Üniversitesi Yayınları, (s 265).
- Palavar, H. (2020). *Kültür Turizmi Kapsamında Dini Mekânlarda Turist Deneyimleri, Turist Tatmini Ve Tavsiye Etme Eğilimi Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi; Trabzon Örneği* [Yüksek Lisans Tezi]. Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Patton, M. Q. (2014). Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri (Çev Edt: Bütün, M. ve Demir, S. B). *Ankara: Pegem Akademi Yayınları*.
- Pekak, M. S. (2009). *Kappadokia Bölgesi Osmanlı Dönemi Kiliseleri: Örnekler, Sorunlar, Öneriler*.
- Pekak, M. S. (2014). Ürgüp Kiliseleri. *Journal of Faculty of Letters/Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 31(2).
- Polat, A. (2022). Nitel Araştırmalarda Yarı-Yapılandırılmış Görüşme Soruları: Soru Form ve Türleri, Nitelikler ve Sıralama. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 161-182. <https://doi.org/10.18037/ausbd.1227335>
- Polat, A. S., Çetinsöz, B. C. (2019). Hatay İli Hristiyanlarının Dini Bayramlarında Gastronomi Geleneklerinin İnanç Turizmi Açısından Değerlendirilmesi. *Gastroia: Journal of Gastronomy And Travel Research*, 3(4), 823-835.
- Pulhan, G. (Ed.). (2006). *Dünya Mirasında Türkiye* (Birinci Baskı). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.

- Pulhan, G. (Ed.), Ross, J. M., Spangler, A., Ahunbay, Z., Wyse, M., Basmacı Tonguç, L., Çalık Ross, A., ... Roome, A. (Çev.). (2009). *World Heritage in Turkey* (Çeviri). Ministry of Culture and Tourism, The Banks Association of Turkey.
- Sari, M. (2019). *Van Gevaş-Bitlis Hizan ilçelerinde bulunan Gargar/Karkar bölgesi kiliseleri* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Sargın, S. (2006). Yalvaç'ta İnanç Turizmi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 1-18.
- Seggie, F. N. ve Bayyurt, Y. (Eds.). (2017). *Nitel araştırma: Yöntem, teknik, analiz ve yaklaşımları*. Anı Yayıncılık.
- Sezer, İ. (2017). Kültür Turizmi Olanaklarının Değerlendirilmesi: Şebinkarahisar İlçesi Örneği/Evaluation of Culture Tourism Facilities: Şebinkarahisar Town Example. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (59), 37-60.
- Somuncu, M., ve Yiğit, T. (2009). Göreme Milli Parkı ve Kapadokya Kayalık Sitleri Dünya Mirası Alanı'ndaki Turizmin Sürdürülebilirlik Perspektifinden Değerlendirilmesi. *Ankara: V. Ulusal Coğrafya Sempozyumu*, 16-17.
- Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi. (2003). <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-264414/somut-olmayan-kulturel-mirasin-korunmasi-sozlesmesi.html> Erişim Tarihi: 07 Aralık 2022
- Soydan, E.ve Şarman, N. (2013). Mardin ve Şırnak İllerindeki Süryanilere Ait Dini Yapıların Kültür (ve İnanç) Turizmi Potansiyeli. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(8), 589-607.
- Şengül, F. (2017). Yeni Kültür Turizmi Destinasyonu: Olba Antik Kenti. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 20-28.
- TDK Güncel Türkçe Sözlük. (2022). <https://sozluk.gov.tr/?kelime=kultur> Erişim Tarihi: 06 Aralık 2022
- Temizel, G.ve Attar, M. (2015). Faith tourism potential of Konya in terms of Christian sacred sites. *European Scientific Journal*, 127-146.
- Tiğiz, M. (2019). *Süryanilerin İnanç Turizmine Katılım Motivasyonları: Mardin İli Örneği* [Yüksek Lisans Tezi]. Batman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Titchen, S. M. (1996). On the Construction of 'Outstanding Universal Value': Some Comments on the Implementation of the 1972 Unesco World Heritage Convention. *Conservation and Management of Archaeological Sites*, 1(4), 235-242. <https://doi.org/10.1179/135050396793138971>

- Tok, E. (2013). Ayancık Arkhangelos Kilisesi. *Sanat Tarihi Dergisi*, 21(1), 111-126.
- Torrey, E. F. (2019). *Beynin Evrimi ve Tanrıların Ortaya Çıkışı: İlk İnsanlar ve Dinlerin Kökeni* (E. Aktaş, Çev.). Paloma Yayınevi.
- Turan, Y. (2020). Kutsalın Ziyareti: İnanç Turizminin Altında Yatan Güdüler ve Karadeniz Bölgesi İnanç Turizmi Potansiyeli. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 153-163.
- Türker, N. (2016). Religious Tourism in Turkey. İçinde I. Egresi (Ed.), *Alternative Tourism in Turkey: Role, Potential Development and Sustainability* (151-172). Cham: Springer International Publishing.
- Türker, N.ve Ertürk, E. B. (2017). Churches in the Western Black Sea Region and Evaluation of Their Tourism Potential. *IN_BO. Ricerche e progetti per il territorio, la città e l'architettura*, 8(11), 346-357.
- Türkoğlu, A. E. (2006). *Geçmişte ve Günümüzde Antakya'da Hristiyanlık* [Yüksek Lisans Tezi]. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tylor, E. B. (1889). *Primitive Culture: Researches Into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Language, Art, and Custom*. Henry Holt and Company.
- UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme. (1972)., <https://www.unesco.org.tr/Pages/161/177> Erişim Tarihi: 07 Aralık 2022
- UNESCO Türkiye Milli Komisyonu. (2022). UNESCO Tarihi. <https://www.unesco.org.tr/Pages/99/2> Erişim Tarihi: 06 Aralık 2022
- UNESCO Türkiye Millî Komisyonu SOKÜM Listesi. (2022). <https://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO-%C4%B0nsanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1n-Somut-Olmayan-K%C3%BClt%C3%BCrel-Miras%C4%B1-Temsil%C3%AE-Listesi> Erişim Tarihi: 09 Aralık 2022,
- UNESCO Türkiye Millî Komisyonu—Dünya Mirası Listesi. (2023). <https://www.unesco.org.tr/Pages/125/122/UNESCO-D%C3%BCnya-Miras%C4%B1-Listesi> Erişim Tarihi: 07 Aralık 2022
- UNESCO World Heritage Centre—Tentative Lists. (2022). UNESCO World Heritage Centre website: <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/> Erişim Tarihi: 09 Aralık 2022
- UNESCO World Heritage Centre—World Heritage List Statistics. (2022). <https://whc.unesco.org/en/list/stat#d6> Erişim Tarihi: 08 Aralık 2022
- UNESCO—Lists of Intangible Cultural Heritage and the Register of Good

Safeguarding Practices. (2022). <https://ich.unesco.org/en/lists> Erişim Tarihi: 08 Aralık 2022

Usta, K. M. (2005). *İnanç Turizmi Potansiyeli Açısından İznik'in Değerlendirilmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yaşar, Ş. (2010). Mor Loozor Manastırı. *Mukaddime*, 2(2).
<https://doi.org/10.19059/mukaddime.42173>

Yemenlioğlu, M. M. (2020). *Hristiyanlık*. Gelenek Yayıncılık.

Yıldırım, A.ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, G., Erdiñ, S. B., ve Küçükali, S. (2013). İnanç Turizmi Çerçevesinde Antalya Destinasyonunun İncelenmesi: Dinler (Hoşgörü) Bahçesi Örneği. *International Conference on Religious Tourism and Tolerance*, 9(12), 1041-1055.

Zuelow, E. (2015). *A History of Modern Tourism*. Bloomsbury Publishing.

EKLER

EK A Etik Kurul Formu

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği
Kurulu

TOPLANTI SAYISI
10

KARAR SAYISI
4

TOPLANTI TARİHİ
3.10.2022

DAĞITIM YERLERİNE

Üniversitemiz Turizm Fakültesi'nde Öğretim Üyesi olarak görev yapan Doç. Dr. Canan TANRISEVER YİĞİT'in yardımcı araştırmacı, Arş. Gör. Ahmet Mecid VERGÜL'ün sorumlu araştırmacı olarak yapmayı planladıkları "İnanç Turizmi Kapsamında Türkiye'de Hristiyan Kültür Mirası ve Haritalandırılması" isimli çalışması, Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunca onaylanması uygun bulunmuştur.

Bu bilgiler ışığında; Onam Formunun gönüllülere imzalatılarak gerekli bilgilendirmelerin yapılması ve etik davranış ilkelerine uyulması şartıyla söz konusu araştırmanın yapılması Etik Kurulumuzca uygun görülmüş ve onaylanmasına toplantıya katılan üyelerin oybirliği ile karar verilmiştir.

*Prof. Dr. Kutay OKTAY, izinli olması sebebiyle toplantıya katılamamıştır.

Prof. Dr. Muharrem ÇETİN
Kurul Başkanı

Prof. Dr. Yavuz UNAT
Başkan Yardımcısı

Prof. Dr. Tolga ULUSOY
Kurul Üyesi

Prof. Dr. Erol TURAN
Kurul Üyesi

Prof. Dr. Burhan BALTACI
Kurul Üyesi

Prof. Dr. Eyüp AKMAN
Kurul Üyesi

DAĞITIM LİSTESİ

Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kuruluna
Sayın Doç. Dr. Canan TANRISEVER YİĞİT

Belge Doğrulama Kodu: TUF9CEE

Bu belge, güvenli elektronik imza ile onaylanmıştır.

Belge Takip Adresi: www.kastamonu.edu.tr/belgedogrulama

Adres: Kastamonu Üniversitesi Rektörlüğü, Kuzeykent Kampüsü, Merkez/Kastamonu

Telefon No: (0 366) 2801102

e-Posta:

Kep Adresi: kastamonuuniversitesi@ku01.kep.tr

Faks No: (0 366) 2801038

İnternet Adresi: www.kastamonu.edu.tr

Bilgi için :

Serdar Durur

Raporite

Telefon No:

(0 366) 2801348 - 1348

EK B Literatür Tablosu

Tablo 5 Literatür Tablosu

Literatür Tablosu				
No	Yıl	Araştırmanın Yazarları	Araştırmanın Başlığı ve Türü	Araştırmanın Konusu ve Bulguları
1.	(1999)	M. Necati Oğuz	Türkiye Sınırları İçinde Bulunan Erken Dönem Hristiyanlık'a Ait Çekim Merkezlerinin Ekonomik Faktör Olarak Kullanılması (Doktora Tezi)	Yapılan çalışmada Türkiye'de bulunan Hristiyanlık dini merkezleri hakkında bilgiler verilmiş, bu merkezleri ziyaret eden yabancı turistler ile anket çalışması yapılmıştır. Sonuç olarak Türkiye'nin Hristiyanlık için çok önemli bir inanç turizmi potansiyeline sahip olduğu ifade edilmiştir. Dini gruplara özel tanıtım faaliyetlerinin yapılarak Türkiye adına tanınırlığın artırılması gerektiği belirtilmiştir.
2.	(2005)	Kağan Mehmet Usta	İnanç Turizmi Potansiyeli Açısından İznik'in Değerlendirilmesi (Yüksek Lisans Tezi)	Çalışmanın ilk bölümünde İznik'in Hristiyanlık açısından kutsal şehir olmasının önemine odaklanılırken, İznik'te gerçekleştirilmiş olan I. Ve VII. Ekümenik Konsiller'in neden ve sonuçlarına değinilmiştir. Uygulama bölümünde üç açıdan ilerlemiştir: 1- Yerel halkın inanç turizmi ve yabancı turistlere bakış açısı, 2- yabancı turistlerin İznik ve inanç turizmine dair bakış açıları, 3- A grubu seyahat acentalarının İznik'i tur programlarına alıp almadıkları ve bunların nedenleri tespit edilmesidir.
3.	(2006)	Nimet Gökçe Korkmaz	Diyarbakır Kiliseleri Kapsamında "Sarp Sargis Kilisesi" Koruma ve Restorasyon Önerisi	Yapılan çalışmada Diyarbakır'da yer alan 13 kilise ile ilgili bilgiler sunulmuştur. Bu kiliselerden 5 tanesi Ermeni Kilisesidir. Sarp Sargis Kilisesi harap durumda olan bir yapıdır. Restorasyon çalışması yapılması ile ilgili önerilere yer verilirken, yapının

			(Yüksek Lisans Tezi)	restorasyon sonrasında inanç turizmi amacıyla kullanılabileceği belirtilmiştir.
4.	(2006)	Ali Ekber Türkoğlu	Geçmişte ve Günümüzde Antakya'da Hristiyanlık (Yüksek Lisans Tezi)	Tez çalışmasında, Antakya'nın Hristiyanlık tarihi, havariler, dini yapılar, önemli din insanları hakkında bilgiler sunulurken, aktif olarak hizmet veren kiliseler, ayin ve sakramentleri konusu üzerinde durulmuştur.
5.	(2006)	Sevil Sargın	Yalvaç'ta İnanç Turizmi (Makale)	Turizm alanında görülen çeşitliliğin artmasının alternatif turizm türlerinin ortaya çıkmasını sağladığı ve inanç turizminin de bunlardan biri olduğu ifade edilmektedir. Çalışmada Hristiyanlar için önemli bir hac destinasyonu olan Yalvaç ilçesi ele alınmıştır. Bölgenin potansiyelinin değerlendirilebilmesi için altyapı ve tanıtım faaliyetlerine ihtiyaç duyulduğu ifade edilmiştir.
6.	(2008)	Faris Karahan, Elif Akpınar, Meliha Karaman	Mimari Mirasımızı Nasıl Korumalıyız? Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nden Bir Örnek: Öşvank Kilisesi (Makale)	Erzurum'da yer alan 23 kiliseden biri olan ve Uzundere ilçesinde yer alan Öşvank Kilisesi koruma, restorasyon ve bölgesel turizm potansiyelinin geliştirilmesi açısından incelenmiştir. Çalışma sonucunda yerel halkın yapı hakkında ilgisiz ve bilgisiz olması, kırsal yerleşimler ve korunmasındaki yetersizlik sebebiyle yapıda fiziksel baskı, uluslararası ilgisizlik ve terk edilmişlik, restorasyon konusunda yetersiz kaynakların olması gibi problemler ortaya çıkmıştır. Yerel turizm konusunda ise Tortum ve Uzundere ilçelerinde turistik işletmelerin ve konaklama

			tesislerinin yetersiz olması ile tanıtım faaliyetleri için yetersiz kaynak olması gözlemlerine yer verilmiştir.
7.	(2009)	Canan Tanrısever Baştemur	Likya Yolu ve Çevresinin Turizm ve Rekreasyon Potansiyelinin Araştırılması (Yüksek Lisans Tezi) Bu tez çalışmasında, doğal, kültürel ve tarihi birçok kaynağa sahip olan Likya Yolu ve çevresinin Avrupa Kültür Rotaları programına dahil edilebilmesi için yapılabilecek çalışmalar ve öneriler ortaya konmuştur.
8.	(2009)	M. Sacit Pekak	Kappadokia Bölgesi Osmanlı Dönemi Kiliseleri: Örnekler, Sorunlar, Öneriler (Makale) Aksaray, Kayseri, Nevşehir ve Niğde illerini kapsayan çalışmada, Osmanlı döneminde inşa edilmiş olan Hristiyan dini yapılarının bazılarında bahsedilmiş, mevcut durumları hakkında bilgi verilmiştir. Son olarak yapıların korunması ve kullanımına dair öneriler geliştirilmiştir.
9.	(2009)	Mehmet Somuncu, Turgut Yiğit	Göreme Milli Parkı ve Kapadokya Kayalık Sitleri Dünya Mirası Alanı'ndaki Turizmin Sürdürülebilirlik Perspektifinden Değerlendirilmesi (Bildiri) UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alan Kapadokya kayalık siteleri ve Göreme Milli Parkı, sürdürülebilir turizm kavramı çerçevesinde incelenmiştir. Sonuç olarak bölgedeki turizmin sürdürülebilir olmadığı, buna bağlı olarak toplumsal refah artışın gerçekleşmediği ve doğal ve kültürel mirasın gerektiği gibi korunamadığı sonucu ortaya çıkarılmıştır. Bu çalışmanın sonuçları, konuyla ilgili yapılan diğer çalışmalarla uyumaktadır.

10.	(2009)	Neslihan Kulözü	St Paul Yolu (Perge- Antalya/Yalvaç Pisidia Antiocheia) ve Yakın Çevresinin Turizm ve Rekreasyon Kullanımına Yönelik Peyzaj Potansiyelinin Saptanması Üzerine Bir Araştırma (Yüksek Lisans Tezi)	Bu tez çalışmasında Avrupa Kültür Rotaları listesine girebilmek için yeterli özelliklere sahip olan St Paul Yolu ve çevresindeki doğal ve kültürel kaynaklar tespit edilmiş, St Paul Yolu'nun programa dahil olabilmesi için yapılması gerekenler önerilmiştir.
11.	(2009)	Veysi Günal, Faruk Alaeddinoğlu, M. Sait Şahinalp	Türkiye'ye Yönelik Kültürel Turizm Turları ve Başlıca Güzergâhlar (Makale)	Yapılan çalışmada, Türkiye'ye yönelik kültür turları düzenleyen yabancı tur operatörlerinin faaliyetleri incelenmiştir. Kültür turlarının, kitle turizminin yoğun olarak gerçekleştiği bölgelerde yoğunlaştığı görülmüştür. Bu durumun kültür turlarının gelişimi için bir engel oluşturduğu ifade edilmiştir.
12.	(2010)	Şükran Yaşar	Mor Loozor Manastırı (Makale)	Midyat kırsalında bulunan ve terk edilmiş vaziyette olan manastır çalışma kapsamında incelenmiştir. Tur Abdin bölgesindeki tek Stylites inziva kulesine sahip olması bakımından dikkat çekicidir.
13.	(2010)	Marisa Lau	Creating Convergence in Cultural Heritage Management and Sustainable Tourism Development: Case Study of Bergama, Turkey (Yüksek Lisans Tezi)	Yapılan tez çalışması, sürdürülebilirlik kavramının kültürel miras alanlarına nasıl uyarlanabileceğini araştırmaktadır. Bu kapsamda sahada yapılan çalışma için Bergama antik kenti seçilmiştir.

14.	(2011)	Fatih Mehmet Berk	İnanç ve Doğa Turizminin Kesiştiği Nokta: Aziz Paul Yolu (Makale)	Çalışmada, Tarsus'ta doğmuş olan ve yaşadığı dönemde misyonerlik amacıyla çeşitli yolculuklar yapmış olan Aziz Paul'dan hareketle, alternatif turizm türleri arasında yer alan doğa ve inanç turizmi açısından Aziz Paul Yolu incelenmiştir.
15.	(2012)	Erkan Dikici, Adem Sağır	Antalya'da İnanç Turizminin Sosyolojik Çözümlemesi: Demre-Myra Örneği (Makale)	Myra ve St Nicholas Kilisesi'nin bulunduğu Antalya'nın Demre (Kale) ilçesinde yürütülen çalışmada, inanç turizmi kapsamında bölgede yaşayan yerel halk ile mülakatlar gerçekleştirilmiş ve inanç turizminin toplum üzerindeki etkileri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak bölgeye fazla sayıda yabancı günübirlik ziyaretçinin geldiği, ekonomik olarak az sayıda kişinin bu hareketlilikten faydalandığı, turizm hareketi sonucunda kültürel etkileşimler olduğu saptanmıştır.
16.	(2012)	Özlem Güzel	Türkiye'deki Hristiyan Pazarı Değerlerinin Analizi ve İnanç Tabanlı Pazarlama Kapsamında Bu Değerlerin İlgili Pazarlara İletilmesi (Makale)	Çalışma kapsamında inanç turizmine yönelik olarak Anadolu'da yer alan Hristiyan ibadethaneleri ve çekim merkezleri taranmıştır. Sonuç olarak İnanç tabanlı pazarlama faaliyetleri vasıtasıyla Hristiyan merkezlerine yönelik turist sayısının artırılmasına yönelik önerilere yer verilmiştir.
17.	(2013)	Yusuf Kenan Haspolat	Diyarbakır'da Gayrimüslimler ve Yaşam (Kitap Bölümü)	Diyarbakır ilinde yaşayan Hristiyan ve Yahudi toplumları hakkında yazılmış olan bir çalışmadır. Bölgedeki dini yapılar, mezhepler, etnik gruplar hakkında detaylı bilgiler sunulmaktadır.

18.	(2013)	Gökhan Yılmaz, Saliha Başak Erdoğan, Sema, Küçükali	İnanç Turizmi Çerçevesinde Antalya Destinasyonunun İncelenmesi: Dinler (Hoşgörü) Bahçesi Örneği (Bildiri)	Çalışmada, deniz-kum-güneş turizminin yanı sıra doğa, kültür ve inanç turizmi potansiyeli olan Antalya ili inanç turizmi açısından değerlendirilmiştir. Üç semavi dinin kültürel mirasına ev sahipliği yapmasına vurgu yapılmıştır.
19.	(2013)	Ersoy Soydan Nurdan, Şarman	Mardin ve Şırnak İllerindeki Süryanilere Ait Dini Yapıların Kültür (Ve İnanç) Turizmi Potansiyeli (Makale)	Makale çalışmasında, Süryanilerin yoğun olarak yerleşim kurdukları Mardin ve Şırnak illerinde yer alan dini yapılar, kültür ve inanç turizmi potansiyeli açısından incelenmiştir.
20.	(2013)	Tülay Öcal	Niğde Gümüşler Manastırı ve Turizm Potansiyeli (Makale)	Küçük Kapadokya olarak adlandırılan Gümüşler Manastırı, kendi döneminin en iyi korunmuş örneklerinden biri olmasına rağmen gerekli turistik ilgiyi görememektedir. Çalışma, manastırın kültür turizmi potansiyelini incelemekte, sürdürülebilirlik ve kültür turizmi açısından bir çekim merkezi olabilmesi için nelerin yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır.
21.	(2013)	Mustafa Ertan Bozkır	Samandağ Vakıflı Köyünün Dünü Bugünü (Yüksek Lisans Tezi)	Hatay'ın Türkiye'ye katılmasından çalışmanın yapıldığı döneme kadarki dönemde köyün tarihinin anlatıldığı çalışmada, 2000'li yıllarda atılan adımlar sayesinde hem Türkiye'de hem de dünyada tanınır hale geldiği, bu sayede yalnızca Hatay için değil, Türkiye için önemli bir hale geldiği ifade edilmektedir.

22.	(2013)	Ayşe Okuyucu Mehmet Somuncu	Türkiye’de İnanç Turizmi: Bugünkü Durum, Sorunlar ve Gelecek (Bildiri)	Türkiye’nin sahip olduğu İslamiyet, Hristiyanlık ve Musevilik mirasına rağmen, inanç turizminden yeterince faydalanamadığı görülmüş, çalışma kapsamında inanç turizminin mevcut durumu ve sorunlarının beler olduğu ele alınmıştır. Önemli inanç merkezleri sistematik olarak gruplandırılmış ve haritalandırılmıştır. Sonuç olarak ulaşım, tanıtım ve pazarlama konularında eksikler tespit edilmiştir.
23.	(2014)	Şeyhmus Demircan	İnanç Turizminin Yerel Kalkınmadaki Önemi: Midyat Örneği (Yüksek Lisans Tezi)	Çalışma, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve yerel kalkınma perspektifinden inanç turizmini ele alırken, inanç turizmi etkinliklerinin Midyat ilçesine nasıl katkılar sağladığını ortaya koymayı amaçlamıştır. Sonuç olarak inanç turizminin yerel kalkınmaya çok önemli katkılar sağlayabileceği, kamu/özel sektör işletmelerinin ve tanıtım faaliyetlerinin artması gerektiği ifade edilmiştir.
24.	(2014)	Müjde Bideci	Hac Turizmine Katılan Alman ve Rus Turistlerin Motivasyonları: Myra Üzerine Bir Araştırma (Yüksek Lisans Tezi)	Tez çalışmasında din, turizm, inanç turizmi, hac turizmi ve motivasyon konuları hakkında bilgiler verilip, Demre’de yer alan Aziz Nikolas Kilisesi ve Aziz Nikolas’ın hayatına odaklanılmıştır. Ayrıca anket yoluyla elde edilen bulgulara, hac turizminin tek başına bir çekicilik unsuru olmadığı sonucu ortaya çıkmıştır.
25.	(2014)	Mehmet Alparslan Küçük	Türkiye’nin Dünya Miras Listesindeki Hristiyan Dinî Mekânları	Çalışma kapsamında, Türkiye’nin UNESCO Dünya Mirası Listesi veya Geçici Listesi’nde yer alan Hristiyan somut mirasları hakkında bilgiler sunulmuştur.

(Makale)			
26.	(2014)	M. Sacit Pekak	Ürgüp Kiliseleri (Makale) Bu çalışmada, Kappadokia bölgesindeki kiliselerden dört kayaya oyulmuş olan iki kiliseye odaklanılmıştır. Bu çalışmanın yayınlandığı dönemde, bahsedilen iki kagir kiliseye dair herhangi bir yayın bulunmadığı ifade edilmektedir. Ayrıca, 18 veya 19. yüzyılda yaşadığı düşünülen “Kutsal Bir Kişi” ve ona atfedilen bir kilise hakkında bilgi verilmektedir.
27.	(2014)	Yüksel Güngör	Osmanlı Döneminde “Nicomedia” İzmit’te Farklı Dinlerin Birlikte Hoşgörü İçinde Yaşam Kesitine Bir Örnek: Pantaleimon Manastırı (Bildiri) Çalışmada, Pantaleimon Manastırı örneği üzerinden Nicomedia (Kocaeli) tarihi ele alınmaktadır. Ayrıca Pantaleimon’un yaşamı ve dönemin gezginlerinin Nicomedia hakkındaki görüşlerine de yer verilmiştir.
28.	(2015)	İlkay Eykay, Taner Dalgın, Hüseyin Çeken	İnanç Turizmi Potansiyeli Açısından Antakya’nın Değerlendirilmesi (Makale) Çalışmada inanç turizmi kapsamında yapılan anket çalışmasında, yerel halkın inanç turizmi konusunda istekli olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında talebin yetersiz olduğu, konaklama problemlerinin yaşandığı sonuçları ortaya çıkmıştır.
29.	(2015)	İhsan Kurar, Atilla Akbaba, M. Emin İnal	A Qualitative Study on Situation Analysis of Faith Tourism: The Case of Tarsus (Makale) Çalışma kapsamında Tarsus’un inanç turizmi potansiyeli SWOT analizine tabi tutulmuştur. Veriler yarı-yapılandırılmış görüşmelerden elde edilmiştir.

30.	(2015)	Gurbet Işık Mahsum, Güneş	Çok Kültürlülüğün Mirasını Geleceğe Taşımak: Mardin Örneği (Bildiri)	Çalışma kapsamında Mardin ilinin kültürel miras değerleri, bu mirasın nasıl korunabileceği ve geleceğe nasıl aktarılabilirliği konularına odaklanılmıştır.
31.	(2015)	Dr. Gamze Temizel Dr. Melis Attar	Faith Tourism Potential of Konya in Terms of Christian Sacred Sites (Bildiri)	Yeni Ahit'te Konya - Iconium ile ilgili yerleşim yerleri, kiliseler, yolu bu bölgeden geçmiş olan havarilerle ilgili konular incelenmiş, Konya'nın inanç turizmi potansiyeli tartışılmıştır.
32.	(2015)	Mehtap Balık	Sürdürülebilir Turizm Kalkınması Kapsamında Kültürel Mirasın Korunması Açısından Kentsel Yenilemenin Yeri ve Önemi: Fener Balat Örneği (Yüksek Lisans Tezi)	Fener ve Balat semtlerinin örnek olarak incelendiği çalışmada paydaşlarla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak sürdürülebilir turizm kalkınmasında kentsel dönüşüm veya yenileme çalışmalarında kültürel mirasın korunması gerektiği ifade edilmiştir.
33.	(2016)	Defne Över	Cultural Tourism and Complex Histories: The Armenian Akhtamar Church, the Turkish State and National Identity (Makale)	Çalışma Akdamar Kilisesi'nin kültür turizmi açısından nasıl değerlendirildiğini, konuyla ilgili turizm politikalarını, kültür turizminin ulusal kimlik inşa etmek için nasıl kullanıldığını göstermektedir.
34.	(2017)	Ioannis N. Matsoukas	Cultural and religious tourism in the southern shores of the black sea: Izmir case study (Yüksek Lisans Tezi)	Çalışma kapsamında İzmir ili, kültür turizmi ve inanç turizmi açısından ele alınmıştır.

35.	(2016)	Serkan Doğanay, Gülşah Doğanay	Doğu Karadeniz'in Kültürel Miras Kaynaklarına Yeni Bir Örnek: Santa (Bildiri)	Gümüşhane ilinin Dumanlı köyünde bulunan Santa yerleşimi ele alınmıştır. Yerleşim yeri 17. yüzyılda Rumlar tarafından kurulmuştur ve 7 mahalleden oluşmaktadır. Kilise, çeşme, okul gibi binaların örneklerine rastlanmaktadır.
36.	(2016)	Elif Keser-Kayaalp	Geçmiş ve Şimdi Arasında: Harput'taki Meryem Ana Kilisesi'nin Kültürel ve Fiziksel Biyografisi (Makale)	Çalışmada Harput'ta yer alan Meryem Ana Kilisesi, arkeoloji, sanat tarihi, somut ve somut olmayan kültürel miras kapsamında incelenmiştir.
37.	(2016)	Amelia Gallagher	Mary's House in Ephesus, Turkey: Interfaith Pilgrimage in the Age of Mass Tourism (Makale)	Çalışmada Meryem Ana Evi tarihi ve dini değeriyle birlikte turizm açısından değerlendirilmektedir.
38.	(2016)	Nuray Türker	Religious Tourism in Turkey (Kitap Bölümü)	İnanç turizmi literatürü, Türkiye'de inanç turizminde görülen problemler ve inanç turizminin potansiyeli tartışılmıştır.
39.	(2016)	Yeter Gündüz	Kültürel Miras Açısından İnanç Turizmi: Türkiye Örneği (Yüksek Lisans Tezi)	Yapılan çalışmada Türkiye'nin inanç turizmi açısından önemli olan merkezlerinin durumu yüz yüze görüşmelerle tespit edilmeye çalışılmıştır.
40.	(2017)	Mehmet Eren, Filiz Kaçar	Sürdürülebilir İnanç Turizmi Kapsamında Türkiye'de İnanç Turizmi ve Semavi Dinler Arası Seyahat	Türkiye'nin sürdürülebilirlik çerçevesinde inanç turizmi destinasyonu haline getirilmesi amacıyla yönelik olarak hazırlanmış bir çalışmadır. Üç semavi dinin Türkiye'deki inanç

(Bildiri)			merkezleri tablolar halinde sunulmuştur.
41.	(2017)	Mehmet Alparslan Küçük	Mitolojiden İkonografiye Türkiye'nin Turistik Dinî Mekânları: "Mağaralar" (Makale)
			Türkiye'de bulunan dini özellikler taşıyan mağaralar incelenmiştir. Bunlar arasından yazar tarafında bazı mağaralar örnek alınarak konu işlenmiştir. St Pier Kilisesi, Sümela Manastırı, Kapadokya Kiliseleri ve Gümüşler Manastırı, Aya Tekla Kilisesi ve son olarak Ashab-ı Kehf Mağarası incelenen örneklerdir.
42.	(2017)	Hacer Arslan Kalay, Sevcan Yıldız	Akdamar Anıt Müzesi'nin (Kilisesi) Tarihsel Süreçleri ve Kültürel Miras Turizmi Açısından Önemi (Makale)
			Çalışmada Akdamar Adası üzerinde yer alan Akdamar Kilisesi'nin tarihsel gelişimi, kültürel miras, kültür ve inanç turizmi açısından önemi değerlendirilmiştir.
43.	(2017)	Sinem Kunt, Ali İsra Güngör	Aziz Yuhanna'nın Vahiy Kitabı Çerçevesinde Yedi Kiliseler ve Bu Kiliselerin Türkiye İnanç Turizmindeki Yeri (Makale)
			Çalışmada Yedi Kiliseler, İncil'de yer aldıkları haliyle incelenmişlerdir. Bahsedilen yapıların Hristiyanlık tarihi ve inanç turizmi açısından önemli olduğu ifade edilmektedir. Çalışmada ayrıca Yedi Kiliseler'in inanç turizmindeki yerinin belirlenebilmesi için öneriler geliştirilmiştir.
44.	(2017)	Nuray Türker, Esra Bölükbaşı Ertürk	Churches in the Western Black Sea Region and Evaluation of Their Tourism Potential (Makale)
			Batı Karadeniz Bölgesi'nde Roma döneminden kalan birçok kilise bulunduğu ifade edilmektedir. Çalışmada, kültürel miras ve inanç turizmi kapsamında değerlendirebilmek üzere kilise ve şapellerin tespit edilmesi amaçlanmıştır.

45.	(2017)	İbrahim Sezer	Kültür Turizmi Olanaklarının Değerlendirilmesi: Şebinkarahisar İlçesi Örneği (Makale)	Şebinkarahisar ilçesini, sahip olduğu kültür turizmi ve inanç turizmi potansiyeli açısından değerlendiren araştırmacı, çeşitli öneriler geliştirmiştir.
46.	(2017)	Nilüfer Negiz	Kent–Turizm– Kalkınma İlişkisine Arkeoloji Ekseninden Bakmak: Yalvaç Pisidia Antiokheiası Üzerinden Bir İnceleme (Makale)	Pisidia Antiokheiası, kalkınma, inanç turizmi ve arkeoloji açısından değerlendirilmiştir.
47.	(2017)	Fatma Şengül	Yeni Kültür Turizmi Destinasyonu: Olba Antik Kenti (Makale)	Makalede Mersin ilinin potansiyele sahip olmasına rağmen turizm gelirleri ve ziyaretçi sayıları noktasında geri kaldığı ifade edilmiştir. Bu kapsamda çalışmada çeşitli öneriler geliştirilmiştir.
48.	(2018)	Sinem Kunt Selma Meydan-Uygur	A New Route in Religious Tourism in Turkey: Seven Churches (Bildiri)	Çalışmada, Türkiye’de Yedi Kiliseler ile ilgili tur yapan 24 seyahat acentası olduğu, ancak Yedi Kiliseler ile ilgili herhangi bir ayırt edici motto veya logonun olmadığı ifade edilmiştir. Bu turlara ilişkin etkili bir imaj oluşturulabilmesi için çıkarımlara yer verilmiştir.
49.	(2018)	Sinem Kunt	Seyahat Acentelerinin Bakış Açısıyla Bir Niş Pazarın Profili: Somut Kültürel Miras Yaklaşımı ile Yedi Kiliseler (Makale)	Destinasyon pazarlaması açısından konuya yaklaşan araştırmacı, miras turizmi üzerinden Yedi Kiliseler turlarına katılan ziyaretçilerin profilini belirleyebilmek için amacıyla yirmi iki turizm acentası ile görüşme gerçekleştirmiştir.

50.	(2018)	İrfan Kalaycı	Bir İktisatçı Gözüyle Aziz Aberkios (Makale)	Çalışma kapsamında, 2. yüzyılda Hierapolis'te yaşamış olan Aziz Aberkios ele alınmış, bölgenin inanç turizminin geliştirilmesine yönelik olarak öneriler sunulmuştur.
51.	(2018)	Elmon Hançer	Gemerek İlçesi Çepni Beldesi'nde Kültürel Bir Miras: Surp Sarkis Ermeni Apostolik Kilisesi (Makale)	Surp Sarkis Ermeni Apostolik Kilisesi'nin tarihine odaklanılan çalışmada, küçük bir kilise olmasına rağmen mimari olarak dikkat çektiğinden bahsedilmektedir.
52.	(2018)	Yüksel Güngör	Kültürel Eksende Aya Yorgi (St. George) Kültü ve İnanç Turizmi Açısından Nikomedia (İzmit) İçin Önemi (Makale)	Çalışmada Aya Yorgo kültü inanç turizmi açısından incelenmiştir. Konu farklı mezhepler ve diğer semavi dinlerdeki karşılıkları ile ele alınmıştır.
53.	(2018)	Merve Özkaynak, Mine Ulusoy	Kültür Turizmi Bağlamında Kültürel Mirasın İncelenmesi: Sille Örneği (Bildiri)	Tarihte Hristiyanların ve Müslümanların bir arada yaşadığı belirtilen Sille'nin dini yapıları, tarihi evleri, çeşmeleri, hamamları ve köprüleri ele alınmıştır. Araştırmacılar Sille'nin tanıtımına katkı sağlamayı hedeflemektedir.
54.	(2018)	Ayşe Aydın, Özer Şahin	Tarihi Yapıların Yeniden İşlevlendirilmesi: Isparta Aya İshotya (Yorgi) Kilisesi'nin Gül Müzesi'ne Dönüşümü (Makale)	Isparta Aya İshotya Kilisesi'nin gül müzesi olarak kullanılması önerilen çalışmada, müze işlevi sayesinde binanın yok olmaktan kurtulacağı, ekonomiye ve turizme kazandırılacağı ifade edilmektedir.
55.	(2019)	Fırat Baranaydın, Doğu Baranaydın	Apokaliptik Kiliseler (Makale)	Çalışma kapsamında 7 Kiliseler olarak bilinen yapıların nasıl ortaya çıktığı, bu yapıların hangileri olduğu ve turizm açısından incelenmesi yapılmıştır.

56.	(2019)	Mehmet Alparslan Küçük	Türkiye'nin Turistik Dini Mekânlarına Bir Örnek: "Süryani Dinî Merkezleri"	Yapılan çalışmada, Süryani dini yapılarının inanç turizmindeki yeri ve tarihi önemi ele alınmıştır.
(Makale)				
57.	(2019)	Gizem Erçolak, Canan Tanrıseven, Hüseyin Pamukçu	İnanç Turizmi Kapsamında Aziz Paulus'un Önemi ve Tarsus Turizmine Etkisi	Tarsus'un inanç turizminde Aziz Paulus'un etkisi, Tarsus inanç turizminin diğer turizm çeşitlerinden farklarının neler olduğunun tespiti amacıyla yürütülen çalışmada, tanıtım faaliyetlerinde eksiklik olduğu tespit edilmiştir. Turist rehberlerinin farkındalığının artırılması amacıyla uzmanlık eğitim programlarına ilgili konuların eklenmesi gerektiği önerilmiştir.
(Bildiri)				
58.	(2019)	Gizem Demirci	Kültürel Mirasın Aktarılması ve Korunmasında Yerel Toplumun Etkisi: Bergama Örneği	Çalışmada kültürel mirasın korunması ve aktarılması konusu Bergama örneği üzerinden incelenmektedir. Yerel halk ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir.
(Yüksek Lisans Tezi)				
59.	(2019)	Çağla Ercanlı	Kültürel ve Yerel Miras Olarak Dini Yapıların Korunmasının Kent Turizmine Katkısı Üzerine Bir Araştırma: İzmir Örneği	Çalışmada İzmir ilinin kültürel mirasını oluşturan dini yapıların kent yapısı içinde kaybolduğu, yerel turizm potansiyelinin açığa çıkamadığı ifade edilmiştir.
(Bildiri)				
60.	(2019)	Macide Tiğiz	Süryanilerin İnanç Turizmine Katılım Motivasyonları: Mardin İli Örneği	Çalışma kapsamında Tur Abdin bölgesinde yer alan Mardin ili örneği üzerinden inanç turizmi konusu ele alınmıştır. Bu kapsamda Mardin'e gelen Süryani

			(Yüksek Lisans Tezi)	turistlerin demografik özellikleri ve seyahat motivasyonları gibi konular incelenmiştir.
61.	(2019)	Burçin Cevdet Çetinsöz, Aylin Sinem Polat, Kırstina Yakıcı	Hatay İli Hristiyanlarının Dini Bayramlarında Uyguladıkları Gastronomi Geleneklerinin İnanç Turizmi Açısından Değerlendirilmesi (Makale)	Araştırma kapsamında 25 yaş üstü katılımcılarla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Noel ve Paskalya bayramlarında aynı geleneksel yemeklerin tercih edildiği belirlenmiştir. Yöresel yemeklerin inanç turizmi ile bütünleştirilerek sunulmasının, bölgenin turizm cazibesini artıracak ifade edilmektedir.
62.	(2019)	Ceren Özcan	Interpretation And Presentation Of The Byzantine Cultural Heritage At Sultanahmet In Istanbul (Yüksek Lisans Tezi)	Yapılan tez çalışması, Geç Antik dönem ve Bizans kültürel mirasının korunması konusunu Sultanahmet Meydanı ve çevresi örneğinden yola çıkarak ele almaktadır. Doğru planlandığı takdirde yerel halkın farkındalığının artacağı ve kültürel mirası bilinçli bir şekilde benimseyebileceği öne sürülmektedir.
63.	(2019)	Sinem Kunt	Somut Kültürel Miras Destinasyon Pazarlamasında Yaratıcı Telkinin Aşılama Teorisi Yardımıyla Ölçümü: Yedi Kiliseler Üzerine Bir Uygulama (Doktora Tezi)	Çalışmada Yedi Kilise ziyaretçilerinin algı ve davranışlarının yaratıcı telkin sayesinde değişip değişmediği araştırılmıştır. Sonuç olarak yaratıcı telkin uygulamalarının ziyaretçiler üzerinde yeniden ziyaret etmekle birlikte çevrelerine tavsiye vermeye de olumlu etkileri olduğu bulunmuştur.
64.	(2020)	Bahri Kökşen	Alahan Manastırı'nın İnanç Turizmi Açısından Değerlendirilmesi (Makale)	Mersin'in Mut ilçesinde bulunan Alahan Manastırı'nın tanıtılması amacıyla yapılmış bir çalışmadır.

65.	(2020)	Filiz Kaçar, Nuray Türker	Ayasofya Bağlamında İnanç Turizmi Ziyaretçilerinin Seyahat Motivasyonları ile Dini Mekan Algıları Üzerine Bir Araştırma (Makale)	Çalışmada 441 kişiden anket teknigi ile veri toplanmıştır. Tanrıya yakın olmak, iç huzura ulaşmak vb. motivasyonlar tespit edilmiştir. Mekan algısı açısından bakıldığında, ziyaretçilerin genel olarak olumlu fikirlere sahip olduğu görülmüştür.
66.	(2020)	Haktan Birsal, Nahid Malazizi	Çok Kültürlülük Çerçevesinde İzmir’de Bir İnanç Turizmi Değeri: Aziz Polikarpus (St. Polycarpe) (Makale)	İlk dönem Hristiyanlığı Aziz Polikarpus üzerinden ele alınmıştır.
67.	(2020)	Sümeyye Ertürk, Leyla Kaderli	Göreme, Saklı Kilise, Manastır Yemekhanelerinin Değerlendirilmesi (Makale)	Yemekhanelerin dini ritüeller için önemli bir unsur olduğu belirtilen çalışmada, Kapadokya, Göreme, Saklı Kilise özelinde yemekhaneler değerlendirilmiştir.
68.	(2020)	Ayşe Okuyucu	İnanç Turizmi Açısından Türkiye’de Dini Çekiciliklerin Dağılışı (Makale)	Çalışma kapsamında elde edilen verilerden hareketle, özellikle İslamiyet ve Hristiyanlık konusunda önemli bir turizm potansiyeli olduğu ifade edilmiştir. Çalışma, dini çekiciliklerin gösterildiği haritalarla desteklenmiştir.
69.	(2020)	Yahya Turan	Kutsalın Ziyareti: İnanç Turizminin Altında Yatan Güdüler ve Karadeniz Bölgesi İnanç Turizmi Potansiyeli (Makale)	Çalışmada Doğu Karadeniz Bölgesi’nin inanç turizmindeki yerini belirlemek, inanç turizmi potansiyelini geliştirmek üzere çeşitli öneriler geliştirilmiştir.
70.	(2020)	Halide Palavar	Kültür Turizmi Kapsamında Dini Mekanlarda Turist Deneyimleri, Turist	Trabzon’da gerçekleştirilen çalışmada, yerli turistler ele alınmıştır. Kolayda örnekleme

			Tatmini ve Tavsiye Etme Eğilimi Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi: Trabzon Örneği (Yüksek Lisans Tezi)	yöntemi ile 404 katılımcıya anket uygulanmıştır.
71.	(2020)	Dejan Iliev	The Evolution Of Religious Tourism: Concept, Segmentation And Development Of New Identities (Makale)	Çalışmada inanç turizminin zaman içerisinde nasıl bir değişime uğradığı analiz etmek amaçlanmıştır. Yazar, inanç turizminin küresel bir pazara dönüşmeye başlaması, farklı niş pazarların ortaya çıkışı, karmaşık bir yapıya sahip olması gibi sebepler yüzünden, inanç turizmine dair yaklaşımların post modern ve multidisipliner olması gerektiğini dile getirmektedir.
72.	(2021)	Oğuz Çam, Cengiz Çelik	İnanç Turizmi Etkinlikleri Kapsamında Bir Değerlendirme: Cadılar Bayramı (Makale)	Çalışmada Cadılar Bayramı'na dair bilgilerle beraber, dünyanın farklı bölgelerindeki uygulamalara yönelik örnekler sunulmaktadır. Yazarlar, Cadılar Bayramı'nın inanç turizmi potansiyeline dikkat çekmektedir.
73.	(2021)	Veysel Özbey	Sümela Manastırı Kültürel Mirası için Tanımlanması Gereken Miras Alanı ve Tampon Bölgesine Yönelik Öneriler (Makale)	Sümela Manastırı'nın Dünya Mirası Geçici Listesi'ndeki alan tanımlamalarına yönelik öneriler sunulmuştur. Sümela Manastırı'nın içinde bulunduğu Altındere Milli Parkı, tarihsel süreçte etkileşim içinde bulunduğu Vazelon, Panagia Keramesta ve Kuştlı Manastırları gibi kültürel mirasların bulunduğu ifade edilmiştir. Adaylık sürecinde miras alanı ve tampon bölge için adı geçen mirasların birlikte ele alınmasının daha uygun olacağı dile getirilmektedir.

74.	(2021)	Aleyna Karahaliloğlu, Funda Kurak Açıcı	Türkiye’de Bulunan Ayasofya Yapılarının Benzerlik ve Farklılıklarının Değerlendirilmesi (Makale)	Türkiye’de bulunan 9 Ayasofya yapısının bulunduğu, ancak İstanbul’daki Ayasofya haricinde diğer yapıların bilinirliğinin az olduğuna dikkat çekilmektedir. Çalışmada Türkiye’de bulunan Ayasofya’lar mimari açıdan incelenmektedir.
75.	(2021)	Gizem Erçolak	Anadolu’da Görülen Aziz/Azizeler ve Rehber Anlatımındaki Yerleri (Yüksek Lisans Tezi)	Çalışma, Anadolu’da yaşamış olan bütün aziz ve azizeleri bir araya getirmeyi amaçlamış, bu kişilerden bazılarının turist rehberlerinin anlatımlarında yer edindiğini ortaya koymuştur.
76.	(2021)	Tunç İlada	İnanç Turizmi Yönünden İzmir’deki Kiliseler Ve Sinagoglar (Yüksek Lisans Tezi)	Yapılan çalışmada İzmir’de bulunan kilise ve sinagoglar fotoğraf ve bilgiler verilerek inanç turizmi açısından değerlendirilmiştir. Sonuç olarak 14 kilise ve 14 sinagog tez çalışmasına dahil edilmiştir. Son dönemde bu yapılara ilginin arttığı ifade edilmiştir.

EK C Türkiye Hristiyanlık Yapıları Tablosu

Tablo 6 Türkiye Hristiyanlık Yapıları Tablosu

No	Konumu	Yapının Adı	Yapının Güncel İşlevi	Korunma Durumu - UNESCO Dünya Mirası Listesindeki Durumu
1.	Adana - Ceyhan	Yılan Kalesi (Yılankale): Kilise	Müze	Bilinmiyor
2.	Adana - Kozan	Anavarza Antik Kenti: Kaya Kilisesi - Havariler Kilisesi (Yunan)	Müze	UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alıyor: Anavarza Antik Kenti (Adana) 2014
3.	Adana - Seyhan	Bebekli Kilise (Aziz Pavlus Kilisesi) (Katolik)	Kilise	Bilinmiyor
4.	Adana - Seyhan	Adana Kuruköprü Anıt Müzesi ve Geleneksel Adana Evi (Adana Rum Kilisesi) (Yunan)	Müze	Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlıdır. 2015 yılında restorasyon geçirmiştir.

5.	Adana - Tufanbeyli	Şar Ören Yeri: Şar Kırık Kilise (Yunan)	Müze	Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlıdır. Ancak tahribata açık bir durumda olduğu görülmüştür.
6.	Adıyaman - Merkez	Mor Petrus ve Mor Paulus Kilisesi (St. Paul Kilisesi) (Süryani)	Kilise	2010 yılında Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından restorasyon yapılmıştır.
7.	Afyonkarahisar - Bayat	Eğerli Kaya Kilisesi	Terk edilmiş	Harabe şeklindedir.
8.	Afyonkarahisar - Bolvadin	Yedikapılar Manastırı	Terk edilmiş	Harabe şeklindedir.
9.	Afyonkarahisar - İhsaniye - Ayazın	Ayazini Örenyeri: Ayazini Kilisesi	Terk edilmiş	Harabe şeklindedir.

10.	Afyonkarahisar - İhsaniye - Döğer	Döğer Örenyeri: Memeç Kaya Kilisesi	Terk edilmiş	Harabe şeklindedir.
11.	Afyonkarahisar - İhsaniye - Kıyır	Böcü İleri Kilisesi	Terk edilmiş	Harabe şeklindedir.
12.	Afyonkarahisar - İscehisar - Ağın Dağı	Ağın Kaya Kilisesi	Terk edilmiş	Harabe şeklindedir.
13.	Afyonkarahisar - Emirdağ	Amorium Antik Kenti: Kilise ve Vaftizhane	Arkeolojik kazı alanı	Çalışmalar Afyonkarahisar Müzesi Başkanlığı tarafından sürdürülmektedir.
14.	Afyonkarahisar - İscehisar	Seydihisar Kalesi: Kilise ve Şapel (Yunan)	Terk edilmiş	Harabe şeklindedir.

15.	Aksaray - Gülağaç - Saratlı	Aziz Mercurius Yeraltı Şehri: Kiliseler	Müze	Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlıdır.
16.	Aksaray - Güzelyurt	Manastır Vadisi Örenyeri: Sivişli Kilise - Büyük Aziz Gregorius Kilisesi ve Ayazma (Kilise Cami) - Papaz Evi, Kalburlu Kilise - Kömürlü Kilise	Örenyeri	Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlıdır. Vadi Boyunca 28 adet kaya oyma kilise bulunmaktadır.
17.	Aksaray - Güzelyurt Belisırma	Kırkdamaltı Kilisesi - Ala Kilise	Örenyeri	Ihlara Vadisi içerisinde Belisırma mevkiinde yer almaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlıdır.
18.	Aksaray - Güzelyurt - Ihlara Vadisi	Ihlara Vadisi Örenyeri: Ağaçalı Kilisesi - Sümbüllü Kilisesi - Yılanlı Kilisesi - Kokar Kilisesi - Prenliseki (Pürenliseki) Kilisesi - Eğritaş Kilisesi - Direkli Kilisesi - Saint Georgeus Kilisesi - Karagedik Kilisesi - Ala Kilisesi - Bezirhane Kilisesi - Bahattin Samanlığı Kilisesi - Batkın Kilise	Örenyeri	Ihlara Vadisi Ihlara Kasabası mevkii. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlıdır. Bu vadide 105 adet tescilli kilise bulunmaktadır.
19.	Aksaray - Güzelyurt Selime -	Selime Katedrali (Manastır)	Örenyeri	Ihlara Vadisi'nin bitiş noktasında yer almaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlıdır.

20.	Aksaray - Hasan Dağı	Süt Kilisesi	Terk edilmiş	Harabe halindedir.
21.	Aksaray - Merkez	Çanlı Kilise	Terk edilmiş	Harabe halindedir.
22.	Amasya - Gümüşhacıköy	Gümüş (Maden Cami) Yeni Cami (Kilise)	Cami	Yapı, camiye dönüştürülürken aslına sadık kalınarak dönüştürülmüştür. Bazı ikonalar halen görülebilmektedir.
23.	Amasya - Merkez	Fethiye Cami veya Kuba Dede Camisi (Bizans Kilisesi)	Cami	2006 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir.
24.	Amasya - Merzifon	Ermeni Kilisesi (Akif Gülle Kültür Merkezi)	Kültür Merkezi	Merzifon Belediyesi tarafından kültür merkezi olarak kullanılmaktadır.

25.	Ankara - Beypazarı	İnözü Vadisi: Kaya Oyma Kiliseler	Ziyarete açık	UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alıyor: Beypazarı Tarihi Kenti (Ankara) 2020
26.	Ankara - Ulus	Azize Teresa Kilisesi (Katolik)	Kilise	2002 yılında restore edilmiştir. Ankara Katolik Kilisesi, İstanbul-Ankara Latin Katolik Ruhani Reisliği'ne bağlıdır.
27.	Antalya - Aksu	Perge Örenyeri: Bazilika ve Kiliseler (Yunan)	Müze	UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alıyor: Perge Arkeolojik Alanı (Antalya) 2009
28.	Antalya - Alanya	Alanya Kalesi: Bizans Kilisesi (Yunan)	Müze	UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alıyor: Alanya (Antalya) 2000
29.	Antalya - Alanya	Hıdrellez Kilisesi	Kilise - Cami	Bilinmiyor

30.	Antalya - Demre	Andriake Örenyeri/ Likya Uygarlıkları Müzesi: Bizans Kiliseleri (Yunan)	Müze	Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlıdır.
31.	Antalya - Demre	St. Nicholas Kilisesi (Yunan)	Müze	UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alıyor: St. Nicholas Kilisesi (Antalya) 2000
32.	Antalya - Finike	Limyra Antik Kenti: Bizans Kilisesi (Yunan)	Müze	Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlıdır.
33.	Antalya - Gazipaşa	Selinus Antik Kenti: Kilise	Örenyeri	Terk edilmiş
34.	Antalya - Kaş	Xanthos Antik Kenti: Kilise (Yunan)	Müze	UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alıyor: Xanthos-Letoon (Antalya-Muğla) 1988

35.	Antalya - Kumluca	Olympos Örenyeri: Bizans Bazilikası (Yunan)	Müze	Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlıdır.
36.	Antalya - Manavgat	Lyrbe Antik Kenti: Kilise	Terk edilmiş	Örenyeri içerisinde yer almaktadır.
37.	Antalya - Muratpaşa	Yenikapı Rum Kilisesi	Kilise	2011 yılında restore edilmiştir.
38.	Antalya - Muratpaşa	Aya Yorgi (Agios Georgios) Kilisesi (Suna - İnan Kıraç Müzesi) (Yunan)	Müze	1995 yılında onarım görmüştür.
39.	Ardahan - Posof	Mere Kalesi: Kilise	Örenyeri	Harabe şeklindedir.

40.	Artvin - Ardanuç	Rabat Kilisesi (Bulanık Manastırı)	Terk edilmiş	Harabe şeklindedir.
41.	Artvin - Borçka - İbrikli	İbrikli Kilisesi (İbriga Şapeli)	Terk edilmiş	Harabe şeklindedir.
42.	Artvin - Merkez - Bağcılar	Opiza Manastırı	Terk edilmiş	Harabe şeklindedir.
43.	Artvin - Merkez - Hamamlı	Dolishane (Hamamlı) Kilisesi	Terk edilmiş	Harabe şeklindedir.
44.	Artvin - Merkez - Okumuşlar	Okumuşlar Köyü Sit Alanı: Kilise ve 2 Adet Şapel	Örenyeri	Harabe şeklindedir. Sit alanıdır.

45.	Artvin - Merkez - Pınarlı	Porta Manastırı	Terk edilmiş	Harabe şeklindedir.
46.	Artvin - Şavşat - Cevizli	Tibeti Kilisesi	Terk edilmiş	Harabe şeklindedir.
47.	Artvin - Şavşat - Söğütlü	Satlel Kalesi: Şapel	Terk edilmiş	Ziyarete kapatılmış durumdadır.
48.	Artvin - Yusufeli - Altıparmak	Barhal (Altıparmak) Kilisesi	Cami	Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlıdır.
49.	Artvin - Yusufeli - Bağözü	Hamzet Kilisesi	Terk edilmiş	Harabe şeklindedir.

50.	Artvin - Yusufeli - Darıca	Esbeki Manastır Kompleksi: Kilise ve Şapel	Terk edilmiş	Harabe şeklindedir.
51.	Artvin - Yusufeli - İřhan	İşhan Kilisesi (Kanlı Kilise) (Gürcü)	Terk edilmiş	Harabe şeklindedir.
52.	Artvin - Yusufeli - Tekkale	Tekkale Manastırı	Terk edilmiş	Harabe şeklindedir.
53.	Aydın - Didim	Didim Apollon Tapınağı: Kilise (Yunan)	Müze	Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağılı müzedir.
54.	Aydın - Didim	Hisarbey Kilise Camii (Yunan)	Cami	2020 yılında restorasyon geçirmiştir.

55.	Aydın - Didim	Miletos Örenyeri: Doğu Roma Kilisesi ve St. Michael Kilisesi (Yunan)	Müze	Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı müzedir.
56.	Aydın - Didim	Rum Ortodoks Kilisesi (Yunan)	Terk edilmiş	Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından restore edileceği bilinmektedir.
57.	Aydın - Karacasu - Geyre	Afrodisyas (Aphrodisias) Antik Kenti: Martyrion Kilisesi (Yunan)	Müze	UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alıyor: Aphrodisias (Aydın) 2017
58.	Aydın - Söke	Aziz Nikolaos Kilisesi (Yunan)	Terk edilmiş	Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlıdır. Harabe halindedir.
59.	Aydın - Söke	Priene Örenyeri: Bazilika (Yunan)	Müze	UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alıyor: Priene Arkeolojik Alanı (Aydın)

60.	Balıkesir - Ayvalık	Aya Athanasiau Kilisesi (Küçükköy Merkez Cami)	Cami	Bilinmiyor
61.	Balıkesir - Ayvalık	Ayia Paraskevi veya Taşlı Manastır veya Tımarhane Adası	Terk edilmiş	Harabe şeklindedir.
62.	Balıkesir - Ayvalık	Hagios Georgios Kilisesi (Çınarlı Cami)	Cami	-
63.	Balıkesir - Ayvalık	Hagios Ioannis Kilisesi (Saatli Cami) (Yunan)	Cami	-
64.	Balıkesir - Ayvalık	Kato Panayia Kilisesi (Hayrettin Paşa Camisi) (Yunan)	Cami	-

65.	Balıkesir - Ayvalık	Panagia Phaneromeni Ayvalık Ayazması	Müze	2016'dan sonra Ayvalık Belediyesi'nin desteği ile restore edilmiştir.
66.	Balıkesir - Ayvalık	Taksiyarhis Anıt Müzesi (Yunan)	Müze	Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlıdır.
67.	Balıkesir - Ayvalık - Cunda	Agia Triada Kilisesi (Yunan)	Terk edilmiş	Harabe şeklindedir. Ayvalık Belediyesi'nin yapıyı kurtarmak için çalışma yapacağı belirtilmiştir.
68.	Balıkesir - Ayvalık - Cunda	Ayıışığı Manastırı (Yunan)	Özel Konut - Müze	2011 yılında restore edilmiştir.
69.	Balıkesir - Ayvalık - Cunda	Cunda Taksiyarhis Kilisesi veya Aya Nikola Kilisesi (Rahmi M. Koç Müzesi) (Yunan)	Müze	Rahmi M. Koç Müzecilik ve Kültür Vakfı'na bağlıdır.

70.	Balıkesir - Ayvalık - Cunda	Agios Yaninis Kilisesi (Sevim ve Necdet Kent Kitaplığı) (Yunan)	Kitaplık	Rahmi M. Koç Müzecilik ve Kültür Vakfı'na bağlıdır.
71.	Balıkesir - Ayvalık - Cunda	Leka Manastırı (Yunan)	Özel mülk	1992'de restore edilmiştir. Ziyarete kapalıdır.
72.	Balıkesir - Erdek	Yukarı Yapıcı Köyü Kirazlı Manastırı	Terk edilmiş	Harabe şeklindedir.
73.	Bartın - Amasra	Fatih Camii (Kilise)	Camii	Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlıdır.
74.	Bartın - Amasra	Küçük Kilise veya Şapel	Kültür Sanat Evi	İlçe Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne bağlıdır.

75.	Batman - Beşiri	Mor Kuryakos Manastırı (Süryani)	Terk edilmiş	Bilinmiyor
76.	Batman - Beşiri - Danalı	Danalı Köyü 1 Nolu Kilise	Terk edilmiş	Koruma altında değil
77.	Batman - Beşiri - Danalı	Danalı Köyü 2 Nolu Kilise	Terk edilmiş	Koruma altında değil, Tahribata uğramış
78.	Batman - Beşiri - Hanlı	Hanlı Köyü Kilise	Terk edilmiş	Koruma altında değil, Tahribata uğramış
79.	Batman Beşiri - Türbe	Türbe Mevkii Kilise	Terk edilmiş	Koruma altında değil, tahribata uğramış

80.	Batman - Beşiri - Yalınkavak	Yalınkavak Köyü Manastır	Terk edilmiş	Koruma altında değil, Tahribata uğramış
81.	Batman - Beşiri - Yenipınar	Yenipınar Köyü Kilisesi	Terk edilmiş	Koruma altında değil, tahribata uğramış
82.	Batman - Gercüş - Arıca	Arıca Köyü, Mor Aho Manastırı (Süryani)	Bilinmiyor	Onarım görmüş, koruma altında
83.	Batman - Gercüş - Arıca	Arıca Köyü Mor Barsuma Manastırı (Süryani)	Terk edilmiş	Koruma altında değil, Tahribata uğramış
84.	Batman - Gercüş - Arıca	Arıca Köyü Mor Yakob Süryani Kilisesi (Süryani)	Kilise	Onarım görmüş, koruma altında

85.	Batman - Gercüş - Bağlıca	Bağlıca Köyü Kaya Kilise	Terk edilmiş	Koruma altında değil
86.	Batman - Gercüş - Çiçekli	Çiçekli Köyü Kilisesi	Terk edilmiş	Koruma altında değil, Tahribata uğramış
87.	Batman - Gercüş - Çukuryurt	Çukuryurt Köyü Kilisesi	Depo veya ahır	Koruma altında değil
88.	Batman - Gercüş - Gönüllü	Gönüllü Kilisesi	Terk edilmiş	Koruma altında değil, Tahribata uğramış
89.	Batman - Gercüş - Hisar	Hisar Beldesi Kilisesi	Terk edilmiş	Koruma altında değil, Tahribata uğramış

90.	Batman - Gercüş Nurlu	Nurlu Köyü Manastırı 1 ve 2 Nolu Kiliseler	Terk edilmiş	Koruma altında değil, Tahribata uğramış
91.	Batman - Gercüş - Serin	Serin Köyü Kilisesi	Terk edilmiş	Koruma altında değil, Tahribata uğramış
92.	Batman - Gercüş - Yamanlar	Yamanlar Köyü Kilisesi	Terk edilmiş	Koruma altında değil, Tahribata uğramış
93.	Batman - Hasankeyf	Deriki Kilisesi	Bilinmiyor	Bilinmiyor
94.	Batman - Hasankeyf	Hasankeyf Kilise	Bilinmiyor	Bilinmiyor

95.	Batman - Hasankeyf	Hasankeyf Güney Vadi Tek Nefli Kaya Kilise	Bilinmiyor	Bilinmiyor
96.	Batman - Hasankeyf	Süryani Köyü Kilisesi	Terk edilmiş	Koruma altında değil, Tahribata uğramış
97.	Batman - Hasankeyf	Şabık Kilisesi	Terk edilmiş	Koruma altında değil, Tahribata uğramış
98.	Batman - Hasankeyf - İncirli	İncirli Köyü Kaya Kilisesi	Terk edilmiş	Koruma altında değil
99.	Batman -Hasankeyf - Saklıköy	Saklı Köy'ün Güneydoğusundaki Şapel	Terk edilmiş	Koruma altında değil, Tahribata uğramış

100.	Batman - Hasankeyf - Zevruney	Zevruney Vadisi Tek Nefli Kaya Kilise	Terk edilmiş	Koruma altında değil, Tahribata uğramış
101.	Batman - Kozluk - Akçalı	Akçalı Köyü Meryem Ana Kilisesi	Terk edilmiş	Koruma altında değil
102.	Batman - Kozluk - Aşağı Alıçlı	Aşağı Alıçlı Köyü Kilise	Konut	Koruma altında değil
103.	Batman - Merkez - Kesmeköp-rü	Kure Kilisesi 1	Terk edilmiş	Koruma altında değil, Tahribata uğramış
104.	Batman -Merkez - Oymataş	Oymataş Köyü Kaya Kilisesi	Terk edilmiş	Koruma altında değil

105.	Batman - Merkez - Yolveren	Yolveren Köyü Kaya Kilisesi	Terk edilmiş	Koruma altında değil, Tahribata uğramış
106.	Batman - Sason - Çakıpınar (Tonisor)	Arzı-ı Ving Kilisesi	Terk edilmiş	Koruma altında değil
107.	Batman - Sason - Dağçatı	Cırtinik Kilisesi	Terk edilmiş	Koruma altında değil
108.	Batman - Sason - Dere	Bekse (Beksi) Kilisesi	Terk edilmiş	Koruma altında değil, Tahribata uğramış
109.	Batman - Sason - Dörtbölük (Cemelan)	Kistağ Kilisesi	Depo (Samanlık veya ahır)	Koruma altında değil

110.	Batman - Sason - Dörtbölük (Cemelan)	Çorti Kilisesi	Terk edilmiş	Koruma altında değil
111.	Batman - Sason - Gürgenli	Topluca Mezrası Kilise (Surp Simeon (Mitenk) Kilisesi) (Ermeni)	Kullanılmı- yor	Kültür ve Turizm Bakanlığı
112.	Batman - Sason - Mereto Dağı	Mereto Kilisesi (Surp Asvadazin Meryem Ana Kilisesi) (Ermeni)	Bina tahribata uğramış ancak ziyaret ediliyor.	Koruma altında olduğu biliniyor ancak kurum ismine ulaşamadı.
113.	Batman - Sason - Meşeli	Saint Pierre (Komk) Manastırı	Terk edilmiş	Koruma altında değil, Tahribata uğramış
114.	Batman - Sason - Sarıyayla	Surp Kevork Kilisesi (Ermeni)	Terk edilmiş	Koruma altında değil, Tahribata uğramış

115.	Bilecik - Osmaneli	Hagios Georgios Rum-Ortodoks Kilisesi (Yunan)	Terk edilmiş	Harabe halindedir.
116.	Bingöl - Adaklı	Adaklı İlçesi Kilise (Yeldeğirmeni Köyü) - Adaklı İlçesi Kilise (Bağlarpınarı Köyü)	Terk edilmiş	2 kilise de tahribata uğramış.
117.	Bingöl - Karlıova	Karlıova İlçesi Yıkık Kilise (Toklular Köyü)	Terk edilmiş	Tahribata uğramıştır.
118.	Bingöl - Kiğı	Kiğı İlçesi Vank Kilisesi - Kiğı İlçesi Güneyağıl Köyü Kilisesi - Kiğı İlçesi Kilise Çanakçı Köyü	Terk edilmiş	3 kilise de harabe halindedir.
119.	Bitlis - Adilcevaz	Mucizeler (Ardzgue) Manastırı	Terk edilmiş	Harabe şeklindedir.

120.	Bitlis - Tatvan - Çağlayan	Tuğ Kilisesi	Terk edilmiş	Harabe şeklindedir.
121.	Bitlis - Tatvan - Kahveler	St. George Manastırı	Terk edilmiş	Harabe şeklindedir.
122.	Bitlis - Güroymak	Tahtalı Köyü Kilisesi	Terk edilmiş	2019 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı Van Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından tescil edilmiştir.
123.	Bitlis - Hizan - Döküktaş	Döküktaş Köyü Kayaş Mezrası Kilisesi	Terk edilmiş	Tescilli yapıdır, harabe şeklindedir.
124.	Bitlis - Hizan - Güngören	Güngören Köyü Erdoğan (Verisan) Mezrası I Nolu Kilise - Güngören Köyü Erdoğan (Verisan) Mezrası II Nolu Kilise - Güngören Köyü Baltacık (Sıkör) Mezrası I Nolu Kilise - Güngören Köyü Baltacık (Sıkör) Mezrası II Nolu Kilise	Terk edilmiş	Harabe şeklindedirler. Yapıları konu edinen yüksek lisans tezi: Sari. M. (2019). Van Gevaş – Bitlis Hizan ilçelerinde bulunan Gargar /Karkar bölgesi kiliseleri.

125.	Bolu - Seben	Çeltikdere Kilisesi	Terk edilmiş	Harabe halindedir.
126.	Burdur - Ağlasun	Sagalassos Örenyeri: Kilise (Yunan)	Müze	UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alıyor: Sagalassos Arkeolojik Alanı (Burdur) 2009
127.	Burdur - Merkez	Kavaklı Rum Kilisesi (Yunan)	Doğa Tarihi Müzesi	Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlıdır.
128.	Bursa - Gemlik	Kurşunlu Hagios Aberkios Manastırı (Yunan)	Terk edilmiş	Harabe şeklindedir.
129.	Bursa - Nilüfer -Gölyazı	Aziz Panteleimon Kilisesi (Yunan)	Kültür evi	2014 yılında restore edilerek hizmete açılmıştır.

130.	Bursa - İznik	Hagia Sophia (Ayasofya) (Yunan)	Cami	UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alıyor: İznik (Bursa) 2014
131.	Bursa - İznik	İznik Koimesis Tes Theotokos Kilisesi - Böcek Ayazması (Yunan)	Harabe şeklindedir	Bilinmiyor
132.	Bursa - Mudanya	Uğur Mumcu Kültür Merkezi (Rum Kilisesi) (Yunan)	Kültür merkezi	Mudanya Belediyesi'nin kullanımındadır.
133.	Bursa - Mudanya -Trilye	Kemerli Kilise (Panagia Pantobasilissa Kilisesi veya Trigleia Manastırı Kilisesi veya Küçük Ayasofya) (Yunan)	Harabe durumunda	Fener Rum Patrikhanesi tarafından restore edileceği belirtilmiştir.
134.	Bursa - Mudanya - Trilye	Kumyaka Başmelekler (Taksiarkhes) Kilisesi	Restore edilmektedir	Mülkiyeti Fener Rum Patrikhanesi'ne aittir.

135.	Bursa - Mudanya - Trilye	Hagios Ioannes Rum Kilisesi (Yuannes Kilisesi veya Dünder Evi) (Yunan)	Konut	Özel mülkiyete aittir.
136.	Bursa - Osmangazi	Fransız Kilisesi (Bursa Protestan Kilisesi)	Kilise ve kültür merkezi	Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından 2004 yılında restore edilmiştir.
137.	Bursa - Osmangazi	Demirkapı Kilisesi (Yunan)	Depo	Bilinmiyor
138.	Bursa - Yıldırım	Ermeni Kilisesi (Ermeni)	Terk edilmiş	Harabe şeklindedir.
139.	Çanakkale - Ayvacık	Assos Örenyeri: Batı Kilisesi	Müze	UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alıyor: Assos Arkeolojik Alanı (Çanakkale) 2017

140.	Çanakkale - Bozcaada	Meryem Ana Kilisesi	Kilise	Bozcaada Kimisiz Teodoku Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı'na bağlıdır.
141.	Çanakkale - Gökçeada	Aya Panayia Kilisesi - Metropolitan Kilisesi - Aya Varvara Kilisesi - Aya Marina Kilisesi - Agios Georgios Kilisesi - Evangelismos Teotoku Kilisesi - Hagia Marina Kilisesi - Koimesis Tis Theotokos Kilisesi - Kimisis Kilisesi - Taksiyarhis Kilisesi - Kaleköy Kilisesi ve Çeşmesi - Kaleköy Liman Kilisesi	Büyük çoğunluğu aktif olarak hizmet vermeye devam etmektedir.	Bazıları Rum cemaatine, bazıları Vakıflar Bölge Müdürlüğüne koruma altındadır. Bir kilise Harabe şeklindedir.
142.	Çanakkale - Merkez	Eski Ermeni Kilisesi (Surp Kevork Ermeni Kilisesi) (Ermeni)	Kültür Merkezi	Çanakkale 18 Mart Üniversitesi'nin kullanımındadır. Yapıda tahribat oluşmuştur.
143.	Çanakkale - Merkez	Troya Antik Kenti: Kilise (Yunan)	Müze	UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alıyor: Truva Arkeolojik Alanı (Çanakkale) 1998
144.	Çankırı - Orta - Hüyük	Hüyük Yeraltı Şehri: Kilise	Örenyeri	Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından koruma altındadır.

145.	Denizli - Buldan	Tripolis Örenyeri: Kilise (Yunan)	Müze	Kültür ve Turizm bakanlığı tarafından koruma altındadır.
146.	Denizli - Pamukkale	Hierapolis Antik Kenti: Direkli Kilisesi - Katedral - Aziz Philippus Martyriumu - Ayazma (Yunan)	Müze	UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alıyor: Hieropolis-Pamukkale (Denizli) 1988 (Karma Miras Alanı)
147.	Denizli - Pamukkale	Laodikya (Laodikeia) Örenyeri: Laodikeia Kilisesi (Yunan)	Müze	UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alıyor: Laodikeia Arkeolojik Alanı (Denizli) 2013
148.	Diyarbakır - Sur	Ermeni Katolik Kilisesi (Diyarbakır Surp Hovsep Ermeni Katolik Kilisesi) (Ermeni)	Kilise - Kültür ve Sanat Merkezi	Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 2021 yılında restore edilmiştir.
149.	Diyarbakır - Sur	Mar Petyum Kilisesi (Katolik - Keldani)	Kilise	Diyarbakır Keldani Katolik Kilisesi Vakfı

150.	Diyarbakır - Sur	Meryem Ana Kilisesi (Süryani Kadim Yakubi Mezhebi Kilisesi)	Kilise	Mülkiyeti Süryani Kadim Meryem Ana Kilisesi Cemaati Vakfı'na bağlıdır.
151.	Diyarbakır - Sur	Saint George Kilisesi	Sanat Galerisi	2021 yılında Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi tarafından restore edilmiştir.
152.	Diyarbakır - Sur	Diyarbakır Ulu Cami (Mar Toma Kilisesi)	Cami	Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlıdır.
153.	Diyarbakır - Sur	Protestan Cemaati Kilisesi	Eğitim Merkezi	2008 yılında Diyarbakır Vakıflar Bölge Müdürlüğünce restore edilmiştir.
154.	Diyarbakır	Surp Giragos Ermeni Kilisesi – Surp Sarkis Ermeni Kilisesi – Surp Hagop Şapeli (Ermeni)	Kilise	2011 yılında Patrikhane ve Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi tarafından restore edilmiştir.

155.	Edirne - Enez	Enez Ayasofyası	Cami	Restore edilerek ibadete açılmıştır.
156.	Edirne - Merkez	Sweti George Bulgar Kilisesi (Bulgar)	Kilise	Edirne Valiliği tarafından restore edilmiştir.
157.	Edirne - Merkez	Konstantin ve Elena Kilisesi (Bulgar)	Kilise	Restore edilmiştir, ziyarete açıktır.
158.	Elazığ - Harput	Meryem Ana Kilisesi (Kızıl Kilise, Süryani Kilisesi ve Yakubi Kilisesi) (Süryani)	Kilise	UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer almaktadır: Harput Tarihi Kenti (Elazığ) 2018
159.	Elazığ - Merkez	Ermeni Protestan Kilisesi	Otopark	2017 yılında özelleşmiş ve otoparka dönüştürülmüştür.

160.	Elazığ - Merkez - Tadım	Surp Asdvadsadzin Kilisesi (Ermeni)	Terk edilmiş	Harabe halindedir.
161.	Elazığ - Merkez - Şahinkaya	Surp Kevork Manastırı (Ermeni)	Terk edilmiş	Tahribata maruz kalmaktadır.
162.	Elazığ - Merkez	Süryani Kadim Kilisesi	Kilise	2020 yılındaki depremde ağır hasar almıştır.
163.	Erzincan - Kamah - Doğanköy	Surp Dırtad Manastırı (Ermeni)	Terk edilmiş	Bilinmiyor
164.	Erzincan - Tercan - Üçpınar	Abrenk Kilisesi ve Dikili Taşlar	Terk edilmiş	Bilinmiyor

165.	Erzurum - İspir - Sırakonaklar	Sırakonaklar Köyü Camii (Eski Kilise)	Cami	Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlıdır.
166.	Erzurum - Oltu	Oltu Kalesi: Şapel	Örenyeri	Kalenin DAP Projesi kapsamında restore edileceği belirtilmiştir.
167.	Erzurum - Oltu	Oltu Rus Kilisesi	Kullanılmıy- or	Restorasyon sürecindedir.
168.	Erzurum - Şenkaya	Bana Katedrali	Terk edilmiş	Harabe şeklindedir.
169.	Erzurum - Tortum	Haho kilisesi (Meryem Ana Kilisesi) (Taş Camii)	Cami	Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlıdır.

170.	Erzurum - Uzundere - Çamlıyamaç	Öşvank Kilisesi	Örenyeri	Harabe şeklindedir.
171.	Erzurum - Yakutiye	Fetih Camii (Demirciler Kilisesi)	Cami	Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlıdır.
172.	Eskişehir - Sivrihisar	Surp Yerrortutyun Kilisesi veya Ermeni Kilisesi (Ermeni)	Terk edilmiş	İç kısmı tahribata maruz kalmıştır.
173.	Gaziantep - Nizip	Veftane Kilisesi	Bilinmiyor	2011 yılında Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından restorasyonu yapılmıştır.
174.	Gaziantep - Şahinbey	Ermeni Katolik Kilisesi (Kendirli Gazi Kültür Merkezi)	Kültür Merkezi	Gaziantep Büyükşehir Belediyesi'ne bağlıdır.

175.	Gaziantep - Şahinbey	Valide Meryem Kilisesi (St. Mary) (Kurtuluş Camii) (Ermeni)	Cami	Bilinmiyor
176.	Gaziantep - Yavuzeli	Rumkale: Aziz Nerses Kilisesi ve Barşavma Manastırı	Örenyeri	2020 itibariyle restorasyon çalışmaları başlamıştır. Çalışmaların 2 yıl süreceği öngörülmüştür.
177.	Giresun	Giresun Adası: Kilise ve Şapel	Terk edilmiş	Arkeolojik ve doğal sit alanıdır.
178.	Giresun - Alucra	Çakrak Kilisesi	Terk edilmiş	Harabe şeklindedir.
179.	Giresun - Bulancak - Acısu	Acısu Kaya Kilise	Mağara	Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından tescillenerek koruma altına alınmıştır.

180.	Giresun - Merkez	Aziz Nikola Kilisesi (Giresun Müzesi)	Müze	Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlıdır.
181.	Giresun - Merkez	Katolik Kilisesi (Çocuk Kütüphanesi)	Çocuk Kütüphanesi	2012 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından restore edilmiştir.
182.	Giresun - Merkez	Meryem Ana Kaya Kilise	Örenyeri	2013 yılında restore edilmiştir.
183.	Giresun - Şebinkarahisar	Şebinkarahisar Göynük Köyü Kilisesi	Terk edilmiş	Harabe şeklindedir.
184.	Giresun - Şebinkarahisar	Şebinkarahisar Asarcık Kilisesi	Terk edilmiş	1986 yılında tescillenerek koruma altına alınmıştır. Tahribata uğramıştır.

185.	Giresun - Şebinkarahisar	Meryem Ana Manastırı	Müze	Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlıdır. 2014 yılında restore edilmiştir.
186.	Giresun - Tirebolu	Tirebolu Kalesi: Meryem Ana Kilisesi veya Şapel	Örenyeri	Harabe şeklindedir.
187.	Giresun - Yağlıdere	Yağlıdere Kırkharman Kilisesi	Terk edilmiş	Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından tescillenmiş yapıdır. Tahribata uğramıştır.
188.	Gümüşhane - Köse - Yaylın	Yaylın Köyü "Kilisesi"	Terk edilmiş	Tescilli yapıdır.
189.	Gümüşhane - Kürtün - Yayalı	Yayalı Köyü: Baş Mahalle "Kilise" - Manastır Kilisesi - Meryemana Kilisesi - Orta Mahalle "Kilise"	Terk edilmiş	Harabe halindedirler. Tescilli yapılardır.

190.	Gümüşhane - Merkez - Akçakale	Akçakale (Hozevrek) Kilisesi	Şahıs kullanımında	Tescilli yapıdır.
191.	Gümüşhane - Merkez - Aktutan	Aktutan Köyü Kilise - Orta Mahalle Kilisesi	Terk edilmiş	Harabe halindedir. Tescilli yapıdır.
192.	Gümüşhane - Merkez - Alemdar	Alemdar Köyü 'Hutura Hagios Manastır 'Kilisesi'	Terk edilmiş	Harabe halindedir. Tescilli yapıdır.
193.	Gümüşhane - Merkez - Çamlıköy	Çamlıköy veya Camlıköy Köyü 'Kiisesi'	Terk edilmiş	Harabe halindedir. Tescilli yapıdır.
194.	Gümüşhane - Merkez - Demirkaynak	Demirkaynak Köyü 'Kilisesi'	Terk edilmiş	Tescilli yapıdır. Tahribata uğramıştır.

195.	Gümüşhane - Merkez - Dörtkonak	Dörtkonak Köyü 'Kilise Kalıntısı- Köseoğlu Mevkii'	Terk edilmiş	Harabe halindedir. Tescilli yapıdır.
196.	Gümüşhane - Merkez - Dumanlı	Santa Harabeleri - Dumanlı Köyü: Binatlı (Pinetendon) Mahallesi Kilise - Cınganlı Mahallesi Kilise - Çakallı (Çakalandon) Mahallesi Kilise - İşhanlı (Sihanandon) Mahallesi Kilise - St. Christoper Kilisesi - 'St. Theodoros Kilisesi - Zurnacılı Mahallesi Kilise	Örenyeri	Geniş bir bölgeye yayılmış birçok kilise mevcuttur. 7 mahallenin her birinde en az bir kilise olduğu belirtilmektedir. Arkeolojik ve doğal sit alanıdır.
197.	Gümüşhane - Merkez - Gözeler	Gözeler Köyü Kilise	Terk edilmiş	Tescilli yapıdır. Tahribata uğramıştır.
198.	Gümüşhane - Merkez - İkisu	İkisu Köyü Hıdırilyas Mevkii: 2 Adet Kilise ve Kaya Kilise	Terk edilmiş	Üçü de tescilli yapıdır. Harabe halindedirler.
199.	Gümüşhane - Merkez - Kale	Kale Köyü Kilise Kalıntısı	Terk edilmiş	Tescilli yapıdır. Tahribata uğramıştır.

200.	Gümüşhane - Merkez - Kocapınar	Kocapınar Köyü: Kastıget Mevki Kilise Kalıntısı - idas Deresi Mevkii 'kilise Kalıntısı'(141 ada 38 Parsel) - Sidas Deresi Mevkii 'Kilise Kalıntısı (131 ada 6 Parsel)	Terk edilmiş	Üçü de tescilli yapıdır. Harabe halindedirler.
201.	Gümüşhane - Merkez - Mescitli	Mescitli Köyü: Kilise - Kilise Önü Mevkii Kilise - Muzaras Mevkii Kilise	Terk edilmiş	Tescilli yapıdır.
202.	Gümüşhane - Merkez - Olucak	Olucak (İmera) Köyü: Manastır Kilisesi - Kilise-1 - Kilise-2 - Livoba Mevkii Kilise Kalıntısı - Mandırı Mevkii Kilise Kalıntısı - Merkez Kilise	Terk edilmiş	Yapıların tamamı tescillidir. Tahribata uğramışlardır.
203.	Gümüşhane - Merkez - Süleymaniye	Süleymaniye Mahallesi - Eski Gümüşhane: Hagios Georgios Metropolitik Kilise - Hagios Ionies Manastır Kilisesi - Hagios Stephanos Kilisesi - Hagios Theodoros Kilisesi - Panaghia Kaya Kilisesi - Surp Karabet Kilisesi	Örenyeri	Yapıların tamamı tescillidir. Harabe halindedirler.
204.	Gümüşhane - Merkez - Tekke	Tekke Köyü Işıkdere Mahallesi Kilisesi	Terk edilmiş	Tescilli yapıdır. Harabe halindedir.

205.	Gümüşhane - Merkez - Vank	Vank Köyü Kilisesi	Terk edilmiş	Tescilli yapıdır. Harabe halindedir.
206.	Gümüşhane - Merkez - Yağlıdere	Krom Vadisi: Alikinos Kilisesi - Kaya Altı Kilise - Kopmuş Mahallesi "Kilise" - Livana Kilisesi - Lorya Kilisesi - Mancandanos Kilisesi - Mohra Kilisesi - Nanak Kilisesi - Orta Yayla Kilise - Sarıoğlu Kilisesi - Şamanlı Kilise - Zemberek Kilisesi - Ziganetli Mahallesi "Kilise"	Örenyeri	Bölgede tescillenmiş 15 adet kilise ve şapel bulunmaktadır. Yapılarda tahribat bulunmaktadır.
207.	Gümüşhane - Merkez - Yağlıdere	Yağlıdere Köyü: Karaağaç Mahallesi Kayaüstü Kilisesi-1 - Kayaüstü Mevkii Kilise - Gavalak Kilisesi - Soğuk Pınar Mevkii "Kilise" - Viranköy Mevkii "Harabe Kilise-1" - Viranköy Mevkii "Haraba Kilise-2" - Yoğurtlu Mevkii "Harabe Kilise"	Terk edilmiş	Yapıların tamamı tescillidir. Tahribata uğramışlardır.
208.	Gümüşhane - Merkez - Yeşildere	Yeşildere Köyü Sığırlı Mahallesi "Kilise"	Terk edilmiş	Tescilli yapıdır. Tahribata uğramıştır.

209.	Gümüşhane - Merkez - Yitirmez	Yitirmez Köyü: Aşağı Götürmez Mevki "Kilise" - Yitirmez Köyü "Kilise" - Yukarı Götürmez Mevki "Kilise"	Terk edilmiş	Tescilli yapılardır. Tahribata uğramışlardır.
210.	Gümüşhane - Şiran	Şiran Çevrepınar Köyü "Kilisi" - Şiran Erenkaya Köyü "Kilise" - Şiran Kozagaç Köyü "Çakırkaya Kilise"	Terk edilmiş	Tescilli yapılardır. Tahribata uğramışlardır.
211.	Gümüşhane - Torul - Alınyayla	Alınyayla Köyü "Kilise"	Terk edilmiş	Tescilli yapıdır. Tahribata uğramıştır.
212.	Gümüşhane - Torul - Altınpınar	Alancık Mahallesi "Kilisesi" - Güneşli Mahallesi "Gorgodos Kilisesi" - "Verodon Kilisesi"	Terk edilmiş	Tescilli yapılardır. Tahribata uğramışlardır.
213.	Gümüşhane - Torul - Arılı	Arılı Köyü Yukarı Mahalle "Kilisesi"	Terk edilmiş	Tescilli yapıdır. Tahribata uğramıştır.

214.	Gümüşhane - Torul - Atalar	Aydınlar Kilisesi	Depo	Tescilli yapıdır. Tahribata uğramıştır.
215.	Gümüşhane - Torul - Büyükçit	Büyükçit Köyü: "Papavere Kilisi" - "Meryemana (Panagia Theotokos) Manastırı	Terk edilmiş	Tescilli yapılardır. Tahribata uğramışlardır.
216.	Gümüşhane - Torul - Cebeli	Cebeli Köyü: Çiçekli Mahallesi "Kilise" - Hıdrellez Mahallesi "Meryemana Kilise" - Ağrı Mahallesi "Kilise-1" - Küpçüler Ağrı Mahallesi "Kilise-2" - Şişe Çengelli Mahallesi "Kilise"	Terk edilmiş	Tescilli yapılardır. Tahribata uğramışlardır.
217.	Gümüşhane - Torul - Demirkapı	Demirkapı Köyü: Kayadibi Mahallesi "Kilise" - Ünalın Emrük Mahallesi "Kilise"	Terk edilmiş	Tescilli yapılardır. Tahribata uğramışlardır.
218.	Gümüşhane - Torul - Gülaçar	Torul Gülaçar Köyü: Ayana Avcılar Mahallesi "Kilise" - "Manat Kilise"	Terk edilmiş	Tescilli yapılardır. Tahribata uğramışlardır.

219.	Gümüşhane - Torul - Gümüştuğ	Gümüştuğ Köyü: Aşağı Mahalle "Kilise" - Baş Mahalle "Kilise-1" - Baş Mahalle "Kilise-2"	Terk edilmiş	Tescilli yapılardır. Tahribata uğramışlardır.
220.	Gümüşhane - Torul - Güvemli	Güvemli Köyü: Başhaviyana Mahallesi "Kilise" - Vartlı Mahallesi "Kilise"	Terk edilmiş	Tescilli yapılardır. Tahribata uğramışlardır.
221.	Gümüşhane - Torul - Güzeloluk	Güzeloluk Köyü Yukarı Mahalle "Kilise"	Depo	Tescilli yapıdır. Tahribata uğramıştır.
222.	Gümüşhane - Torul - Harmancık	Harmancık Köyü: Karel Mevki "Kilise" - Kotanis Mevki "Kilise" - Mesehor Mevki "Kilisesi"	Terk edilmiş	Tescilli yapılardır. Tahribata uğramışlardır.
223.	Gümüşhane - Torul - Kocadal	Kocadal Köyü Kalis Mahallesi "Kilise"	Terk edilmiş	Tescilli yapıdır. Tahribata uğramıştır.

224.	Gümüşhane - Torul - Uğurtaş	Uğurtaş Köyü Alpulu Mahallesi "Kilise-1" - Alpulu Mahallesi "Kilise-2" - Emir Mahallesi "İstavri Kilisesi" - Manatlı Mahallesi "Kilisesi"	Terk edilmiş	Tescilli yapılardır. Tahribata uğramışlardır.
225.	Hakkari - Merkez - Halil	Halil Kilisesi (Nesturi)	Terk edilmiş	Harabe halindedir.
226.	Hakkari - Merkez - Kırıkdağ	Mar Şalita Manastırı	Terk edilmiş	Harabe halindedir.
227.	Hakkari - Merkez - Konak	Koçanis (Konak) Kilisesi	Terk edilmiş	Harabe halindedir.
228.	Hakkari - Merkez - Oğul Vadisi	Mar Abdişo Manastırı	Terk edilmiş	Harabe halindedir.

229.	Hakkari - Merkez - Üzümcü	Derav Kilisesi	Terk edilmiş	Harabe halindedir.
230.	Hakkari - Yüksekova - Gegevrn	Gagevrn Köyü Kilisesi	Terk edilmiş	Harabe halindedir.
231.	Hatay - Altınözü	Marcircos Türk-Hristiyan Ortodoks Kilisesi	Kilise	1897 yılında restore edilmiştir.
232.	Hatay - Altınözü	Maria Ana Rum Ortodoks Kilisesi	Kilise	Antakya Rum-Ortodoks Patrikliği'ne bağlıdır.
233.	Hatay - Antakya	Aziz Piyer ve Aziz Paul Kilisesi	Kilise	Bilinmiyor

234.	Hatay - Antakya	St. Pierre Kilisesi (Yunan)	Müze	UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alıyor: Hatay, St. Pierre Kilisesi (Hatay) 2011
235.	Hatay - Antakya	Katolik Kilisesi (Katolik)	Kilise	1991 yılında restorasyon geçirmiştir.
236.	Hatay - Antakya	Rum Ortodoks Kilisesi (Yunan)	Kilise	2000 yılında restorasyon geçirmiştir.
237.	Hatay - Antakya	Antakya Protestan Kilisesi (Protestan)	Kilise	2000 yılında Güney Kore Kwong Lim Metodist Kilisesi tarafından Protestan Kilisesi olarak tanınmıştır.
238.	Hatay - Arsuz	Mar Yuhanna Kilisesi (Maryo Hanna Kilisesi) (Yunan)	Kilise	Bilinmiyor

239.	Hatay - İskenderun	Aziz Nikola Rum Ortodoks Kilisesi	Kilise	İskenderun Rum Ortodoks Kilisesi Fukara Vakfı'na aittir.
240.	Hatay - İskenderun	İtalyan Katolik Latin Kilisesi (Katolik)	Kilise	1988 yılında restorasyon geçirmiştir.
241.	Hatay - İskenderun	Karasun Manuk Kilisesi (Ermeni)	Kilise	1987 yılında restorasyon geçirmiştir.
242.	Hatay - İskenderun	Marcircos Ortodoks Kilisesi (Aziz Corc veya Mar Circos veya St.Georgios) Rum Ortodoks Kilisesi	Kilise	İskenderun Rum Ortodoks Kilisesi Fukara Vakfı'na aittir.
243.	Hatay - İskenderun	Surp Karasun Manuk Ermeni Kilisesi (Ermeni)	Kilise	Patriklik himayesinde hizmet veriyor. 2001 yılında onarım görmüştür.

244.	Hatay - Kırıkhan	Surp Krikor Lusavoriç Ermeni Kilisesi (Ermeni)	Kilise	Koruma altında değil. Ermeni Patrikhanesi'nin web sitesinde harabe durumda olduğu belirtilmiştir.
245.	Hatay - Samandağ	St. İlyas Kilisesi	Ziyarete açıktır.	Bilinmiyor
246.	Hatay Samandağ	Batıyaz Ermeni Kilisesi	Terk edilmiş	Harabe şeklindedir.
247.	Hatay - Samandağ - Vakıflıköy	Surp Asdvadzadzin Ermeni Kilisesi (Ermeni)	Kilise	Dünya Mirası Listesi'nde yer almıyor.

248.	Iğdır - Merkez	Karaçomak Köyü Kilisesi	Terk edilmiş	Harabe şeklindedir.
249.	Iğdır	Korhan Yaylası: Korhan Kilisesi	Terk edilmiş	Harabe şeklindedir.
250.	Isparta - Eğirdir - Barla	Aya Georgios Kilisesi (Yunan)	Terk edilmiş	Harabe şeklindedir.
251.	Isparta - Eğirdir - Yeşilada	Aya Stefanos (Yeşilada) Kilisesi	Kilise olarak kullanılmıyor.	Göller Bölgesi Araştırma Projesi kapsamında restorasyon yapılmıştır.

252.	Isparta - Eğirdir - Yeşilada	Ada Camii (Kilise)	Cami	Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlıdır.
253.	Isparta - Merkez	Aya Payana Kilisesi (Baniya Kilisesi)	Terk edilmiş	Harabe şeklindedir.
254.	Isparta - Merkez	Aya Yorgi Kilisesi / İshotya Kilisesi	Terk edilmiş	Tescilli yapıdır. Harabe şeklindedir.
255.	Isparta - Merkez - Güneyce	Kapıkaya Harabesi: Şapel	Terk edilmiş	Harabe şeklindedir.

256.	Isparta - Sütçüler - Sağrak	Adada Antik Kenti: Kilise (Yunan)	Örenyeri	Harabe şeklindedir. Ancak binanın çatısı 1999 yılında onarılmıştır.
257.	Isparta - Yalvaç	Pisidia Antiokheia Antik Kenti: St. Paul Bazilikası (Yunan)	Müze	Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlıdır. Harabe şeklindedir.
258.	Isparta - Yalvaç	Men Kutsal Alanı: Bizans Kilisesi	Örenyeri	Harabe şeklindedir.
259.	İstanbul - Adalar - Burgazada	Aya Yani Kilisesi (Yunan)	Kilise	Burgazada Aya Yani Rum Ortodoks Kilisesi ve Mektebi Vakfı'na bağlıdır.

260.	İstanbul - Adalar - Burgazada	Aya Yorgi Karipi Manastırı	Manastır	Burgazada Aya Yorgi Karipi Manastırı Vakfı'na bağlıdır.
261.	İstanbul - Adalar - Burgazada	Hristos Tepesi ve Manastırı (Yunan)	Terk edilmiş	Koruma altında değildir.
262.	İstanbul - Adalar - Büyükada	Panayia Aya Dimitri Profiti İlyá Rum Ortodoks Kilisesi (Yunan)	Kilise	Büyükada Panayia Aya Dimitri Profiti İlyá Rum Ortodoks Kilisesi ve Mektebi Vakfı'na bağlıdır.
263.	İstanbul - Adalar - Büyükada	Aya Yorgi Rum Manastırı (Kilisesi) (Yunan)	Manastır	Fener Rum Patrikhanesi'ne bağlıdır.

264.	İstanbul - Adalar - Büyükkada	Hristos Manastırı (İsa Rum Manastırı) (Yunan)	Manastır veya Konut	Bilinmiyor
265.	İstanbul - Adalar - Heybeliada	Aya Triada Manastırı ve Ruhban Okulu (Yunan)	Manastır	Heybeliada Aya Triada Tepe Manastırı Vakfı'na bağlıdır.
266.	İstanbul - Adalar - Heybeliada	Aziz Nikola Rum Ortodoks Kilisesi (Yunan)	Kilise	Heybeliada Aya Nikola Rum Ortodoks Kilisesi ve Mezarlığı ve Aya Varvara Kilisesi Vakfı'na bağlıdır.
267.	İstanbul - Adalar - Kınalıada	Surp Krikor Lusavoriç Ermeni Kilisesi (Ermeni)	Kilise	Son restorasyon 1988 yılında Patrikhane tarafından yapılmıştır.

268.	İstanbul - Adalar - Kınalıada	Panayia Rum Ortodoks Kilisesi (Yunan)	Kilise	Kınalıada Panayia Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı'na aittir.
269.	İstanbul - Bakırköy	Bakırköy Aya Yorgi Aya Analipsiz Rum Ortodoks Kiliseleri (Yunan)	Kilise	Bakırköy Aya Yorgi Aya Analipsiz Rum Ortodoks Kiliseleri ve Mektepleri Vakfı'na bağlıdır.
270.	İstanbul - Bakırköy	Dzinunt Surp Asdvadzadzni Ermeni Kilisesi (Ermeni)	Kilise	Son restorasyon 1999 yılında Patrikhane tarafından yapılmıştır.
271.	İstanbul - Bakırköy	Meryem Ana Rosairo Kilisesi	Kilise	Bilinmiyor.

272.	İstanbul - Bakırköy - Yeniköy	Yeşilköy Aya İstefanos Rum Ortodoks Kilisesi (Yunan)	Kilise	Yeşilköy Aya İstefanos Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı'na bağlıdır.
273.	İstanbul - Bakırköy - Yeşilköy	Surp Stepanos Ermeni Kilisesi (Ermeni)	Kilise	Son restorasyon 2000 yılında Patrikhane tarafından yapılmıştır.
274.	İstanbul - Beşiktaş	Beşiktaş Cihannüma Rum Ortodoks Kilisesi (Yunan)	Kilise	Beşiktaş Cihannüma Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı'na bağlıdır.
275.	İstanbul - Beşiktaş	Beşiktaş Panayia Rum Ortodoks Kilisesi (Yunan)	Kilise	Beşiktaş Panayia Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı'na bağlıdır.

276.	İstanbul - Beşiktaş	Surp Asdvadzadzin Ermeni Kilisesi (Ermeni)	Kilise	Son restorasyon 2013 yılında Patrikhane tarafından yapılmıştır.
277.	İstanbul - Beşiktaş - Arnavutköy	Arnavutköy Aya Strati Taksiarhi Rum Ortodoks Kilisesi (Yunan)	Kilise	Arnavutköy Aya Strati Taksiarhi Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı'na bağlıdır.
278.	İstanbul - Beşiktaş - Bebek	Bebek Aya Haralambos Rum Ortodoks Kilisesi (Yunan)	Kilise	Bebek Aya Haralambos Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı'na bağlıdır.
279.	İstanbul - Beşiktaş - Kuruçeşme	Kuruçeşme Aya Dimitri Aya Yani Rum Ortodoks Kilisesi (Yunan)	Kilise	Kuruçeşme Aya Dimitri Aya Yani Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı'na bağlıdır.

280.	İstanbul - Beşiktaş - Kuruçeşme	Yerevman Surp Haç Ermeni Kilisesi (Ermeni)	Kilise	Son restorasyon 2007 yılında Patrikhane tarafından yapılmıştır.
281.	İstanbul - Beşiktaş - Ortaköy	Ortaköy Aya Fokas Aya Yorgi Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı (Yunan)	Kilise	Ortaköy Aya Fokas Aya Yorgi Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı'na bağlıdır.
282.	İstanbul - Beşiktaş - Ortaköy	Surp Asdvadzadzin Ermeni Kilisesi (Ermeni)	Kilise	Son restorasyon 2012 yılında Patrikhane tarafından yapılmıştır.
283.	İstanbul - Beykoz	Beykoz Aya Paraşkevi Rum Ortodoks Kilisesi (Yunan)	Kilise	Beykoz Aya Paraşkevi Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı'na bağlıdır.

284.	İstanbul - Beykoz	Surp Nigoğayos Ermeni Kilisesi (Ermeni)	Kilise	Son restorasyon 1982 yılında Patrikhane tarafından yapılmıştır.
285.	İstanbul - Beykoz - Paşabahçe	Paşabahçe Aya Kostantin Rum Ortodoks Kilisesi (Yunan)	Kilise	Paşabahçe Aya Kostantin Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı'na bağlıdır.
286.	İstanbul - Beykoz - Polonezköy	Czestochova Kilisesi	Kilise	Aktif bir kilisedir. Zaman zaman çeşitli etkinliklere de ev sahipliği yapmaktadır.
287.	İstanbul - Beyoğlu	Aya Andrea Rus Kilisesi (Aya Andrea, Aya Pantelymon ve Aya İlia Kiliseleri)	Kilise	Bu kilise günümüzde Fener - Rum Patrkhanesi'ne bağlı olarak hizmet vermektedir.

288.	İstanbul - Beyoğlu	Beyoğlu Rum Ortodoks Kiliseleri (Yunan)	Kilise	Beyoğlu Rum Ortodoks Kiliseleri ve Mektepleri Vakfı'na bağlıdır.
289.	İstanbul - Beyoğlu	Hasköy Aya Paraşkevi Rum Ortodoks Kilisesi (Yunan)	Kilise	Hasköy Aya Paraşkevi Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı'na bağlıdır.
290.	İstanbul - Beyoğlu	Rum Ortodoks Aya Konstantin Kilisesi (Yunan)	Kilise	Bina sağlam vaziyette ve aktif bir kilisedir.
291.	İstanbul - Beyoğlu	Santa Maria Draperis Kilisesi (Katolik)	Kilise	Aktif bir kilisedir.

292.	İstanbul - Beyoğlu - Galatasaray	Surp Yerrortutyun Ermeni Kilisesi – Surp Minas Şapeli (Ermeni)	Şapel	Son restorasyon 2000 yılında Patrikhane tarafından yapılmıştır.
293.	İstanbul - Beyoğlu - Yenışehir	Beyoğlu Yenışehir Evangelistra Rum Ortodoks Kilisesi (Yunan)	Kilise	Beyoğlu Yenışehir Evangelistra Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı'na bağlıdır.
294.	İstanbul - Beyoğlu - Karaköy	Surp Krikor Lusavoriç Ermeni Kilisesi (Ermeni)	Kilise	Son restorasyon 2011 yılında Patrikhane tarafından yapılmıştır.
295.	İstanbul - Beyoğlu	Pera Diriliş Kilisesi (Beyoğlu Aynalıçeşme Protestan Kilisesi)	Kilise	Aktif bir kilise olarak hizmet vermeye devam etmektedir.

296.	İstanbul - Beyoğlu - Taksim	Taksim Ayia Trias Kilisesi (Yunan)	Kilise	Aktif bir kilise olarak hizmet vermeye devam etmektedir.
297.	İstanbul - Beyoğlu - Taksim	Saint Antuan Kilisesi (Katolik)	Kilise	Aktif bir kilise olarak hizmet vermeye devam etmektedir.
298.	İstanbul - Beyoğlu - Taksim	Surp Harutyun Ermeni Kilisesi (Ermeni)	Kilise	Patrikhane himayesinde hizmet vermektedir. Koruma çalışmaları ile ilgili bir bilgi yer almamaktadır.
299.	İstanbul - Esenler	Litros Aziz Georgios (Georgias) Kilisesi (Yunan)	Dijital Kütüphane	Kilisenin kalıntıları muhafaza edilerek restore edilmiş ve kütüphane oluşturulmuştur.

300.	İstanbul - Eyüp	Surp Yeğya Ermeni Kilisesi (Ermeni)	Kilise	Son restorasyon 2000 yılında Patrikhane tarafından gerçekleştirilmiştir.
301.	İstanbul - Eyüp	Surp Asdvadzadzin Ermeni Kilisesi (Ermeni)	Kilise	Son restorasyon 2000 yılında Patrikhane tarafından gerçekleştirilmiştir.
302.	İstanbul - Fatih	Aya Nikola Ayazması - Ayvansaray Panalyo Vioherno Ayazması	Ayazma	Yapılar hakkında detaylı bilgi bilinmiyor.
303.	İstanbul - Fatih	Banayi Rum Ortodoks Kilisesi - Edirnekapı Ayios Yeorgüos Rum Ortodoks Kilisesi -	Ayazma	Yapılar hakkında detaylı bilgi bilinmiyor.

304.	İstanbul - Fatih - Aksaray	Aksaray Langa Aya Todorı Rum Ortodoks Kilisesi	Kilise	Aksaray Langa Aya Todorı Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı'na bağlıdır.
305.	İstanbul - Fatih - Altımermer	Meryem Ana Rum Ortodoks Kilisesi	Bilinmiyor	Bilinmiyor.
306.	İstanbul - Fatih - Altımermer	Surp Hagop Ermeni Kilisesi (Ermeni)	Kilise	Son restorasyon 2012 yılında Patrikhane tarafından yapılmıştır.
307.	İstanbul - Fatih - Ayvansaray	Ayvansaray Aya Dimitri, Aya Vlaharne Rum Ortodoks Kilisesi (Yunan)	Kilise	Ayvansaray Aya Dimitri, Aya Vlaharne Rum Ortodoks Kilisesi ve Mektebi Vakfı'na bağlıdır.

308.	İstanbul - Fatih - Ayvansaray	Panayiasude (Panaylasuda Rum Kilisesi) Rum Kilisesi	Bilinmiyor	Bilinmiyor.
309.	İstanbul - Fatih - Ayvansaray	Rum Kilisesi	Terk edilmiş	Harabe halindedir.
310.	İstanbul - Fatih - Balat	Aya Strati Rum Ortodoks Kilisesi (Yunan)	Kilise	Balat Aya Strati Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı'na bağlıdır.
311.	İstanbul - Fatih - Balat	Balat Panayia Balino Rum Ortodoks Kilisesi (Yunan)	Kilise	Balat Panayia Balino Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı'na bağlıdır.

312.	İstanbul - Fatih - Balat	Meryem Ana Rum Ortodoks Kilisesi (Kanlı Kilise)	Kilise	Aktif olarak hizmet vermektedir.
313.	İstanbul - Fatih - Balat	Metroloji Kilisesi	Bilinmiyor	Bilinmiyor.
314.	İstanbul - Fatih - Balat	Surp Hıreşdagabed Ermeni Kilisesi (Ermeni)	Kilise	Son restorasyon 2012 yılında Patrikhane tarafından yapılmıştır.
315.	İstanbul - Fatih - Balat	Sveti Stefan Bulgar (Demir) Kilisesi	Kilise	2018 yılında restore edilmiştir.

316.	İstanbul - Fatih - Cankurtaran	Aya İrini Kilisesi Müzesi (Yunan)	Müze	UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alıyor: İstanbul'un Tarihi Alanları (İstanbul) 1985
317.	İstanbul - Fatih - Cibali	Cibali Aya Nikola Rum Ortodoks Kilisesi (Yunan)	Kilise	Cibali Aya Nikola Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı'na bağlıdır.
318.	İstanbul - Fatih - Draman	Fethiye Camisi ve Müzesi (Eski Pammakaristos Kilisesi) (Yunan)	Cami ve Müze	2022 Nisan itibariyle restorasyonu devam etmektedir.
319.	İstanbul - Fatih - Edirnekapı	Kariye Kilisesi - Camisi (Yunan)	Cami	UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alıyor: İstanbul'un Tarihi Alanları (İstanbul) 1985

320.	İstanbul - Fatih - Edirnekapı	Salmatomruk Panayia Rum Ortodoks Kilisesi (Yunan)	Kilise	Salmatomruk Panayia Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı'na bağlıdır.
321.	İstanbul - Fatih - Edirnekapı	Tekfursaray Panayia Hançerli Rum Ortodoks Kilisesi (Yunan)	Kilise	Fener Tekfursaray Panayia Hançerli Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı'na bağlıdır.
322.	İstanbul - Fatih - Fener	Fener Meryemana Rum Ortodoks (Kanlı) Kilisesi (Yunan)	Kilise	Fener Meryemana Rum Ortodoks (Kanlı) Kilisesi Vakfı'na bağlıdır.
323.	İstanbul - Fatih - Fener	Fener Rum Patrikhanesi Aya Yorgi Kilisesi (Yunan)	Patrikhane	Fener Rum Patrikhanesi Avlusunda Aya Yorgi Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı'na bağlıdır.

324.	İstanbul - Fatih - Fener	Fener Vlahsaray Panayia Rum Ortodoks Kilisesi (Yunan)	Kilise	Fener Vlahsaray Panayia Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı'na bağlıdır.
325.	İstanbul - Fatih - Gedikpaşa	Ermeni Protestan Kilisesi (Gedikpaşa Ermeni İncil Kilisesi)	Kilise	Aktif olarak hizmet vermektedir.
326.	İstanbul - Fatih - Gedikpaşa	Surp Hovhannes Ermeni Kilisesi (Ermeni)	Kilise	Son restorasyon 2006 yılında Patrikhane tarafından yapılmıştır.
327.	İstanbul - Fatih - Gedikpaşa	Süryani Kilisesi	Bilinmiyor	Bilinmiyor

328.	İstanbul - Fatih - Kalenderhane	Theotokos Kyriotissa Kilisesi - Kalenderhane Cami (Yunan)	Cami	UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alıyor: İstanbul'un Tarihi Alanları (İstanbul) 1985
329.	İstanbul - Fatih - Kocamustafapaşa	Altı Mermer Panayia Rum Ortodoks Kilisesi (Yunan)	Kilise	Altı Mermer Panayia Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı'na bağlıdır.
330.	İstanbul - Fatih - Kocamustafapaşa	Ermeni Katolik Kilisesi	Bilinmiyor	Bilinmiyor
331.	İstanbul - Fatih - Kocamustafapaşa	Koca Mustafa Paşa Samatya Aya Konstantin Rum Ortodoks Kilisesi (Yunan)	Kilise	Koca Mustafa Paşa Samatya Aya Konstantin Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı'na bağlıdır.

332.	İstanbul - Fatih - Kocamustafapaşa	Koca Mustafa Paşa Samatya Aya Yorgi Rum Ortodoks Kilisesi (Yunan)	Kilise	Koca Mustafa Paşa Samatya Aya Yorgi Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı'na bağlıdır.
333.	İstanbul - Fatih - Kocamustafapaşa	Belgrat Kapı Panayia Rum Ortodoks Kilisesi (Yunan)	Kilise	Koca Mustafa Paşa Belgrat Kapı Panayia Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı'na bağlıdır.
334.	İstanbul - Fatih - Kocamustafapaşa	Eğrikapı Panayia Rum Ortodoks Kilisesi (Yunan)	Kilise	Fatih Eğrikapı Panayia Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı'na bağlıdır.
335.	İstanbul - Fatih - Kocamustafapaşa	Koca Mustafa Paşa Samatya Aya Nikola Rum Ortodoks Kilisesi (Yunan)	Kilise	Koca Mustafa Paşa Samatya Aya Nikola Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı'na bağlıdır.

336.	İstanbul - Fatih - Kocamustafapaşa	Panaia Perivlebdos (Surp Asdvadzadzin veya Azize Meryem Ana)	Bilinmiyor	Bilinmiyor
337.	İstanbul - Fatih - Kumkapı	Kumkapı Aya Kiryaki (Kiryoki) Elpida Rum Ortodoks Kiliseleri (Yunan)	Kilise	Kumkapı Aya Kiryaki Elpida Rum Ortodoks Kiliseleri Vakfı'na bağlıdır.
338.	İstanbul - Fatih - Kumkapı	Surp Harutyun Ermeni Kilisesi (Ermeni)	Kilise	Patrikhane himayesinde hizmet vermektedir. Koruma çalışmaları ile ilgili bir bilgi yer almamaktadır.
339.	İstanbul - Fatih - Kumkapı	Patrikhane - Surp Hoki Şapeli - Surp Antreas Şapeli - Surp Krikor Naregatsi Ayazma Şapeli (Ermeni)	Patrikhane - Kilise - Şapel - Ayazma - Ayazma Şapeli	Ermeni Patrikhanesi tarafından koruma altındadır.

340.	İstanbul - Fatih - Kumkapı	Surp Asdvadzadzın Patriklik Kilisesi - Surp Vortvots Vorodman Kilisesi - Surp Harutyun Şapeli - Surp Haç Kilisesi (Bezciyan Salonu) - Surp Hovhannes Vaftız Şapeli - Surp Toros Ayazma Şapeli (Ermeni)	Kilise - Şapel - Ayazma - Ayazma Şapeli	2010 yılında Avrupa Kültür Başkenti İstanbul projesi kapsamında Vortvots Vorodman Kilisesi'nin restorasyonu yapılmıştır.
341.	İstanbul - Fatih - Küçük Ayasofya	Küçük Ayasofya - Sergios ve Bakhos Kilisesi (Yunan)	Cami	UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alıyor: İstanbul'un Tarihi Alanları (İstanbul) 1985
342.	İstanbul - Fatih - Narlıkapı	Surp Hovhannes Ermeni Kilisesi (Ermeni)	Kilise	Son restorasyon 2006 yılında Patrikhane tarafından yapılmıştır.
343.	İstanbul - Fatih - Samatya	Samatya Aya Analipsiz (Analipsi) Rum Ortodoks Kilisesi (Yunan)	Kilise	Samatya Aya Analipsiz Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı'na bağlıdır.

344.	İstanbul - Fatih - Samatya	Samatya Aya Mina Rum Ortodoks Kilisesi (Yunan)	Kilise	Samatya Aya Mina Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı'na bağlıdır.
345.	İstanbul - Fatih - Samatya	Surp Kevork Ermeni Kilisesi - Surp Hovhannes Mıgırdiç Ayazma Şapeli (Ermeni)	Kilise - Ayazma Şapeli	Son restorasyon 2006 yılında Ermeni Patrikhanesi tarafından yapılmıştır.
346.	İstanbul - Fatih - Sarmaşık	Sarmaşık Aya Dimitri Rum Ortodoks Kilisesi (Yunan)	Kilise	Sarmaşık Aya Dimitri Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı'na bağlıdır.
347.	İstanbul - Fatih - Sultanahmet	Ayasofya Kilisesi - Camisi (Yunan)	Cami	UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alıyor: İstanbul'un Tarihi Alanları (İstanbul) 1985

348.	İstanbul - Fatih - Topkapı	Topkapı Aya Nikola Rum Ortodoks Kilisesi (Yunan)	Kilise	Topkapı Aya Nikola Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı'na bağlıdır.
349.	İstanbul - Fatih - Topkapı	Surp Nigoğayos Ermeni Kilisesi (Ermeni)	Kilise	Son restorasyon 2000 yılında Patrikhane tarafından gerçekleştirilmiştir.
350.	İstanbul - Fatih - Vefa	Vefa Kilise Cami (Yunan)	Cami	UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alıyor: İstanbul'un Tarihi Alanları (İstanbul) 1985
351.	İstanbul - Fatih - Yedikule	Rum Ortodoks Kilisesi	Bilinmiyor	Bilinmiyor

352.	İstanbul - Fatih - Yenikapı	Surp Tateos – Surp Partoğomeos Ermeni Kilisesi (Ermeni)	Kilise	Son restorasyon 1969 yılında Patrikhane bünyesinde hayırseverlerin yardımıyla yapılmıştır.
353.	İstanbul - Fatih - Zeyrek	Pantokrator Manastırı Kilisesi - Zeyrek Cami (Yunan)	Cami	UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alıyor: İstanbul'un Tarihi Alanları (İstanbul) 1985
354.	İstanbul - Kadıköy	All Saints Moda Kilisesi (Katolik)	Kilise	Kilisenin bakımı, kilisenin kendi cemaati tarafından karşılanmaktadır.
355.	İstanbul - Kadıköy	Anadolu Protestan Kilisesi	Kilise	Aktif olarak hizmet vermeye devam etmektedir. Sağlam durumdadır.

356.	İstanbul - Kadıköy	Ayios Yeorgios Rum Ortodoks Kilisesi	Bilinmiyor	Bilinmiyor
357.	İstanbul - Kadıköy	Kadıköy Fransız Katolik Kilisesi	Kilise	Aktif olarak hizmet vermektedir.
358.	İstanbul - Kadıköy	Kadıköy Aya Triada Rum Ortodoks Kilisesi	Kilise	Aktif olarak hizmet vermektedir.
359.	İstanbul - Kadıköy	Surp Takavor Ermeni Kilisesi (Ermeni)	Kilise	Son restorasyon 2011 yılında Patrikhane tarafından yapılmıştır.

360.	İstanbul - Kadıköy - Osmanağa	Kadıköy Rum Ortodoks Cemaati Kiliseleri (Ayia Efimia Rum Ortodoks Kilisesi) (Yunan)	Kilise	Kadıköy Rum Ortodoks Cemaati Kiliseleri Mektepleri ve Mezarlığı Vakfı'na bağlıdır.
361.	İstanbul - Kadıköy - Osmanağa	Surp Levon Ermeni Katolik Kilisesi	Kilise	Aktif olarak hizmet vermektedir.
362.	İstanbul - Kartal	Surp Nişan Ermeni Kilisesi (Ermeni)	Kilise	Son restorasyon 1998 yılında Patrikhane tarafından yapılmıştır.
363.	İstanbul - Pendik	Pendik Fransız Katolik Kilisesi	Terk edilmiş	Harabe halindedir.

364.	İstanbul - Okmeydanı- Halıcıoğlu	Surp Stepanos Ermeni Kilisesi (Ermeni)	Kilise	Haliç Köprüsü yapımı sırasında yapı istimlak edilmiş olup, 2007 yılında Halıcıoğlu mezarlığına yapılan şapel ile varlığını sürdürmektedir. Detaylı bilgi için web sitesini ziyaret ediniz.
365.	İstanbul - Sarıyer - Boyacıköy	Boyacıköy Panayia Evangelistra Rum Ortodoks Kilisesi (Yunan)	Kilise	Boyacıköy Panayia Evangelistra Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı'na bağlıdır.
366.	İstanbul - Sarıyer - Boyacıköy	Surp Yerits Mangants Ermeni Kilisesi (Ermeni)	Kilise	Son restorasyon 2004 yılında Patrikhane tarafından yapılmıştır.
367.	İstanbul - Sarıyer - Büyükdere	Büyükdere Aya Paraşkevi Rum Ortodoks Kilisesi (Yunan)	Kilise	Büyükdere Aya Paraşkevi Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı'na bağlıdır.

368.	İstanbul - Sarıyer - Büyükdere	Sarıyer Santa Maria Kilisesi (Katolik)	Kilise	Aktif olarak hizmet vermektedir.
369.	İstanbul - Sarıyer - Büyükdere	Surp Boğos Ermeni Katolik Kilisesi	Kilise	Aktif olarak hizmet vermektedir.
370.	İstanbul - Sarıyer - Büyükdere	Surp Hripsimyants Ermeni Kilisesi (Ermeni)	Kilise	1927 yılından sonra değişik tarihlerde Patrikhane ve hayırseverler tarafından onarım görmüştür.
371.	İstanbul - Sarıyer - Rumelihisarı	Surp Santuht Ermeni Kilisesi (Ermeni)	Kilise	Son restorasyon 2012 yılında Patrikhane tarafından yapılmıştır.

372.	İstanbul - Sarıyer - Yeniköy	Kuddusü Şerif Rum Patrikhanesine Bağlı Yeniköy Aya Yorgi Kilisesi ve Manastırı (Yunan)	Kilise	Kuddusü Şerif Rum Patrikhanesine Bağlı Yeniköy Aya Yorgi Kilisesi ve Manastırı Vakfı'na bağlıdır.
373.	İstanbul - Sarıyer - Yeniköy	Surp Asdvadzadzin Ermeni Kilisesi (Ermeni)	Kilise	Son restorasyon 2006 yılında Patrikhane tarafından yapılmıştır.
374.	İstanbul - Sarıyer - Yeniköy	Tarabya Aya Paraşkevi Rum Ortodoks Kilisesi (Yunan)	Kilise	Tarabya Aya Paraşkevi Rum Ortodoks Kilisesi ve Mektebi Vakfı'na bağlıdır.
375.	İstanbul - Sarıyer - Yeniköy	Yeniköy Aya Nikola Rum Ortodoks Kilisesi (Yunan)	Kilise	Yeniköy Aya Nikola Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı'na bağlıdır.

376.	İstanbul - Sarıyer - Yeniköy	Yeniköy Panayia Rum Ortodoks Kilisesi (Yunan)	Kilise	Yeniköy Panayia Rum Ortodoks Kilisesi ve Mektebi Vakfı'na bağlıdır.
377.	İstanbul - Sarıyer - Yenimahalle	Yenimahalle Aya Yani Rum Ortodoks Kilisesi (Yunan)	Kilise	Yenimahalle Aya Yani Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı'na bağlıdır.
378.	İstanbul - Silivri	Germiyan Kilisesi	Terk edilmiş	Harabe halindedir.
379.	İstanbul - Silivri	Selimpaşa Tarihi Eski Camii (Kilise)	Cami	Yapının orijinal ismine ulaşamadı.

380.	İstanbul - Silivri	Tarihi Ortaköy Camii (Kilise)	Cami	Yapının orijinal ismine ulaşamadı.
381.	İstanbul - Şişli - Bomonti	Notre Dame De Lourdes 1861 Gürcü Katolik Kilisesi	Kilise	Aktif bir kilisedir.
382.	İstanbul - Şişli - Büyükdere	Büyük Kilise - Küçük Kilise - Şapel (Chapel of Peter and Paul the Apostle)	Kilise - Şapel	Aktif kiliselerdir.
383.	İstanbul - Şişli - Feriköy	Aya Dimitri Kilisesi (Yunan)	Kilise	Aktif bir kilisedir.

384.	İstanbul - Şişli - Feriköy	Feriköy 12.Apostol Rum Ortodoks Kilisesi (Yunan)	Kilise	Feriköy 12.Apostol Rum Ortodoks Kilisesi ve Mektebi Vakfı'na bağlıdır.
385.	İstanbul - Şişli - Feriköy	Surp Vartanants Ermeni Kilisesi (Ermeni)	Kilise	Son restorasyon 2011 yılında Patrikhane tarafından yapılmıştır.
386.	İstanbul - Şişli - Kurtuluş	Kurtuluş Aya Tanaş Aya Dimitri Aya Lefter Rum Ortodoks Kilisesi (Yunan)	Kilise	Kurtuluş Aya Tanaş Aya Dimitri Aya Lefter Rum Ortodoks Kilisesi ve Mektebi Vakfı'na bağlıdır.
387.	İstanbul - Üsküdar	Surp Haç Ermeni Kilisesi (Ermeni)	Kilise	Son restorasyon 1998 yılında, hayırsever Kalust Gülbengyan'ın sağladığı fon ile yapılmıştır.

388.	İstanbul - Üsküdar	Surp Garabet Ermeni Kilisesi (Ermeni)	Kilise	Son restorasyon 2006 yılında Patrikhane tarafından yapılmıştır.
389.	İstanbul - Üsküdar - Çengelköy	Çengelköy Aya Yorgi Rum Ortodoks Kilisesi (Yunan)	Kilise	Çengelköy Aya Yorgi Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı'na bağlıdır.
390.	İstanbul - Üsküdar - Kandilli	Kandilli Metemorfosis Hz. İsa Rum Ortodoks Kilisesi (Yunan)	Kilise	Kandilli Metemorfosis Hz. İsa Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı'na bağlıdır.
391.	İstanbul - Üsküdar - Kuzguncuk	Kuzguncuk Aya Pandeliimon Rum Ortodoks Kilisesi (Yunan)	Kilise	Kuzguncuk Aya Pandeliimon Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı'na bağlıdır.

392.	İstanbul - Üsküdar - Kuzguncuk	Surp Krikor Lusavoriç Ermeni Kilisesi (Ermeni)	Kilise	Son restorasyon 2005 yılında Patrikhane tarafından yapılmıştır.
393.	İstanbul - Üsküdar - Kuzguncuk - Kandilli	Surp Yergodasan Arakelots Ermeni Kilisesi (Ermeni)	Kilise	Son restorasyon 2012 yılında Patrikhane tarafından yapılmıştır.
394.	İstanbul - Üsküdar	Üsküdar Profiti İlya Rum Ortodoks Kilisesi (Yunan)	Kilise	Üsküdar Profiti İlya Rum Ortodoks Kilisesi ve Mektebi Vakfı'na bağlıdır.
395.	İstanbul - Zeytinburnu - Balıklı	Surp Sarkis Anıt Mezar Şapeli (Ermeni)	Şapel	Patrikhane himayesinde hizmet vermektedir. Koruma çalışmaları ile ilgili bir bilgi yer almamaktadır.

396.	İstanbul - Zeytinburnu - Kazlıçeşme	Surp Pırgiç Ermeni Hastanesi Şapeli (Ermeni)	Şapel	Son restorasyon 2005 yılında Patrikhane tarafından yapılmıştır.
397.	İzmir - Bayraklı	Sen Antuan Katolik Kilisesi (Katolik)	Kilise	İzmir Katolik Kilisesi Başepiskoposluk Bölgesi'ne bağlıdır. 1990 yılında onarım görmüştür.
398.	İzmir - Bergama	Kızılavlu (Bazilika) (Yunan)	Müze	UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alıyor: Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı (İzmir) 2014
399.	İzmir - Bornova	Santa Maria Kilisesi (Saint Nom De Marie Kilisesi) (Katolik)	Kilise	İzmir Katolik Kilisesi Başepiskoposluk Bölgesi'ne bağlıdır.

400.	İzmir - Bornova	St. Mary Magdalene Kilisesi (Evanjelik)	Kilise	The Church of England'a bağlıdır.
401.	İzmir - Buca	Saint Jean Baptiste Latin Katolik Kilisesi (Katolik)	Kilise	İzmir Katolik Kilisesi Başepiskoposluk Bölgesi'ne bağlıdır.
402.	İzmir - Buca	Saint John Baptist Kilisesi (Protestan)	Kilise	Yapı 2001 yılında Protestan cemaatinin kullanımı amacıyla asli işlevine döndürülmüştür.
403.	İzmir - Çeşme	Aya Haralambos Kilisesi (Yunan)	Kültür Merkezi	Çeşme Belediyesi tarafından 2012 yılında restore edilmiştir.

404.	İzmir - Çeşme - Alaçatı	Alaçatı Pazaryeri Camii (Rum Ortodoks Kilisesi) (Yunan)	Camii	2010'lu yıllarda restore edilmiştir. İkonalar iyi derecede muhafaza edilmiştir.
405.	İzmir - Çeşme - Ildır	Erythrai Örenyeri: Kilise	Örenyeri	Harabe halindedir.
406.	İzmir - Karşıyaka	St. Helen Katolik Kilisesi (Katolik)	Kilise	İzmir Katolik Kilisesi Başepiskoposluk Bölgesi'ne bağlıdır. 1968 yılında restore edilmiştir.
407.	İzmir - Konak	Alsancak Katolik Kilisesi Notre Dame du Rosaire	Kilise	İzmir Katolik Kilisesi Başepiskoposluk Bölgesi'ne bağlıdır.

408.	İzmir - Konak	Aya Fotini Rum Ortodoks Kilisesi (Yunan)	Kilise	UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alıyor: İzmir Tarihi Liman Şehri (İzmir) 2020
409.	İzmir - Konak	Aziz Vukolos Kilisesi	Kültür Merkezi ve Müze	UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alıyor: İzmir Tarihi Liman Şehri (İzmir) 2020
410.	İzmir -Konak	İzmir Aziz Yuhanna Katolik Kilisesi - Merkez Katolik Kilise ve Bazilikası	Kilise - Katedral	İzmir Katolik Kilisesi'nin merkezidir.
411.	İzmir - Konak	Saint John Avengelist Kilisesi (Evanjelik)	Kilise	The Church of England'a bağlıdır.

412.	İzmir - Konak	Saint Polycarpe Kilisesi	Kilise	İzmir Katolik Kilisesi Başepiskoposluk Bölgesi'ne bağlıdır.
413.	İzmir - Konak	Santa Maria Katolik Kilisesi (Saint Marie Katolik Kilisesi) (Katolik)	Kilise	İzmir Katolik Kilisesi Başepiskoposluk Bölgesi'ne bağlıdır.
414.	İzmir - Konak - Göztepe	Notre Dame De Lourdes Katolik Kilisesi (Katolik)	Kilise	İzmir Katolik Kilisesi Başepiskoposluk Bölgesi'ne bağlıdır.
415.	İzmir - Menemen	Agios Konstantinos Protestan Baptist Kilisesi (Protestan)	Kilise	Menemen Belediyesi tarafından 2015 yılında restore edilmiştir.

416.	İzmir - Menemen	Surp Sarkis Ermeni Kilisesi	Terk edilmiş	Harabe halindedir.
417.	İzmir - Selçuk	Efes Antik Kenti: Meryem Ana Kilisesi (Konsil Bazilikası) (Yunan)	Müze	UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alıyor: Efes (İzmir) 2015
418.	İzmir - Selçuk	Meryem Ana Evi	Kilise	UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alıyor: Efes (İzmir) 2015
419.	İzmir - Selçuk	Saint John (Jean) Bazilikası (Yunan)	Müze	UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alıyor: Efes (İzmir) 2015

420.	İzmir - Selçuk	Yedi Uyuyanlar Mağarası (Kilisesi)	Mağara	Bilinmiyor
421.	İzmir - Selçuk - Şirince	Ayasosti Kilisesi (Yunan)	Ziyarete açık	Bilinmiyor
422.	İzmir - Selçuk - Şirince	Aziz Dimitrios Kilisesi (Yunan)	Ziyarete açık	2016 yılında restorasyon geçirmiştir.
423.	İzmir - Selçuk - Şirince	St. John Baptist Kilisesi (Yunan)	Ziyarete açık	Bilinmiyor

424.	Kahramanmaraş - Afşin	Eshabı Kehf Külliyesi	Külliye	UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alıyor: Eshab-ı Kehf Külliyesi (İslami-Osmanlı Sosyal Kompleksi) (Kahramanmaraş) 2015
425.	Karabük - Eskipazar	Hadrianapolis Antik Kenti: Üç Adet Kilise	Örenyeri	Arkeolojik kazı alanı, ziyarete açıktır.
426.	Karabük - Safranbolu - Kıranköy	St Stefanos Kilisesi (Ulu Cami) (Yunan)	Cami	UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alıyor: Safranbolu Şehri (Karabük) 1994
427.	Karaman - Merkez	Çeşmeli Kilise (Surp Asvadzadzin Ermeni Kilisesi) (Ermeni)	Kültür Merkezi	Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlıdır. 2007 yılında restore edilmiştir.

428.	Karaman - Merkez	Madenşehir Örenyeri: Bin Bir Kilise ve Diğer Kiliseler	Örenyeri	Harabe halindedir.
429.	Karaman - Merkez	Mahallaç Kilisesi	Terk edilmiş	Harabe şeklindedir.
430.	Karaman - Merkez	Manazan Mağaraları: Şapeller	Terk edilmiş	Bilinmiyor.
431.	Karaman - Merkez - Bucakışla	Yeni Dünya Mağarası: Şapel	Mağara	Bilinmiyor

432.	Karaman - Merkez - Dereköy	Fisandon Kilise Cami	Cami	Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlıdır.
433.	Kars - Digor	Beş kilise (Manastır)	Terk edilmiş	Harabe şeklindedir.
434.	Kars - Kağızman	Çengilli Kilisesi	Terk edilmiş	Harabe şeklindedir.
435.	Kars - Merkez - Ani	Ani Arkeolojik Alanı: Gagik Aziz Prkieth (Keçeli Kilisesi) - Abughamrents (Poladoğlu) Kilisesi - Tigran Honents Kilisesi - Genç Kızlar Kilisesi - Rahibeler Manastırı - Kaya Kilisesi - Büyük Katedral (Fethiye Camii)	Müze	UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alıyor: Ani Arkeolojik Alanı (Kars) 2016

436.	Kars - Merkez	Fethiye Cami (Kilise)	Cami	Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlıdır.
437.	Kars - Merkez	Havariler Kilisesi (Kümbet Cami)	Cami	Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlıdır.
438.	Kastamonu - Pınarbaşı	Ilgarini Mağarası: Şapel	Harabe şeklindedir	Küre Dağları Milli Parkı içerisinde yer almaktadır.
439.	Kayseri	Surp Krikor Lusavoriç Ermeni Kilisesi (Ermeni)	Kilise	Son restorasyon 2009 yılında Patrikhane tarafından yapılmıştır.

440.	Kayseri - Koramaz Vadisi	Koramaz Vadisi: 42 Adet Kaya Kilise	Ziyarete açık. Bazıları depo veya güvercinlik olarak kullanılmaktadır.	UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alıyor: Koramaz Vadisi (Kayseri) 2020
441.	Kayseri - Melikgazi	Meryem Ana Kilisesi (Şehir Kütüphanesi) (Ermeni)	Kütüphane	Kayseri Büyükşehir Belediyesi tarafından restore edilip hizmete açılmıştır.
442.	Kayseri - Melikgazi	Germir-Tavlusun ve Derevenk Vadisi: 2 Adet Kilise	Terk edilmiş	Bilinmiyor
443.	Kayseri - Talas	Yaman Dede Cami (Panaya Kilisesi)	Camii	Bilinmiyor

444.	Kayseri - Yeşilhisar - Erdemli Vadisi	Kilise Camisi - H. Eustathios Kilisesi - H. Nikolaos Kilisesi ve Şapeli - Mikhael Kilisesi - Oniki Havarî Kilisesi - Kırk Martir Kilisesi - Tek Nefli Kilise - Saray Manastırı Kilisesi - Ayı Kilisesi	Bilinmiyor	Bilinmiyor
445.	Kayseri - Yeşilhisar - Soğanlı Vadisi	Saklı Kilise - Kubbeli Kilise - Karabaş Kilisesi - Yılanlı Kilise - Azize Barbara (Tahtalı) Kilisesi (Yunan)	Arkeolojik Sit Alanı - Ziyarete açık	UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alıyor: Göreme Millî Parkı ve Kapadokya (Nevşehir) 1985 (Karma Miras Alanı)
446.	Kırıkkale - Keskin	Karıştıran Kilisesi	Terk edilmiş	Tecilli yapıdır. Harabe halindedir.
447.	Kırklareli - Merkez	Koyunbaba Köyü Kilisesi	Terk edilmiş	Harabe halindedir.

448.	Kırklareli - Vize	Kıyıköy Aya Nikola Manastırı (Yunan)	Terk edilmiş	Mağara yapısıdır. Harabe halindedir.
449.	Kırklareli - Vize	Vize Küçük Ayasofya (Gazi Süleyman Paşa) Camii	Cami	2007 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından aslına uygun restore edilmiştir.
450.	Kırklareli - Vize - Asmakaya	Vize Mağara Manastırları	Terk edilmiş	Mağara yapısıdır. Harabe halindedir.
451.	Kırşehir - Merkez	Üçayak Kilisesi (Yunan)	Terk edilmiş	Harabe halindedir.

452.	Kilis - Merkez	Aidesim Mozaikli Bazilikası	Örenyeri	Koruma altındadır.
453.	Kocaeli - İzmit - Gölcük	Yazlık Ilıcası / Ayazma	Mağara	Gölcük Belediyesi tarafından koruma altındadır.
454.	Konya - Akşehir	Tarihi Kilise (Ermeni)	Kültür Sanat Merkezi	Akşehir Belediyesi ve KOP idaresi iş birliği ile 2018 yılında restore edilmiştir.
455.	Konya - Meram	Aziz Pavlus Kilisesi (Katolik)	Kilise	İzmir Katolik Kilisesi Başepiskoposluk Bölgesi'ne bağlıdır.

456.	Konya - Meram - Gökyurt	Kilistra, Lystra Örenyeri: Konacak Manastırı - Sandıkkaya (Haç Planlı Şapel) - Paulönü Kilisesi (Sümbül İni Kilisesi) - Bayram Hacı İnleri Manastırı (Doğu Yapı Grubu) - Bayram Hacı İnleri Manastır (Batı Yapı Grubu)	Örenyeri	Bilinmiyor
457.	Konya - Selçuklu - Sille	Aya Elenia Kilisesi (Yunan)	Müze	Selçuklu Belediyesi tarafından restore edilip müze olarak hizmete sunulmuştur.
458.	Konya - Selçuklu - Sille	Sille Şapeli	Müze	Selçuklu Belediyesi tarafından restore edilip müze olarak hizmete sunulmuştur.
459.	Konya - Selçuklu - Sille	Sille Mağaraları: 2 Adet Mağara Kilise	Arkeolojik Sit Alanı	Arkeolojik olarak tescil edilmiştir.

460.	Kütahya	Frig Vadileri: Kilise ve Şapeller	Örenyeri	UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alıyor: Dağlık Frigya (Eskişehir, Kütahya, Afyon) 2015
461.	Malatya - Battalgazi	Venk Manastırı / Şapeli (Ermeni)	Terk edilmiş	Malatya Büyükşehir Belediyesi tarafından restorasyon çalışmaları sürdürülmektedir.
462.	Malatya - Merkez	Taşhoron Kilisesi (Üç Horan Kilisesi) (Kültür ve Sanat Merkezi) (Ermeni)	Kilise - Kültür ve Sanat Merkezi	Malatya Büyükşehir Belediyesi tarafından 2021 yılında restore edilmiştir.
463.	Manisa - Akhisar	Tepe Mezarlığı (Thyateira) (Yunan)	Müze	Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından koruma altındadır.

464.	Manisa - Alaşehir	St. Jean Kilisesi Örenyeri (Philadelphia Kilisesi) (Yunan)	Müze	Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından koruma altındadır.
465.	Manisa - Salihli	Sardes Örenyeri: Sardes Kilisesi (Yunan)	Müze	UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer almaktadır: Sardes Antik Kenti ve Bintepeler Lidya Tümülüsleri (Manisa) 2013
466.	Manisa - Yunusemre	Manisa Aigai Örenyeri: Bizans Şapeli (Yunan)	Müze	Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlıdır.
467.	Mardin - Artuklu	Deyrulzafaran Manastırı (Süryani)	Manastır	UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alıyor: 1. Mardin Kültürel Peyzajı (Mardin) 2000 Ve 2. Mardin Midyat Çevresi (Tur Abdin) Geç Antik ve Orta Çağ Kilise-Manastırları (Mardin) 2021

468.	Mardin - Artuklu	Mar Hırmıs Kilisesi (Keldani Kilisesi)	Kilise	UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alıyor: Mardin Kültürel Peyzajı (Mardin) 2000
469.	Mardin - Artuklu - Çiftlikköy	Mor Eliya (İliyor ya da İliye) Kilisesi (Süryani)	Kilise	Bilinmiyor
470.	Mardin - Artuklu - Göllü	Meryem Ana Kilisesi	Terk edilmiş	Koruma altında değil
471.	Mardin - Dargeçit	Mor Sobo Kilisesi (Katedral) (Süryani)	Terk edilmiş	UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alıyor: Mardin Midyat Çevresi (Tur Abdin) Geç Antik ve Orta Çağ Kilise-Manastırları (Mardin) 2021

472.	Mardin - Derik	Mor Cırcıs Manastırı	Bilinmiyor	Bilinmiyor
473.	Mardin - Derik	Surp Kevork Ermeni Kilisesi (Ermeni)	Kilise	Son restorasyon 2009 yılında Patrikhane tarafından yapılmıştır.
474.	Mardin - Merkez	Meryem Ana Kilisesi	Terk edilmiş	Bilinmiyor
475.	Mardin - Merkez	Mardin Protestan Kilisesi	Kilise	UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alıyor: Mardin Kültürel Peyzajı (Mardin) 2000

476.	Mardin - Merkez	Mor Şimuni Kilisesi - Mor İvennis Kilisesi - Mor Circis Kilisesi	Bilinmiyor	Bilinmiyor
477.	Mardin - Merkez	Mor Mihail Kilisesi (Burç Manastırı) (Süryani)	Kilise	UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alıyor: Mardin Kültürel Peyzajı (Mardin) 2000
478.	Mardin - Merkez	Mor Behnam (Kırklar) Kilisesi	Kilise	UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alıyor: Mardin Kültürel Peyzajı (Mardin) 2000
479.	Mardin -Merkez	Mor Petrus ve Pavlus Kilisesi (Süryani)	Kilise	UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alıyor: Mardin Kültürel Peyzajı (Mardin) 2000

480.	Mardin - Merkez	Mor Yusuf Kilisesi (Surp Hovsep) (Süryani ve Ermeni?)	Kilise	Bilinmiyor
481.	Mardin - Midyat	Meryem Ana Manastırı (Yoldath Aloho) (Süryani)	Manastır	UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alıyor: Mardin Midyat Çevresi (Tur Abdin) Geç Antik ve Orta Çağ Kilise-Manastırları (Mardin) 2021
482.	Mardin - Midyat	Mor Gabriel Manastırı (Süryani)	Manastır	UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alıyor. Mardin Midyat Çevresi (Tur Abdin) Geç Antik ve Orta Çağ Kilise-Manastırları (Mardin) 2021
483.	Mardin - Midyat	Mor Azozo (İzozoel Kilisesi) Kilisesi (Süryani)	Bilinmiyor	UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alıyor: Mardin Midyat Çevresi (Tur Abdin) Geç Antik ve Orta Çağ Kilise-Manastırları (Mardin) 2021

484.	Mardin - Midyat	Mor Kuryakos Kilisesi (Süryani)	Bilinmiyor	UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alıyor: Mardin Midyat Çevresi (Tur Abdin) Geç Antik ve Orta Çağ Kilise-Manastırları (Mardin) 2021
485.	Mardin - Midyat	Mor Eliyo Kilisesi (Süryani)	Kilise	Bilinmiyor
486.	Mardin - Midyat - Mercimekli	Mor Loozor Manastırı (Süryani)	Terk edilmiş	UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alıyor: Mardin Midyat Çevresi (Tur Abdin) Geç Antik ve Orta Çağ Kilise-Manastırları (Mardin) 2021
487.	Mardin - Midyat	Mor Stefanos Kilisesi (Süryani)	Kilise	Bilinmiyor

488.	Mardin - Nusaybin	Mor Evgin Manastırı (Süryani)	Manastır	Bilinmiyor
489.	Mardin - Nusaybin	Mor Yakup Manastırı (Süryani)	Arkeolojik çalışma alanı	UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alıyor: 1. Mardin Midyat Çevresi (Tur Abdin) Geç Antik ve Orta Çağ Kilise-Manastırları (Mardin) 2021 Ve 2. Zeynel Abidin Camii ve Mor Yakup (St. Jacob) Kilisesi (Mardin) 2014
490.	Mardin - Nusaybin	Mor Yuhanna Kilisesi	Bilinmiyor	Bilinmiyor
491.	Mardin - Nusaybin - Günyurdu	Mor Babi Kilisesi - Mor Aho Kilisesi - Mor Şemun Kilisesi	Bilinmiyor	Bilinmiyor

492.	Mardin - Savur	Mor Abay Manastırı (Süryani)	Harabe durumdadır.	UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alıyor: Mardin Midyat Çevresi (Tur Abdin) Geç Antik ve Orta Çağ Kilise-Manastırları (Mardin) 2021
493.	Mardin - Savur	Mor Dimet Manastırı (Süryani)	Bilinmiyor	Bilinmiyor
494.	Mersin - Akdeniz	Aziz Antuan Latin Katolik Kilisesi (Katolik)	Kilise	Bilinmiyor
495.	Mersin - Erdemli	Emirzeli / İmirzeli Örenyeri: 3 Adet Kilise	Terk edilmiş	Bilinmiyor, tahribata uğramış.

496.	Mersin - Erdemli	Kızkalesi: Mezar Kilisesi, Büyük Kilise ve Transept Planlı Kilise (Yunan)	Müze	UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alıyor: Korykos Antik Kenti (Mersin) 2014
497.	Mersin - Erdemli	Mersin Kanlı Divane Örenyeri: 4 Adet kilise	Müze	Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından koruma altındadır.
498.	Mersin - Merkez	Mersin Rum Ortodoks Kilisesi (Yunan)	Kilise	Tomris Nadir Mitri Kilisesi Vakfı tarafından koruma altındadır.
499.	Mersin - Mut	Dağpazarı Kilisesi (Yunan)	Terk edilmiş	Bilinmiyor

500.	Mersin - Mut	Al Oda veya Alaoda Kilisesi	Terk edilmiş	Bilinmiyor, tahribata uğramış
501.	Mersin - Mut - Alahan	Alahan Manastırı (Yunan)	Müze	UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alıyor: Alahan Manastırı (Mersin) 2000
502.	Mersin - Silifke	Aya Thekla Manastırı (Yunan)	Müze	Kültür ve Turizm Bakanlığı koruması altındadır.
503.	Mersin - Silifke	Cambazlı Kilisesi (Yunan)	Terk edilmiş	Bilinmiyor

504.	Mersin - Silifke	Cennet Cehennem Obrukları: Meryem Ana Kilisesi (Yunan)	Müze	Kültür ve Turizm Bakanlığı koruması altındadır.
505.	Mersin - Silifke	Diokaisareia (Uzuncaburç veya Olba) Antik Kenti: Kilise	Müze	Kültür ve Turizm Bakanlığı koruması altındadır.
506.	Mersin - Tarsus	Eshab-ı Kehf Mağarası	Ziyarete açık	Bilinmiyor
507.	Mersin - Tarsus	Tarsus Eski Camii (Saint paul Katedrali)	Camii	Bilinmiyor, son onarım 2007 yılında yapılmıştır.

508.	Mersin - Tarsus	St. Paul Kilisesi (St. Paul Anıt Müzesi) ve St. Paul Kuyusu (Yunan - Arap)	Müze	UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alıyor: St. Paul Kilisesi, St. Paul Kuyusu ve Tarihi Çevresi (Mersin) 2000
509.	Mersin - Toroslar	Paperon Kalesi veya Çandır Kalesi: Kilise	Terk edilmiş	Tahribata uğramış.
510.	Muğla - Fethiye	Letoon Örenyeri: Kilise ve Manastır (Yunan)	Müze	UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alıyor: Xanthos-Letoon (Antalya-Muğla) 1988
511.	Muğla - Milas	Milas Beçin Kalesi Örenyeri: Bizans Şapeli	Müze	UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alıyor: Beçin Orta Çağ Kenti (Muğla) 2012

512.	Muğla - Milas	Yediler Manastırı	Terk edilmiş	Harabe haldedir.
513.	Muş - Merkez - Çengilli	Çanlı Kilise / Surpgarabet Manastırı	Terk edilmiş	Harabe haldedir.
514.	Muş - Merkez	Minare Mahallesi Meryem Ana Kilisesi - Kırköy Beldesindeki Sırong Kilisesi - Muş Dere Mahallesi Kırkayak Kilisesi - Kızılağaç Beldesindeki Kırmızı Kilise	Terk edilmiş	Harabe haldedirler.
515.	Muş - Merkez - Kepenek	Muş Arak Kilisesi (Kutsal Havariler Manastırı)	Terk edilmiş	Harabe haldedir.

516.	Nevşehir - Göreme	Göreme Açık Hava Müzesi: Kızlar ve Erkekler Manastırı - Tokalı Kilise - Aziz Basileus Kilisesi - Elmalı Kilise - Aziz Barbara Kilisesi - Yılanlı Kilise - Karanlık Kilise - Çarıklı Kilise - (Yunan)	Müze	UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alıyor: Göreme Millî Parkı ve Kapadokya (Nevşehir) 1985 (Karma Miras Alanı)
517.	Nevşehir - Göreme	Güllüdere Vadisi: Haçlı Kilise - Saklı Kilise - Aynalı Kilise - Üç Haçlı Kilise - El Nazar Kilisesi (Yunan)	Müze	Dünya Mirası Listesi'nde yer almıyor. Koruma programıyla ilgili güvenilir bir bilgiye ulaşamadı.
518.	Nevşehir - Avanos	Zelve - Paşabağlar Açık Hava Müzeleri: Balıklı Kilise - Üzümlü Kilise - Geyikli Kilise - Aziz Simeon Şapeli - Kutsal Haç Kilisesi - Manastır (Yunan)	Müze	Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlıdır. Dünya Mirası Listesi'nde yer almıyor.
519.	Nevşehir - Avanos	Çavuşin Örenyeri: Çavuşin Kilisesi (Yunan)	Müze	Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlıdır. Dünya Mirası Listesi'nde yer almıyor.

520.	Nevşehir - Gülşehir	Sait Jean Kilisesi (Yunan)	Müze	Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlıdır. Dünya Mirası Listesi'nde yer almıyor.
521.	Nevşehir - Ürgüp - Yeşilöz	Yeşilöz Theodoro Kilisesi (Yunan)	Müze	UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alıyor: Göreme Millî Parkı ve Kapadokya (Nevşehir) 1985 (Karma Miras Alanı)
522.	Nevşehir- Kaymaklı	Kaymaklı Yeraltı Şehri - Kilise (Yunan)	Müze	UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alıyor: Göreme Millî Parkı ve Kapadokya (Nevşehir) 1985 (Karma Miras Alanı)
523.	Nevşehir - Derinkuyu	Derinkuyu Yeraltı Şehri - Kilise ve Manastır (Yunan)	Müze	Dünya Mirası Listesi'nde yer alıyor: Göreme Millî Parkı ve Kapadokya (Nevşehir) 1985 (Karma Miras Alanı)

524.	Niğde - Merkez	Aşağı Kayabaşı-Begüm Cami (Yunan)	Cami	Vakıflar Genel Müdürlüğü
525.	Niğde - Merkez	Yunan ve Ermeni Kiliseleri	Bilinmiyor	Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alıyor: Niğde'nin Tarihi Anıtları (Niğde) 2012
526.	Niğde - Merkez - Aktaş	Aktaş Kilise Cami (Yunan)	Cami	Kültür ve Turizm Bakanlığı Koruması altındadır.
527.	Niğde - Merkez - Aktaş	Andaval Örenyeri: Kilise (Yunan)	Müze	Kültür ve Turizm Bakanlığı Koruması altındadır.

528.	Niğde - Merkez - Ballı	Ballı Kilisesi	Depo	Bilinmiyor
529.	Niğde - Merkez - Dikilitaş	Dikilitaş Kilisesi	Halı Dokuma Atölyesi	Bilinmiyor
530.	Niğde - Merkez - Dikilitaş	Dikilitaş Eski Kilisesi (Yunan)	Terk edilmiş	Bilinmiyor
531.	Niğde - Merkez - Fertek	Fertek Kilise Cami (Yunan)	Cami	Vakıflar Genel Müdürlüğü

532.	Niğde - Merkez - Gümüşler	Gümüşler Manastırı (Yunan)	Müze	Arkeolojik Sit Alanı
533.	Niğde - Merkez - Hamamlı	Kurdunus (Hamamlı) Kilisesi (Yunan)	Depo	-
534.	Niğde - Merkez - Haçerli	Haçerli Kilisesi (Yunan)	Cami	Vakıflar Genel Müdürlüğü
535.	Niğde - Merkez - Hasaköyü	Hasaköy Kilisesi (Yunan)	Depo	Kültür ve Turizm Bakanlığı

536.	Niğde - Merkez - Konaklı	Konaklı Rum Kilisesi (Yunan)	Bilinmiyor	Kültür ve Turizm Bakanlığı
537.	Niğde - Merkez - Kumluca	Kumluca Rum Kilisesi (Yunan)	Cami	Kültür ve Turizm Bakanlığı
538.	Niğde - Merkez - Küçük Köy	Küçükköy Kilisesi (Yunan)	Kullanılmı- yor	Kültür ve Turizm Bakanlığı
539.	Niğde - Merkez - Narköy	Narlıgöl (Acıgöl) Şapeli (Yunan)	Bilinmiyor	Bilinmiyor

540.	Niğde - Merkez - Ovacık	Ovacık Kilisesi (Yunan)	Cami	Bilinmiyor
541.	Niğde - Merkez- Yeşilburç	Yeşil Burç Kilise Cami	Cami	Bilinmiyor
542.	Ordu - Fatsa - Bolaman	Bolaman Kalesi: Şapel	Örenyeri	Bilinmiyor.
543.	Ordu - Merkez	Düz Mahalle Kilisesi (Yunan)	Sahne	Restore edilerek 75. Yıl Cumhuriyet Sahnesi olarak hizmete vermeye başlamıştır.

544.	Ordu - Merkez	Taşbaşı Kültür Merkezi (Eski Cezaevi) (Kilise) (Yunan)	Kültür Merkezi	Sit alanı içerisinde yer almaktadır.
545.	Ordu - Mesudiye	Mesudiye Kültür Merkezi / Eski Kilise	Kültür Merkezi	Tescilli yapıdır. Restore edilerek kültür merkezine dönüştürülmüştür.
546.	Ordu - Mesudiye	Muzadere Kilisesi	Terk edilmiş	Harabe halledir.
547.	Ordu - Perşembe	Yason Burnu: Kilise	Örenyeri	Arkeolojik ve doğal sit alanıdır.

548.	Ordu - Ünye	Yalı Kilisesi	Kullanılmıyor	Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından restore edildikten sonra kültür ve sanat merkezi olarak faaliyete geçeceği belirtilmiştir.
549.	Osmaniye - Kadirli - Öksüzlü	Ala Cami (Manastır veya Kilise)	Cami	Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir.
550.	Rize - Çamlıhemşin	Zilkale: Şapel	Örenyeri	Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 2011 yılında restore edilmiştir.
551.	Sakarya - Geyve	Akıncılar Kilisesi	Terk edilmiş	Tescilli yapı, harabe halindedir.

552.	Sakarya - Geyve	Ortaköy Rum Kilisesi (Yunan)	Terk edilmiş	Harabe halindedir.
553.	Samsun - Atakum	Samsun Protestan Kilisesi (Protestan)	Kilise	Protestan Baptist Kiliseler Vakfı bünyesinde hizmet vermektedir.
554.	Samsun - İlkadım	Mater Dolorosa Katolik Kilisesi (Katolik)	Kilise	1998 yılında onarım görmüştür. Fransisken Arjantin Kilisesi'ne bağlıdır.
555.	Sinop - Ayancık	Archangelos Kilisesi	Terk edilmiş	Tahribata uğramıştır. Yapıyı konu edinen makale: Tok E. (2013). Ayancık Arkhangelos Kilisesi.

556.	Sinop - Merkez	Balatlar Yapı Topluluğu: Balatlar Kilisesi (Sinope Koimesis Kilisesi)	Arkeolojik kazı alanı	Arkeolojik çalışmalar sürdürülmektedir.
557.	Sivas - Gürün	Surp Asdvadzadzin Kilisesi (Gürün Kilisesi) (Ermeni)	Restorasyon sürecindedir	Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından restorasyonu devam ettirilmektedir.
558.	Şanlıurfa - Eyyübiye	Deyr Yakup Manastırı	Terk edilmiş	UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer almaktadır: Harran ve Şanlıurfa (Şanlıurfa) 2000
559.	Şanlıurfa - Haliliye - Germuş	Germuş Kilisesi	Terk edilmiş.	UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer almaktadır: Harran ve Şanlıurfa Yerleşim Alanları

560.	Şanlıurfa - Haliliye - Kamberiye	Peygamber Cami (Circis Peygamber Cami) (Kilise)	Cami	1965 yılında restore edilerek camiye çevrilmiştir.
561.	Şanlıurfa - Merkez	Fırfırlı Camii- On İki Havari Kilisesi (Aziz Havariler Kilisesi)	Cami	Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlıdır.
562.	Şanlıurfa - Merkez	Reji Kilisesi (Aziz Petrus ve Aziz Paulus Kilisesi)	Kültür ve Sanat Merkezi	UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer almaktadır: Harran ve Şanlıurfa Yerleşim Alanları
563.	Şanlıurfa - Merkez	Selahaddin Eyyubi Camii / Aziz Johannes Prodromos Addai Kilisesi	Cami	Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 2011 yılında restore edilmiştir.

564.	Şanlıurfa - Merkez	Ulu Camii (Kızıl Kilise)	Cami	Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 2011 yılında restore edilmiştir.
565.	Şırnak - Cizre - Çağlayan	Çağlayan Kilisesi	Terk edilmiş	Bilinmiyor
566.	Şırnak - İdil	Çar Derii (Dört Kapı) Kilisesi	Bilinmiyor	Bilinmiyor
567.	Şırnak - İdil	İdil Meryem Ana Kilisesi (Süryani)	Kilise	Tescilli yapıdır.

568.	Şırnak - İdil	İdil Öğündük Mor Yakup Kilisesi (Süryani)	Kilise	Tescilli yapıdır.
569.	Şırnak - İdil - Başak	Mor Aday (Maraday) Kilisesi	Terk edilmiş	Koruma altında değildir.
570.	Şırnak - İdil - Haberli	Mor Barsavmo Manastırı (Süryani)	Terk edilmiş	Koruma altında değildir.
571.	Şırnak - İdil - Haberli	Mor Dodo Kilisesi (Süryani)	Kilise	Kilise sağlam durumda ve ibadete açıktır.

572.	Şırnak - İdil - Haberli	Mor Kavmi Kilisesi - Mor Eseyo Kilisesi - Mor İsmi	Bilinmiyor	Bilinmiyor
573.	Şırnak - İdil - Haberli	Mor Meryem Kilisesi	Bilinmiyor	Yapının 3 bölümden oluşurken, 2 bölümü günümüze ulaşmıştır.
574.	Şırnak - İdil - Haberli	Mor Şalito Kilisesi (Süryani)	Kilise	2006 yılında köy halkı tarafından onarılmıştır.
575.	Şırnak - İdil - Haberli	Mor Tuğma Kilisesi (Süryani)	Terk edilmiş	Yapı koruma altında değildir, ancak sağlam durumdadır.

576.	Şırnak - İdil - Sare	Mor Melke Kilisesi	Bilinmiyor	Yapı sağlamdır ancak koruma altında değildir.
577.	Şırnak - Merkez - Kavuncu	Kavuncu Köyü Kilisesi	Terk edilmiş	Tahribata uğramıştır.
578.	Şırnak - Merkez - Meşeiçi	Dera Kilisesi	Terk edilmiş	Bilinmiyor.
579.	Şırnak - Silopi - Aksu	Mor Şumuni Kilisesi	Terk edilmiş	Tahribata uğramıştır.

580.	Şırnak - Uludere - Andaç	Geramon Kilisesi (Nasturi)	Terk edilmiş	Tescilli yapıdır.
581.	Şırnak - Uludere - Andaç	Halmun (Elamun) Kilise	Terk edilmiş	Tahribata uğramıştır.
582.	Tekirdağ - Malkara - Gazibey	Gazibey Bulgar Kilisesi (Bulgar)	Terk edilmiş	Tahribata uğramıştır.
583.	Tekirdağ - Malkara - Gazibey	Ermeni Kilisesi (Ermeni)	Terk edilmiş	Tahribata uğramıştır.

584.	Tekirdağ - Malkara - Şahin Köy	Şahinköy Kilisesi	Terk edilmiş	Harabe halindedir.
585.	Tekirdağ - Süleymanpaşa	Bisanthe (Barbaros) Yerleşim Alanı: Kilise	Örenyeri	Arkeolojik sit alanıdır.
586.	Tokat - Niksar	Niksar Kalesi: Kilise	Kale	Yapının kalıntıları günümüze ulaşmıştır.
587.	Tokat - Niksar	Tamatorgus Kilisesi	Depo veya Ahır	Koruma altında değildir.

588.	Trabzon - Maça	Sümela Manastırı (Yunan)	Müze	UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer almaktadır: Sümela Manastırı (Trabzon) 2000
589.	Trabzon - Maça	Vezalon (Vazelon) (Yahya) Manastırı	Terk edilmiş	Tahribata uğramıştır.
590.	Trabzon - Maça - Kiremitli	Kızlar Manastırı (Panagia Keramesta)	Terk edilmiş	Bilinmiyor.
591.	Trabzon - Maça - Kuştul	Kuştul (Gregoris Peristera) Manastırı	Terk edilmiş	Tahribata uğramıştır.

592.	Trabzon - Merkez	Kaymaklı Manastırı (Ermeni)	Terk edilmiş	Tahribata uğramıştır.
593.	Trabzon - Merkez	Santa Maria Kilisesi	Kilise	Kilise sağlam durumda ve hizmet vermeye devam etmektedir.
594.	Trabzon - Merkez	St. Anna (Küçük Ayvasıl) Kilisesi	Kullanılmıyor	Restorasyon sürecindedir.
595.	Trabzon - Merkez	St. John Kilisesi	Çok amaçlı salon	Kaledibi İlköğretim Okulu'na bağlı çok amaçlı salon olarak kullanılmaktadır.

596.	Trabzon - Merkez	Yeni Cuma Camii (Kilise)	Cami	Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlıdır.
597.	Trabzon - Ortahisar	Ayasofya Cami (Yunan)	Cami	2020 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir.
598.	Trabzon - Ortahisar	Altınbaşı Meryem Kilisesi (Chrysokephalos) (Ortahisar Camii) (Ortahisar Fatih Cami)	Cami	Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlıdır.
599.	Trabzon - Ortahisar - Boztepe	Kızlar (Panagia Theokephastos) Manastırı	Müze	2021 yılında restorasyonu tamamlanan yapı, Trabzon Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı müze olarak hizmet vermektedir.

600.	Tunceli Hozat	Geçimli Köyü: Ergen Kilisesi	Terk edilmiş	Harabe halindedir.
601.	Tunceli - Mazgirt	Gölbağı Ermeni Kilisesi	Terk edilmiş	Tescilli yapıdır. Harabe halindedir.
602.	Tunceli - Pertek	Dorutay Köyü: Kasık Kilise - Korluca Köyü: Küçük Kilise (Şapel)	Terk edilmiş	Harabe halindedirler.
603.	Uşak - Karahallı	Pepouza Antik Kenti: Manastır - Şapel	Terk edilmiş	Harabe halindedirler.

604.	Uşak - Sivaslı	Sebaste (Selçukler) Örenyeri: 2 Adet Kilise	Örenyeri	Harabe halindedir.
605.	Van - Başkale - Albayrak	St. Bartholomeus Kilisesi (Ermeni)	Terk edilmiş	Harabe halindedir.
606.	Van - Başkale - Yanal	Yanal (Soradir) Kilisesi	Terk edilmiş	Harabe halindedir.
607.	Van - Gevaş - Anaköy	Daldere (Karkar - Gargar) Köyü Doruklu (Ziküh / Dzogu) Mezrası I Nolu Kilise - Daldere Köyü Doruklu (Ziküh / Dzogu) Mezrası II Nolu Kilise - Anaköy Köyü I Nolu Kilise - Anaköy Noraşen Surp Sarkis Kilisesi - Anaköy Köyü Beşadım (Tab) Mezra - Anaköy Köyü Tatlıca (Miçkans veya Mıcgants) Mezra Kilisesi	Terk edilmiş	Yapıların tamamı terk edilmiştir. Bazıları özel mülkiyet kapsamındadır. Yapıları konu edinen yüksek lisans tezi: Sari, M. (2019). Van Gevaş – Bitlis Hizan ilçelerinde bulunan Gargar /Karkar bölgesi kiliseleri.

608.	Van - Gevaş - Akdamar	Akdamar Adası (Ermeni)	Müze	UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer almaktadır: Akdamar Kilisesi (Van) 2015
609.	Van - Gevaş - Altınsaç	Altınsaç Kilisesi	Terk edilmiş	Harabe halindedir.
610.	Van - Gevaş - İnköy	Deveboynu Manastırı	Terk edilmiş	Harabe halindedir.
611.	Van - Merkez - Dibekeüzü Köyü	Çarpanak Kilisesi	Terk edilmiş	Harabe halindedir.

612.	Van - Merkez - Yaylıkaya Köyü	Adır Adası ve Lim Manastırı (Adır Kilisesi)	Terk edilmiş	Harabe halindedir.
613.	Van - Merkez - Yukarı Bakraçlı Köyü	Yedi Kiliseler (Varagavank ya da Varak Surp Haç manastırı) (Ermeni)	Terk edilmiş	Harabe halindedir.
614.	Yalova - Çiftlikköy	Kara Kilise	Terk edilmiş	Harabe halindedir.
615.	Yozgat - Akdağmadeni	Akdağmadeni Kilisesi	Terk edilmiş	Koruma altındadır, harabe halindedir.

616.	Yozgat - Akdağmadeni	Akdağmadeni İstanbulluoğlu Camii (Kilise)	Cami	Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlıdır.
617.	Yozgat - Merkez	Fatih Cami (Kilise)	Cami	Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlıdır.
618.	Yozgat - Sarıkaya	Terzili Mahallesi: Kilise	Kilise	Kilise, bir caminin lojmanının bahçesinde yer almaktadır. Lojmanı kullanan din görevlisi tarafından bakımı yapılmaktadır.
619.	Yozgat - Sorgun	Sorgun Garipler Köyü Kilisesi	Terk edilmiş	Harabe halindedir.

620.	Zonguldak - Ereğli	Ayasofya Kilisesi (Orhangazi Cami) (Orta Cami)	Cami	Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlıdır.
621.	Zonguldak - Ereğli	Cehennemagzı Mağaraları	Mağara	Ziyarete açıktır.
622.	Zonguldak - Kozlu	Kozlu Kilisesi (Yunan)	Kullanılmıyor	Restorasyon sürecindedir.

EK C.1 Listeye Dahil Edilmeyen Yapılar

- **Adana Yağ Camii:** Yapı hem işlevsel olarak hem de fiziki olarak kilise formuna dair herhangi bir iz taşımadığı için liste dışı bırakılmıştır.
- **Diyarbakır Latin Kilisesi.** Ortaokul olarak kullanılan yapı 2022 itibariyle Sur Kaymakamlığı binası olarak hizmet vermeye başlamıştır.
- **Mesih'in Kilisesi:** Ankara ve Denizli'de var. Aktif bir cemaat ama kiliseleri iş merkezi ve apartman dairesinden ibaret.
 - Mesih Kilisesi gibi Antalya ve Alanya'da da benzer nitelikte kiliseler mevcuttur. Bu kiliseler de dahil edilmedi.
 - Eskişehir Protestan Kilisesi. Yukarıdakiler ile aynı sebeplerle listeye dahil edilmedi.
 - Elazığ Kurtuluş Kilisesi. Benzer sebeplerle dahil edilmedi.
 - Aydın Yeni Doğu Kilisesi. Aynı sebeplerle dahil edilmedi.
 - Sakarya Rccg Kings Court Parish. Aynı sebeplerle dahil edilmedi.
 - İzmit Protestan Kilisesi. Aynı sebeplerle dahil edilmedi.
 - İstanbul'da bulunan birçok kilise benzer sebeplerle listeye dahil edilmedi.
- **Hatay Meryem Ana Havuzu (Gözcüler-İskenderun).** Bir kilise binası bulunmadığı için liste dışı bırakılmıştır.
- **Karaman Derbe (Kerti) Höyük.** St. Paul ve St. Barnabas'ın Anadolu rotası üzerinde yer almaktadır. Somut olarak ziyaret edilebilecek bir yapı bulunmuyor.
- **Kars İl Genel Meclisi Binası.** 19. yüzyılda kilise binası olarak kullanılmış, Cumhuriyet döneminde ise farklı amaçlarla hizmet vermeye devam etmiştir.

Not: Rum liseleri, eğitim kurumları vb. listeye dahil edilmemiştir.